

174930

LİSE ÖĞRENCİLERİ İÇİN
MESLEK SEÇİMİNE İLİŞKİN AKILCI OLMAYAN İNANÇLAR ÖLÇEĞİ'NİN
GELİŞTİRİLMESİ

Ayşe Yılmaz Erdem

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2006

KABUL VE ONAY

Ayşe Yılmaz Erdem tarafından hazırlanan “Lise Öğrencileri İçin Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin Geliştirilmesi” başlıklı bu çalışma, 12.06.2006 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Nilüfer Voltan Acar (Başkan)

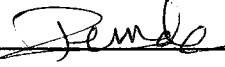
Yrd. Doç. Dr. Filiz Bilge (Danışman)

Doç. Dr. Yasemin Akman

Doç. Dr. Fidan Korkut

Yrd. Doç. Dr. Feride Bacanlı

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin .1. yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

12.06.2006

Ayşe Yılmaz Erdem

Sevgili Eşime...

TEŞEKKÜR

2004 yılının bahar döneminde başladığım, lise öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarını ölçen bir aracın geliştirildiği bu çalışmaya çok sayıda kişi katkı sağlamıştır. Öncelikle, araştırmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süre içinde bilimsel bir tutumla çalışmalarına rehberlik eden; benden zamanını, yakın ilgisini esirgemeyen; bilgi ve tecrübesiyle iyi bir çalışmaya imza atmamız için emek veren değerli hocam, danışmanım Yrd. Doç. Dr. Filiz Bilge'ye sevgi ve şükranlarımı sunmak isterim. Ayrıca, lisans ve yüksek lisans öğrenimim boyunca kendisinden çok şey öğrendiğim sayın hocam Prof. Dr. Nilüfer Voltan Acar'a, desteği ve bana kattıkları için teşekkürü bir borç bilirim. Bununla birlikte, çalışmalarım sırasında görüşlerine başvurduğum; önerilerini aldığım ve yakın ilgilerini derinden hissettiğim sevgili hocam Dr. Gonca Kızıltan'a ve değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Feride Bacanlı'ya teşekkürlerimi sunarım. Yine, bilimsel öneri ve katkılarıyla beni yönlendiren sayın hocalarım Doç. Dr. Yasemin Akman'a, Doç. Dr. Fidan Korkut'a ve Yrd. Doç. Dr. Ayşe Sibel Türküm'e; uygulamalar sırasında yardımlarını aldığım kurumlara teşekkür ederim. Son olarak, öğrenim hayatımdaki en büyük destekçim ve en güçlü motivasyon kaynağım olan eşim Yılmaz Erdem'e, sabrından ve fedakarlıklarından dolayı teşekkür eder sevgi ve minnetlerimi sunarım.

Ayşe YILMAZ ERDEM

ÖZET

Yılmaz Erdem, Ayşe. Lise Öğrencileri İçin Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin Geliştirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

Bu araştırmada lise öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları incelenmiştir. Bu inançları ölçmek amacıyla Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği (MSAOİÖ) geliştirilmiş; aracın geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır.

Araştırmanın katılımcılarını 2004–2005 ve 2005–2006 eğitim-öğretim yıllarında, Samsun il merkezindeki 13 lisede öğrenim görmekte olan 1955 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin 942'si kız ve 1013'ü ise erkektir. Öğrencilerin öğrenim görmekte olduğu 13 lise; şehir merkezinde bulunan 44 lise arasından seçilmiştir. Bunlar Anadolu Meslek Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Anadolu Teknik Lise, Atatürk Anadolu Lisesi, Cumhuriyet Lisesi, Cumhuriyet Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi, Endüstri Meslek Lisesi, Fen Lisesi, Gazi Lisesi, Gazi Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi, Kız Meslek Lisesi, İmam Hatip Lisesi, 19 Mayıs Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi'dir.

Araştırmada, geliştirilen MSAOIÖ'nün ayırtedici geçerliğini incelemek amacıyla Nowicki–Strickland Denetim Odağı Ölçeği (NSDOÖ) ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ) kullanılmıştır. Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin birleşen geçerliğini bulmak için ise Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği-Ergen Formu'ndan (AOİÖ-E) yararlanılmıştır.

Araştırma sürecinde geliştirilen MSAOIÖ'nün geneli için elde edilen test-tekrar test güvenilirlik katsayısı .78'dir. Ölçek için hesaplanan Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı ise .79 olarak bulunmuştur. MSAOIÖ'nün geçerlik çalışmaları kapsamında, yapı

geçerliğini incelemek için öncelikle betimleyici daha sonra ise doğrulayıcı faktör analizleri gerçekleştirilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizinde beş faktörlü bir yapı sınanmış ve tekrarlanan analizler sonrasında sınanan modelin oldukça iyi uyum indekslerine sahip olduğu görülmüştür. Analizlerden elde edilen bulgular kullanılarak, MSAOIÖ 33 maddeden oluşan beş faktörlü bir ölçek biçiminde düzenlenmiştir. Buna göre, birinci faktör dokuz, ikinci faktör sekiz, üçüncü faktör beş, dördüncü faktör sekiz ve beşinci faktör ise üç maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin birinci faktörü “Mükemmeliyetçilik”, ikinci faktörü “Dışsal Kontrol”, üçüncü faktörü “Yanlış Çıkarımlar”, dördüncü faktörü “Genellemeler” ve beşinci faktörü ise “Özsaygı” olarak tanımlanmıştır. Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin ayırıcı geçerliği için NSDOÖ ve RBSÖ ile; birleşen geçerliği için ise AOİÖ-E ile arasındaki korelasyonlar hesaplanmıştır. Sonuçlara göre, MSAOIÖ ile NSDOÖ arasındaki korelasyon .28 ($p<.01$), RBSÖ ile .12 ($p<.05$) ve AOİÖ-E ile ise .36'dır ($p<.01$).

Araştırmadan elde edilen bulguların tartışması ve yorumu yapılmıştır. Buna göre ileride yapılacak araştırmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Akılcı olmayan inançlar, meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar, Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği, doğrulayıcı faktör analizi.

ABSTRACT

Yılmaz Erdem, Ayşe. Development of the Irrational Beliefs Relating to Career Choice Scale for High School Students, Master of Science Thesis, Ankara, 2006.

In this study, it was investigated the irrational beliefs which are relating to the high school student's career choice. For measuring these beliefs, The Irrational Beliefs Relating to The Career Choice Scale (IBCCS) was developed; validity and reliability studies of the scale were done.

The participants of the study was comprised from 1955 students, currently being educated in thirteen different high schools at city center in Samsun, in the school years of 2004-2005 and 2005-2006. The participants consisted of 942 females and 1013 males and, the high schools which participants have been educated, were chosed between 44 high schools in city center. These are Anatolian Vocational High School, Anatolian Imam Hatip High School, Anatolian Technical High School, Atatürk Anatolian High School, Republic High School, Republic Foreign Language High School, Industry Vocational High School, Science High School, Gazi High School, Gazi Foreign Language High School, Vocational High School for Girls, Imam Hatip High School And 19 Mayıs Foreign High School.

In this study, except IBCCS, which was developed through the study process, three different instruments were also used. Nowicki-Strickland Locus of Control Scale (N-SLCS) and Rosenberg Self Esteem Scale (RSE) were used to measure IBCCS's discriminant validity, whereas the Irrational Beliefs Scale-Adolescent Form (IBS-A) was utilized to measure convergent validity of IBCCS.

As for the results of the study, scale's test retest reliability coefficient is .78 ($p < .01$). Its Cronbach alpha coefficient was found as .79 ($p < .01$). Extend the validity studies of IBCCS, in order to examine the construct validity, firstly exploratory factor analysis, and then confirmatory factor analyses were realized. In confirmatory factor analysis, a five factor structure was tested and after repeated analyses, it was observed that the tested model had quite well and significant goodness of fit statistics. Using the results obtained from the analyses, IBCCS was arranged as a scale consisting of 33 statements and five factors. According to this, the first factor has 9, the second factor 8, the third factor is 5, the fourth factor 8, and the fifth factor has 3 statements. The first factor of the scale was defined as "Perfectionism", the second factor was "External Control", the third factor was "Faulty inference" the fourth factor was "Generalization" and the fifth factor was "Self Esteem". In order to examine the discriminant validity, the correlations between IBCCS with N-SLCS and RSE; to examine the convergent validity, the correlation between IBCCS and IBS-A were calculated. The results of the study revealed that correlation between IBCCS and N-SLCS is .28 ($p < .01$), IBCCS and RSE is .12 ($p < .05$) and IBCCS and IBS-A is .36 ($p < .01$).

Results obtained from the research were discussed. Then suggestions were made.

Key Words: Irrational beliefs, the irrational beliefs relating to the career choice, The Irrational Beliefs Relating to The Career Choice Scale, confirmatory factor analysis.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
BÖLÜM I	
GİRİŞ.....	1
1.1. PROBLEM.....	5
1.1.1. Alt Problemler.....	5
1.2. TANIMLAR.....	5
1.3. SAYILTI.....	6
1.4. SINIRLILIKLAR.....	6

1.5. ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ VE ÖNEMİ.....	7
---	---

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE ARAŞTIRMALAR.....	10
---------------------------------------	----

2.1. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	10
----------------------------	----

2.1.1. Amundson'un Mesleki Danışma Modeli Çerçevesinde Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar.....	21
---	----

2.1.2. Bilişsel Bilgiyi İşleme Kuramı'na Göre Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar.....	23
--	----

2.1.3. Krumboltz'un Sosyal Öğrenme Kuramı.....	27
--	----

2.1.4. Akılcı Duygusal Davranışçı Yaklaşım.....	31
---	----

2.2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	40
-------------------------------	----

2.2.1. Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Konusunda Yapılan Araştırmalar	40
---	----

2.2.2. Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançları Ölçmek Amacıyla Geliştirilmiş Veri Toplama Araçları.....	46
--	----

2.2.2.1. Mesleki Tutumların İncelenmesi (MTİ).....	47
--	----

2.2.2.2. Mesleki İnançlar Envanteri (MİE).....	50
--	----

2.2.2.3. Mesleki Mitler Ölçeği (MMÖ).....52

2.2.2.4. Mesleki Düşünceler Envanteri (MDE).....55

BÖLÜM III

YÖNTEM.....58

3.1. ARAŞTIRMAYA KATILAN BİREYLER.....58

3.1.1. MSAOIÖ'nün Hazırlanması Sürecinde Uygulama Yapmak için
Seçilen Grup (Birinci Araştırma Grubu).....58

3.1.2. MSAOIÖ'nün Uygulanması için Seçilen Grup
(İkinci Araştırma Grubu)59

3.1.3. MSAOIÖ'nün Geçerlik ve Güvenilirliğinin İncelenmesi için
Seçilen Grup (Üçüncü Araştırma Grubu)61

3.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....62

3.2.1. Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar
Ölçeği (MSAOİÖ).....63

3.2.2. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği (NSDOÖ).....66

3.2.2.1. NSDOÖ'nün Güvenilirlik Çalışmaları.....66

3.2.2.2. NSDOÖ'nün Geçerlik Çalışmaları.....67

3.2.3 Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ).....	68
3.2.3.1. RBSÖ'nün Güvenilirlik Çalışmaları.....	69
3.2.3.2. RBSÖ'nün Geçerlik Çalışmaları.....	70
3.2.4. Akılcı Olmayan İnanç Ölçeği–Ergen Formu (AOİÖ-E).....	70
3.2.4.1. AOİÖ-E'nin Güvenilirlik Çalışmaları.....	71
3.2.4.2. AOİÖ-E'nin Geçerlik Çalışmaları.....	71
3.3. İŞLEM YOLU.....	71
3.3.1. MSAOİÖ'nün Hazırlanması Sırasında Yapılan İşlemler.....	71
3.3.2. Uzman Kanısına Başvurulması Sırasında Yapılan İşlemler.....	72
3.3.3. MSAOİÖ'nün Uygulanması Sırasında Yapılan İşlemler	72
3.3.4. MSAOİÖ'nün Geçerlik ve Güvenilirliğinin İncelenmesi Sırasında Yapılan İşlemler.....	73
3.4. ÇÖZÜMLEME YÖNTEMLERİ.....	74

BÖLÜM IV

BULGULAR.....	76
---------------	----

4.1. MSAOIÖ'NÜN GEÇERLİK ÇALIŞMALARINA İLİŞKİN BULGULAR....76

4.2. MSAOIÖ'NÜN GÜVENİLİRLİK ÇALIŞMALARINA
İLİŞKİN BULGULAR.....95

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM.....97

BÖLÜM VI

VARGI VE ÖNERİLER.....101

6.1. ARAŞTIRMA BULGULARINA DAYALI ÖNERİLER.....102

6.2. İLERİDE YAPILACAK ARAŞTIRMALAR İÇİN ÖNERİLER.....103

KAYNAKLAR.....105

EKLER.....119

EK 1. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği Madde Örnekleri.....120

EK 2. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği'nin Puanlama Anahtarı.....121

EK 3. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Madde Örnekleri.....122

EK 4. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'nin Puanlama Anahtarı.....123

EK 5. Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği-Ergen Formu'nun Örnek Maddeleri.....124

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

TABLO NO

Tablo III-1	Birinci Araştırma Grubuna İlişkin Bilgiler.....	59
Tablo III-2	İkinci Araştırma Grubunu Oluşturan Öğrencilerin Cinsiyet ve Okudukları Liseye İlişkin Bilgiler.....	60
Tablo III-3	İkinci Araştırma Grubunu Oluşturan Öğrencilerin Okul Türü ve Sınıflarına İlişkin Bilgiler.....	61
Tablo III-4	Üçüncü Araştırma Grubunu Oluşturan Öğrencilerin Okul Türü, Sınıf ve Cinsiyetlerine İlişkin Bilgiler.....	62
Tablo IV-1	KMO ve Bartlett Testi Sonuçları.....	77
Tablo IV-2	Yapılan İlk DFA'da Bulunan Uyum İndeksleri.....	79
Tablo IV-3	Uygulanan İlk DFA'da Elde Edilen Madde Faktör Yükleri ve Güvenilirlikleri.....	81
Tablo IV-4	33 Maddelik MSAOİÖ'nün Madde Faktör Yükleri ve Güvenilirlikleri.....	84
Tablo IV-5	33 Maddelik MSAOİÖ'ye Ait Uyum İndeksleri.....	87

Tablo IV-6	Üçüncü Araştırma Grubunun Verileri ile Yapılan DFA Uyum İndeksleri.....	88
Tablo IV-7	Birleşen ve Ayırt Eden Geçerliğe İlişkin Korelasyon Katsayıları.....	91
Tablo IV-8	MSAOİÖ'nün Alt Üst Puan Gruplarının Aritmetik Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri.....	92
Tablo IV-9	MSAOİÖ'nün Faktörlerine Ait Alt Üst Puan Gruplarının Aritmetik Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri.....	92
Tablo IV-10	MSAOİÖ'nün Maddelerine Ait Alt Üst Puan Gruplarının Aritmetik Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri.....	93
Tablo IV-11	MSAOİÖ'nün Faktörleri Arasındaki İlişkiler.....	95
Tablo IV-12	MSAOİÖ Test-Tekrar Test Güvenilirlik Katsayıları.....	96
Tablo IV-13	MSAOİÖ İç Tutarlılık Katsayıları.....	96

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

ŞEKİL NO

Şekil II-1	Bilgiyi İşleme Alanları Piramidi.....	24
Şekil IV-1	Açıklayıcı Faktör Analizi Özdeğer Grafiği (Scree Plot).....	78
Şekil IV-2	MSAOİÖ Faktör Yapısı (Standart Kat Sayılar).....	85
Şekil IV-3	MSAOİÖ Faktör Yapısı (t Değerleri).....	86
Şekil IV-4	Üçüncü Araştırma Grubu Verileri Üzerinde Sınanan MSAOIÖ'nün Faktör Yapısı (Standart Katsayılar).....	89
Şekil V-5	Üçüncü Araştırma Grubu Verileri Üzerinde Sınanan MSAOIÖ'nün Faktör Yapısı (t Değerleri).....	90

BÖLÜM I

GİRİŞ

Yirminci yüzyılın başlarından bu yana sanayileşme ile birlikte toplumlarda birçok köklü değişim yaşanmaktadır. Yaşamın her alanında meydana gelen değişimler insanların tutumları, davranışları, beklentileri, seçimleri üzerinde etkili olmaktadır. İnsanın yaşamındaki çok önemli seçimlerden biri olan meslek seçimi, daha önceleri düşünmeyi ve planlamayı gerektirmeyen bir yaşam olgusu olarak ele alınmakta ve kişilerin genellikle yakın çevrelerindeki insanların mesleklerini devam ettirmeleri olarak algılanmaktaydı. Bugün ise yaşanan gelişme ve değişikliklere bağlı olarak meslek seçme işinin daha da karmaşıklaştığı, bunun yanı sıra bireylerin mesleklerini özgürce ve akıllıca seçmelerinin beklendiği bir yüzyıl içerisinde bulunmaktadır.

İnsanın yaşamı boyunca bir takım gelişim evrelerinden geçtiği bilinmektedir. Mesleki gelişim de genel gelişime benzer ve okul öncesi dönemden başlayıp yaşamın sonuna kadar devam etmektedir. Mesleki gelişim bireyin giderek karmaşıklaşan çalışma yaşamında kendine uygun bir yer edinmesi ve o ortamda kendini gerçekleştirebilmesi için gerekli davranışları geliştirme süreci olarak tanımlanmaktadır (Kuzgun, 2006). Bu süreçte geliştirilmesi beklenen istenilen davranışlar ise mesleki gelişim görevleri olarak adlandırılmaktadır. Mesleki gelişim sürecinin her aşamasında bireylerden belirli gelişim görevlerini yerine getirmeleri beklenmektedir. Günümüzün çağdaş toplumlarında özgür bir bireyin önemli gelişim görevlerinden birisi de mesleğini seçmesidir. Ancak birçok gencin bu önemli gelişim görevini gerektiği ölçüde yerine getiremediği ve bu nedenle mutsuz olup hayal kırıklığı yaşadığı gözlenmektedir.

Kuzgun'a (2000) göre meslek seçimi, bir kimsenin kendisine açık olan meslekleri çeşitli yönleri ile değerlendirip kendi ihtiyaçları ve beklentileri açısından istenilen yönleri çok,

istenilmeyen yönleri az olan birine yönelmeye karar vermesidir. Meslek seçimi, mesleki gelişim sürecinin araştırma evresinde gerçekleştirilmesi beklenen bir gelişim görevidir. 14–24 yaş aralığına denk gelen bu gelişim basamağı Super ve Overstreet (1960) tarafından “meslek tercihi belirleme” olarak adlandırılmıştır. Ne var ki, ülkemizde durum olması gerekenden farklıdır. Öğrenciler çoğunlukla 14–18 yaşları arasında mesleklerini belirlemek ve bu doğrultuda bir lise veya bölüm seçmek durumundadırlar. Oysa 14–18 yaşları arası Super ve Overstreet’e (1960) göre “meslek tercihlerini billurlaştırma” basamağıdır ve bu yaşlar arasında çevre bireyden kendine uygun çalışma alanını tanımlamasını, fikirlerini biçimlendirmesini beklemektedir. Bu gelişim basamağında bireyin kendisi ve çevresi hakkındaki bilgisi bazı tercihler ortaya koymasını sağlamaktadır ancak tercihler hala bulanıktır (Akt., Kuzgun, 2000). Buna rağmen, öğrenciler sekizinci sınıfta ve lise çağlarında yaşamlarının çok önemli kararlarından biri olan meslek seçme problemi ile karşı karşıya kalmakta ve çoğunlukla da işin içinden çıkamamaktadırlar.

Düşünen bir varlık olarak her insan, günlük yaşamında birçok problem durumuyla karşılaşmaktadır. İnsanlar bazı tercihler yapmak, kararlar almak, yeni uyumlar sağlamak, kendisini geliştirmek, problemlerini ortadan kaldırarak yaşamına devam etmek durumundadır. Bu nedenle meslek seçme problemi ile karşı karşıya bulunan öğrenciler çeşitli eylemlerde bulunur ve eylemlerinden önce sıklıkla bilişsel bir değerlendirme sürecinden geçerler. Bu bilişsel değerlendirme sürecinde öğrenciler eylemlerine bir ya da birkaç düşünceyi dayanak alır ve kendilerine bu şekilde yön çizerler. Ancak Ivey, Ivey ve Morgan’ın (1997) da dediği gibi dünya akılcı olmayan fikir ve düşüncelerle doludur. Üstelik insanların akılcı olmayan bilişler yaratma, sağlıksız duygular geliştirme ve işlevsel olmayan davranışlar ortaya koyma eğilimleri de söz konusudur (Ellis, 1993). Bu nedenle, sağlıklı kararlar verip seçimler yapmak için akılcı bir düşünme eğilimine sahip olmak ve eylemlerine akılcı inançları dayanak almak gerekmektedir.

İnsanlar doğuştan hem akılcı, düzgün düşüncelerle hem de çarpık ve akılcı olmayan düşüncelerle dünyaya gelmektedirler (Corey, 1996). İnsanlar kendilerini koruma,

düşünceleri hakkında düşünme, yaratıcı olma, duygusal olma, arkadaşlarıyla ilgili olma, yanlışları aracılığı ile öğrenme, yaşam ve gelişme için potansiyellerini gerçekleştirme yatkınlığına sahiptirler. Diğer yandan, bireyler kendi kendine zarar verme, kısa vadeli hazlar peşinde olma, erteleme (procrastinate), aynı hataları tekrar etme, batıl inançlı olma, hoşgörüsüz olma, mükemmeliyetçi ve gösterişli olma, gelişme için potansiyellerini gerçekleştirmekten kaçma eğilimine de sahiptirler (Corsini ve Wedding, 1989).

Hem akılcı hem de akılcı olmayan bir potansiyele sahip olan insanın duygu ve davranışlarının temelini oluşturan düşünce (inanç) sistemi başlıca iki sınıfta incelenmektedir; bunlardan birincisi akılcı, ikincisi ise akılcı olmayan inançlardır. Akılcı inançlar, sağlıklı; sonuç getiren; sosyal gerçeklikle uyumlu ve genellikle tercihlerden, arzu ve isteklerden oluşan inançlardır. Akılcı olmayan inançlar ise katı; dogmatik; sağlıksız; yanlış; zorunluluklardan, gerekliliklerden ve taleplerden oluşan; amaçlara ulaşmada güçlüklereden neden olan inançlardır (Ellis ve MacLaren, 1998). Akılcı olmayan inançlar, günlük yaşamda yanlış algılamalara neden olup insanların duyguları ve eylemleri üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra, yanlış yorumlarda ve çıkarımlarda bulunmayı, genellemeler yapmayı da beraberinde getiren akılcı olmayan inançlar, yaşam alanı içindeki birçok önemli seçime yanlış yön verebilmektedir.

Yanlış algılama, çıkarım ve yorumlardan etkilenen karar verme davranışı yaşamın hemen her alanında kendini göstermektedir. İnsanlar yaşamlarının belirli dönemlerinde alacakları derslere, evlenecekleri kişiye, evlerinin rengine, çocuklarının okuluna ve hepsinden de önce mesleklerine karar verme problemi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bir meslek seçme probleminin çözümüne ilişkin gerçekçi ve akılcı bir karar, bireyin kendi içinde yaşadığı endişeyi ve karmaşayı azaltmakta, bunun sonucu olarak da mutlu olmasını kolaylaştırmaktadır. Uygun ve gerçekçi bir kararın verilebilmesi ise ancak gerçekçi ve akılcı bir bilişsel değerlendirme ile mümkün olmaktadır.

Nitelikli insan yetiştirme gereksiniminin büyük önem kazandığı günümüzde, ortaöğretim öğrencileri birinci sınıftan itibaren ileride girmek istedikleri meslek alanını, son sınıfta ise yüksek öğretim programlarını ya da mesleklerini seçmek zorundadırlar. Yaşamlarının bu önemli seçimini üç yıllık ortaöğretim döneminde yapmaları beklenen lise öğrencileri, bu süreçte gerçekçi olmayan bilişsel değerlendirmeler yaparak akılcı olmayan kararlar verebilmektedirler. Başka bir ifadeyle, öğrenciler akılcı olmayan inançlarından dolayı sağlıklı olmayan bir karar verme sürecinden geçerek kendilerine uygun olmayan bir mesleği seçebilirler; çünkü akılcı olmayan mesleki inançlar mesleki umuları, eylemleri ve sorumlulukları olumsuz bir şekilde etkileyerek meslek seçimi sürecinin başarısızlık ve hayal kırıklığı ile son bulmasına neden olabilirler. Görüldüğü gibi, ortaöğretimde yapılan meslek seçimi öğrencinin yaşamını genişletebilmekte ya da sınırlandırabilmektedir. Bu nedenle lisede uygun, sağlıklı meslek seçimi yapmaya engel olabilecek akılcı olmayan inançların belirlenmesi, öğrencilere bu inançlarla ilgili olarak farkındalık kazandırılması ve akılcı olmayan inançların akılcı olanlarla değiştirilmesi gerekmektedir. Ancak bunun için de lise öğrencilerinin meslek seçimlerine ilişkin akılcı olmayan mesleki inançlarını ortaya çıkarabilecek ölçme araçlarına gereksinim duyulmaktadır.

Lise öğrencilerinde gözlenen meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarla ilgili yayınlar incelendiğinde, yurt dışında bu inançları ölçmek üzere geliştirilmiş araçların varlığı dikkat çekmektedir. Mesleki Mitler Ölçeği (Career Myths Scale) (Stead ve Watson, 1993), Mesleki İnançlar Envanteri (Career Beliefs Inventory) (Krumboltz, 1994b), Mesleki Düşünceler Envanteri (Career Thoughts Inventory) (Sampson, Peterson, Lenz ve Reardon, 1998), Mesleki Tutumların İncelenmesi (The Survey of Career Attitudes) (Dorn ve Welch, 1985) yurt dışında bu konuda geliştirilen ölçme araçlarına örnek verilebilir. Buna karşılık, ülkemizde meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları ölçmek için geliştirilmiş bir araca rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu araştırmada öğrencilerin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarının belirlenmesinde kullanılmak üzere bir ölçme aracının geliştirilmesi amaçlanmıştır.

1.1. PROBLEM

Lise öğrencilerine yönelik olarak geliştirilen Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği (MSAOİÖ) geçerli ve güvenilir bir araç mıdır?

1.1.1. Alt Problemler

1.0. Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği geçerli bir araç mıdır?

2.0. Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği güvenilir bir araç mıdır?

1.2. TANIMLAR

Araştırmada geçen kavramların tanımları şöyledir.

Akılcı Olmayan İnançlar: Katı, gerçeğe tutarsız, mantıksız, bireylerin temel amaçlarına ulaşmalarını engelleyen inançlardır (Watson, 1999). Bu araştırmada lise öğrencilerinin akılcı olmayan inançları Türküm (2003) tarafından geliştirilen ve yine Türküm (2005) tarafından 16 maddeye indirilen Akılcı Olmayan İnanç Ölçeği–Ergen Formu ile ölçülecektir. Bu ölçekten alınan puanın yüksekliği akılcı olmayan inanç eğiliminin yüksekliğine, düşüklüğü ise akılcı olmayan inanç eğiliminin düşüklüğüne işaret etmektedir.

Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar: Bir kişinin mesleki amaçları doğrultusunda ilerlemesi için gerekli görevleri başarmasını zorlaştıran; hatta imkânsızlaştıran duygu ve davranışlara yol açan düşüncelerdir (Corbishley & Yost,

1989). Bu araştırmada lise öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarını ölçmek üzere bir araç geliştirilmiştir.

Geçerlik: Bir ölçme aracının, bu araçla ölçülmek istenen özelliğın ölçülerini başka özellik ya da özelliklerin ölçüleriyle karıştırmadan verebilme gücüdür. Başka bir deyişle ölçülmek istenen özelliğın bütünüyle ölçülebilme derecesidir (Tezbaşaran, 1997).

Güvenilirlik: Aynı kişilerin farklı zamanlarda ve benzer koşullarda bir ölçme aracından aldıkları puanlar arasındaki kararlılık, duyarlılık, tutarlılık ve değışmezlik derecesidir (Özgüven, 1999; Turgut, 1997).

1.3. SAYILTI

Araştırmanın sayılıtı şöyle dir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin kendilerine verilen ölçekleri gerçek durumlarını yansı tacak şekilde yanı tladıkları kabul edilmiştir.

1.4. SINIRLILIKLAR

Araştırmanın sınırlılıkları aşağı da sunulmuştur.

1. Araştırma Samsun ili sınırları i çerisinde öğrenim gören lise öğrencileri ile yapılmıştır. Dolayısıyla bulgular, bu öğrencilere ve benzer nitelikteki öğrencilere genellenebilir.

2. Lise öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları araştırma kapsamında geliştirilmiş olan Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

3. Araştırmada lise öğrencilerinin denetim odağı, Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği'nin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

4. Lise öğrencilerinin özsayıları, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'nin benlik saygısını ölçen ilk alt ölçeği'nin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

5. Lise öğrencilerinin akılcı olmayan inançları, Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği-Ergen Formu'nun ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

1.5. ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ VE ÖNEMİ

Meslek seçimi, mesleki gelişim sürecinin en önemli aşamalarından birisidir. Her gencin belli bir dönemde, ileride girmeyi düşündüğü mesleğini belirlemesi beklenir.

Ondört ile onsekiz arası yaş diliminin ilk yılları insanın ilgilerini, yeteneklerini ve değerlerini tanıdığı ve benlik kavramını geliştirdiği bir dönemdir. Ülkemizde ortaöğretime denk gelen bu dönemde öğrenciler, değerlerinin de oluşmaya başlamasıyla birlikte çalışma hayatı, meslekler, meslek seçimi gibi konulara yönelik olarak gerek akılcı gerekse akılcı olmayan mesleki inançlar geliştirebilirler.

Mesleki inançlar danışanların meslek ile ilgili umularını ve eylemlerini hem olumlu hem de olumsuz bir şekilde etkileyebilmektedir. Akılcı olmayan mesleki inançlar öğrencilerin kendileri ve iş dünyası hakkındaki algılarını etkilemekte; mesleki bir karar

verme ile ilgili olumsuz duygularının düzeyini arttırmakta; mesleki amaçları doğrultusundaki eylemlerini engellemektedir (Sampson ve arkadaşları, 1996: Akt., Roll ve Arthur, 2002). Ayrıca, bu inançlar meslek seçimi sürecindeki sorumluluğu da olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin, öğrenciler zamanın onlar için en iyi mesleği göstereceğine inandıklarında mesleki seçimleri konusunda kendilerini daha az sorumlu hissedebilmekte; mesleki seçimlerinden daha az emin olabilmektedirler. Bununla birlikte, kadınların ve erkeklerin sadece geleneksel mesleklere yönelmeleri gerektiğine inanarak mesleki seçimlerini vaktinden evvel sınırlayabilmektedirler (Betz, 1994). Stead ve Watson'a (1993) göre, bu inançlar temelini yanlış bilgi ve sayıtlardan almakta ve etkili meslek kararı vermeyi engellemektedir. Görüldüğü gibi, meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlara yönelik farkındalığın artırılması öğrencilerin ilgi, istidat ve değerlerini bilmek kadar önemlidir. Öyle ki, öğrenciler, akılcı olmayan inançlarını gerçekçi bir bakış açısına oturtamadıkları takdirde ilgi, istidat ve değerlerini bilmenin çok az değeri olmakta (Lewis ve Gilhausen, 1981), öğrenciler erişilmez amaçlara ulaşmaya çalışarak sonuçta başarısızlık ve hayal kırıklığı yaşamaktadırlar (Lent, Hackett ve Brown, 1996; Roll ve Arthur, 2002).

Günümüz mesleki yazını, birçok mesleki sorunun kökeninde akılcı olmayan inançların yatabileceğini açıkça ya da üstü kapalı bir şekilde onaylamaktadır (Thompson, 1976). Birçok araştırmacı tarafından meslek seçimi sürecinde yaşanan problemlerde işlevsel olmayan inançların önemli rolüne dikkat çekilmiştir (örn., Dorn ve Welch, 1985; Herring, 1990; Keller, Biggs ve Gysbers, 1982; Krumboltz, 1992; Lewis ve Gilhausen, 1981; Nevo, 1987; Petitpas, 1978; Rosenberg, 1977; Thompson, 1976 vb.). Öğrencilerin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları ile ilgili olarak yapılan incelemelerde, yurt dışında bu konuda gerçekleştirilmiş birçok araştırma ile karşılaşmış; akılcı olmayan inançları ölçmek amacıyla çeşitli araçların geliştirilmiş olduğu görülmüştür. Yurt dışında durum böyle iken, ülkemizde bu konuda geliştirilmiş bir ölçeğin olmaması ve dolayısıyla bu konuda herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması dikkati çekmiştir. Oysa ülkemizde meslek seçimi için kritik bir dönem olan ortaöğretimde öğrencilerin çoğunlukla sağlıklı seçimler yaptıkları ve başarısız oldukları gözlenmektedir. Corbishley ve Yost'a (1989) göre öğrencilerin başarısızlıklarının kökeninde sıklıkla olumsuz bilişler (akılcı olmayan inançlar) yer almaktadır. İşlevsel olmayan bilişler

(akılcı olmayan inançlar) bilgiyi araştırma, bağlantılar kurma ve özellikle bir meslek seçimi yapma gibi gerekli görevleri bitirmeyi etkileyebilen çaresizlik, güven eksikliği, korku, engellenmişlik, suçluluk gibi duyguların tümünden sorumlu olabilmektedirler. Bu nedenle mesleki danışmada öğrencilerin bilişleri sık sık sağaltımın esas odağı haline getirilmelidir. Ne var ki, bunu yapabilmek için öncelikle öğrencilerin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarının saptanması, ölçülmesi gerekmektedir. Bu açıdan, lise öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarını ölçmek amacıyla kullanılabilir bir aracın geliştirilmesinin yararına inanılmaktadır. Böylelikle, Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanına da anlamlı bir katkı sağlanacağı düşünülmektedir; çünkü Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanının üzerinde çalıştığı geniş kitlelerden birisi öğrencilerdir.

Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları ölçmek amacıyla geliştirilen ölçekle bu konuda yapılabilecek çalışmaların önünün açılacak olması ise bu araştırmanın bir diğer gerekçesini oluşturmaktadır. Ayrıca ülkemiz için yeni bir kavram olan meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarla ilgili olarak sunulacak kuramsal çerçevenin ve araştırma sonuçlarının öncelikle, daha fazla sayıda öğrenciye ulaşma olanakları olduğu için okullarda çalışan psikolojik danışmanlara yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Psikolojik danışmanlar okullarda akılcı olmayan mesleki inançlara sahip öğrencilerle karşılaşabilmektedirler. Bu nedenle, konu ile ilgili bilgi sahibi olmanın okullarda verilen mesleki danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin verimliliğini ve çeşitliliğini arttıracığına inanılmaktadır. Ayrıca dersanelerde ve özel psikolojik danışma merkezlerinde çalışan psikolojik danışmanların da sundukları mesleki danışmanlık ve rehberlik hizmetleri kapsamında bu araştırma bulgularını kullanabilecekleri düşünülmektedir. Özetle, lise öğrencileri ile çalışan psikolojik danışmanların ölçme aracından yararlanarak lise öğrencilerinin sağlıklı mesleki seçimlerde bulunmalarına katkı sağlayabilecekleri düşünülmektedir.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar ile ilgili olarak çeşitli araştırmacıların ve kuramcılarının açıklamalarına yer verilmiştir. Daha sonra meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar konusunda yapılan araştırmalar sunulmuştur.

2.1.0. KURAMSAL ÇERÇEVE

‘Akılcı olmayan inanç’ kavramı alanyazına ilk olarak Ellis (1962) ile girmiştir. Ellis insanların kendileri hakkında, yaşam ve diğer kişiler hakkında sahip oldukları akılcı olmayan 11 genel inanç sıralamıştır. Ellis’in insanların genel olarak sahip olduğu akılcı olmayan inançları sıralamasının ardından günümüze dek birçok araştırmacı (Amundson, 1997; Borders ve Archadel, 1987; Corbishley ve Yost, 1989; Dorn ve Welch, 1985; Dryden, 1979; Elliott, 1995; Keller ve arkadaşları, 1982; Lewis ve Gilhausen, 1981; Liptak, 1989; Mitchell ve Krumboltz, 1987; Nevo, 1987; Stead ve Watson, 1993; Thompson, 1976) akılcı olmayan inançların meslek seçimi sürecinde oynadığı role odaklanmıştır. Akılcı olmayan mesleki inançların mesleki karar verme sürecini etkileme potansiyelleri nedeniyle, araştırmacılar mesleki düşünceler hakkında bir anlayış geliştirme çabası içine girmiş ve bireylerin akılcı olmayan mesleki inançlarını ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu süreçte, meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar için alanyazında yanlış kavramalar (Thompson, 1976), benliği yenilgiye uğraticı sayılılar (Dryden, 1979), benliği yenilgiye uğraticı davranışlar (Hornak ve Gillingham, 1980), mesleki gelişim mitleri (career development myths) (Lewis ve Gilhausen, 1981), mesleki mitler (career myths) (Dorn ve Welch, 1985, Herring, 1990, Stead ve Watson, 1993), kendilik inançları (self-beliefs) (Borders ve Archadel, 1987), uyumsuz inançlar (maladaptive beliefs) (Mitchell ve Krumboltz, 1987), akılcı olmayan beklentiler (Liptak, 1989; Nevo, 1987), işlevsel olmayan bilişler (Corbishley ve Yost, 1989), mesleki inançlar (career beliefs) (Krumboltz, 1992), işlevsel olmayan mesleki inançlar

(dysfunctional career beliefs) (Elliott, 1995), yanlış öz yetkinlik inançları (faulty self-efficacy beliefs) (Brown ve Lent, 1996), işlevsel olmayan mesleki düşünceler (dysfunctional career thoughts) (Sampson ve arkadaşları, 1998) gibi isimler kullanılmıştır.

Alanyazında farklı isimlerle ele alınan meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarla ilgili olarak birçok araştırmacı çeşitli önemli açıklamalarda bulunmuştur. Söz konusu araştırmacılar ve meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlara yönelik görüşleri aşağıda sunulmuştur.

Antony P. Thompson'ın Görüşleri:

Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar ile ilgili ulaşılabilen en eski kaynak Thompson'a (1976) aittir. Thompson üniversite öğrencileriyle gerçekleştirdiği üç yıllık bir eğitsel mesleki danışma deneyimi sonrasında, öğrencilerdeki yanlış kavramalara (misconceptions) dikkat çekmiştir. Öğrencilerin çoğunun meslek seçimi sürecinde asla hata yapmamaları gerektiği ve mesleki kararın belli bir zamanda bir defaya mahsus olarak verildiğiyle ilgili yanlış kavramalara sahip olduklarını belirten Thompson ayrıca, mesleki danışma sürecinde ortaya çıkan mesleki testlere ve ilgi ile yetenekler arasındaki ilişkiye yönelik yanlış kavramalara da dikkat çekmiştir. Araştırmacı öğrencilerin çoğunun mesleki testlerin onlar için en doğru mesleği belirleyeceğini ve bir mesleğe yönelik yetenek ve ilgilerinin hep aynı oranda olacağını sandıklarını belirtmiştir. Thompson meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarla mücadele aşamasında ise, meslek danışmanlarının danışanların mesleki görüşlerinin dayandığı sayılı ve bilgilerin doğruluğunu sorgulayarak mesleki gelişimlerine katkıda bulunabileceklerini ifade etmiştir.

Görüldüğü gibi bireyler meslek seçimi sürecinde çeşitli yanlış kavramaları nedeniyle güçlükler yaşayabilmektedirler. Mesleki testleri kullanarak kendileri için en doğru mesleği seçebilecekleri konusunda, mesleki kararın geriye dönülemez bir karar olduğu

hakkında ya da meslek seçimi sürecinde kesinlikle hata yapmamaları gerektiğine ilişkin yanlış kavramalara sahip olabilmektedirler.

Ronald A. Lewis ve Michael R.Gilhausen'in Görüşleri:

Thompson'dan (1976) sonra Lewis ve Gilhausen (1981) da meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarla ilgili açıklamalarda bulunmuş ve yedi mesleki mitem söz etmişlerdir. Araştırmacılara göre mesleki planları kesinlikle değiştirmemenin gereğine inanmak ve her zaman net, uzun vadeli amaçlara sahip olmanın şart olduğunu düşünmek akılcı olmamaya ilişkin işaretlerdendir. Lewis ve Gilhausen (1981) bu inançların yanlış olduğunu, kişilerin mesleki gelişimlerine müdahale edip zarar verdiklerini, bu inançlardan bazılarının toplumda iyice yayılarak nesilden nesile geçtiklerini ve bu şekilde mitler halini aldıklarını belirtmişlerdir. Branham (1981) gibi Lewis ve Gilhausen (1981) da mesleki danışma sürecinde öncelikle atılacak olan adımın danışanın sahip olduğu mitem tanımlayarak bu mitemle mücadele etmek olduğunu vurgulamışlardır.

Lewis ve Gilhausen (1981) sıraladıkları yedi mesleki mitem birlikte bu mitlerin ne anlama geldiklerinden ve ortaya çıkardıkları akılcı olmayan inançlardan da söz etmişlerdir. Aynı zamanda, bu mitlerin hangi danışan ifadeleriyle anlaşılabileceğini, akılcı olmayan inançlarla oluşan paradoksları ve akılcı olmayan inançlara karşı önerilen alternatif düşüncelerin neler olabileceğini de anlatmışlardır. Yazarlar tarafından sıralanan mesleki gelişim mitemleri ve bu mitemlerle birlikte ortaya çıkan akılcı olmayan inançlar aşağıda sunulmuştur.

1. Kristal Küre Mitem: Bu mitem, insanların yaşamları için neredeyse her zaman net, kısa ve öz bir planlarının olduğunu öne sürmektedir. Danışanın doğru bir planın mesleki ilgi testlerinden elde edildiği inancı bu mitem ortaya çıkmaktadır. Bu mitemdeki temel akılcı

olmayan düşünce ise "Harekete geçmeden (karar verme, bilgi edinme vb. gibi risk içeren herhangi bir şey yapmadan) önce kesinlikle emin olmalıyım." düşüncesidir.

2. "Seni Budala!!, Ne Zaman Karar Vereceksin" Miti: Buradaki akılcı olmayan düşünce "mesleki gelişim sürecinde sadece bir karar verilir" inancıdır.

3. "Sözünden Dönenler Asla Kazanamazlar" Miti: Bu mitle ilişkili olan düşünce bir kere bir şey başlatıldığında, o şeyin ölünceye kadar sebatla peşine düşülmesi gerektiği düşüncesidir. Böylesi bir inanca sahip olan bireyler için hataya yer yoktur. Onlar için planlarını değiştirmek büyük güçlüktür çünkü değiştirdiklerinde çoğunlukla kendilerini büyük bir hata yapıyor gibi hissederler. Bu mitteki akılcı olmayan düşünce "Mesleki kararımı değiştirirsem hata etmiş olurum." düşüncesidir.

4. "Benim Sahip Olduğumdan Daha İyisine Sahip Olmanı İstiyorum" Miti: Temel mantık doğruluğu kabul edilmiş kurallar takımı izlendiğinde iyi bir yaşama kavuşulacağı yönündedir. Bu mitle, ayrıca başarılı her neslin kendisinden önceki nesilden daha fazlasını başarmak zorunda olduğu varsayılmaktadır. Anne-babalar sık sık çocuklarına kendilerinin sahip olmadığı üniversite eğitiminin önemini aşılır; ayrıca eğitim ya da iyi bir işin yaşam problemleri için her derde deva bir ilaç olduğunu söylerler. Bu mitin sonucunda gençler yetenek ve ilgileri ile çelişen amaçları başarmaya çalışırlar çünkü bu amaçları başarıyla sonuçlandırmaları neticesinde kesin mutluluğa ulaşacaklarına inanırlar. Bu mitin altında yatan temel akılcı olmayan düşünce şudur: Ancak bunu (ailesinin yapmamış olduğu ancak kendisinden yapmasını istediği, geleceği kurtaracağına inanılan şeyler. Örneğin üniversite okumak vs.) yapabilirsem mutlu olacağım.

5. "İşim Benim Hayatımdır" Miti: İşin, insan yaşamının en önemli ögesi olduğu bu mitin ana temasıdır. Mit sayısız akılcı olmayan anlam içerir. Öncelikle bir bireyin işi onu iyi bir yaşam konusunda kesinlikle tatmin etmelidir. İkinci olarak, mit mevcut tüm

zaman ve enerjinin işe harcanması gerektiği anlamını vermektedir. Üçüncüsü, bu mite göre çalışmayanlar- ev hanımları, gençler, emekliler, işsizler, engelliler- mutsuz olmaya mahkûmdurlar. Sayısız akılcı olmayan anlam içerse de bu mit içindeki en temel akılcı olmayan düşünce “İşim bütün ihtiyaçlarımı karşılamalıdır.” düşüncesidir.

6. ‘Herkes Başkan Olabilir’ Miti: Mit şunu anlatır: “Yeterince sıkı çalışmayı kabul ettiğin sürece istediğin her şeyi yapabilirsin.”Buradan şu anlam çıkmaktadır: “Eğer başarıya ulaşmadıysan, o zaman ihtiyacın olan sadece daha sıkı çalışmaktır.” Mitin içinde barındırdığı akılcı olmayan düşünce ise “Yeterince sıkı çalışmayı kabul ettiğim sürece her şeyi yapabilirim.” düşüncesidir.

7. “Oğlum ya da Kızım Doktor” Miti: Bu mite göre bazı insanlar diğerlerinden daha iyidir çünkü onlar mesleki hiyerarşide daha yüksek bir pozisyondadır. Mitteki akılcı olmayan düşünce şudur: “Kişi olarak değerim doğrudan mesleğimle ilgilidir.”

Yukarıda da görüldüğü gibi mesleki mitler mesleki gelişim sürecinin sağlıklı işlemesine engel olabilecek nitelikteki bilişlerdir. Söz konusu mitlerin kişinin kendisiyle (kendilik değeri), yetenekleriyle, meslekler ve meslek seçimi kararı ile ilgili olduğu söylenebilir.

Ofra Nevo’nun Görüşleri:

Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları inceleyen araştırmacılardan Nevo’ya (1987) göre akılcı olmayan beklentileri ortaya koymak ve onlarla karşı karşıya gelmek hem danışanlara hem de psikolojik danışmanlara gerçeğin sınırlarını gösterir. Psikolojik danışmanlar mükemmel çözümler, mükemmel testler veya mükemmel meslekler öneremez. Onlar meslek seçiminde danışanlara önemli olan faktörleri açıklayabilirler. Psikolojik danışmanlar, danışanların başarı ve başarısızlık olasılıklarının farkında olmalarını sağlarlar. Bununla birlikte, onların sınırlılıkları vardır ve onlar kesin doğrular ortaya koyamazlar. Nevo bu açıklamalara ek olarak mesleki danışmada karşılaşılan ve

meslek seçimindeki kararsızlık ve hayal kırıklığında payı olan, gerçek psikolojik danışma deneyimlerinde ortaya çıkmış olan on akılcı olmayan beklenti sıralamıştır. Bu on akılcı olmayan beklenti kendi içinde dörde ayrılmaktadır. Bunlar;

- a) Mesleğe yönelik (1. ve 2. beklentiler)
- b) Psikolojik danışmanlara ve testlere yönelik (3. ve 4. beklentiler)
- c) Kişinin kendisine yönelik (5. 6., 7. ve 8. beklentiler)
- d) Karar verme aşamasına yönelik (9. ve 10. beklentiler)

olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır. Nevo (1987) bu beklentilerin her birinin karşıt savlarını da sunarak mesleki danışmaya Ellis'in yaklaşımına benzer bir yaklaşım uygulamıştır. Söz konusu olan akılcı olmayan beklentiler şunlardır:

1. Dünyada bana uygun sadece bir meslek var.
2. Mükemmel bir meslek seçimi yapmadan tatmin olmayacağım.
3. Başka birisi benim için uygun olan mesleği bulabilir.
4. Zekâ testleri bana ne kadar değerli olduğumu gösterecektir.
5. İş alanımda uzman ya da çok başarılı olmalıyım.

6. Çok çalışırsam her şeyi yapabilirim, ya da yeteneklerime uymayan hiçbir şeyi yapamam.

7. Mesleğim hayatımdaki önemli insanları tatmin etmelidir.

8. Bir mesleğe girmek bütün problemlerimi çözecektir.

9. Mesleğin benim için uygun olduğunu sezgisel olarak hissetmeliyim.

10. Meslek bir kez seçilir.

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda bireylerin mesleki danışma sürecinde özellikle kendilerine yönelik yüksek beklentileri sonucu hayal kırıklığı yaşamalarının söz konusu olduğu söylenebilir. Meslek seçimi sürecinde mükemmel psikolojik danışmanlara; mükemmel çözümlere, testlere ve mesleklere ilişkin beklentilerin akılcı olmadığı ve danışanların gerçeğin sınırlarını görebilmelerine engel olduğu ifade edilebilir.

Nevo'nun (1987) akılcı olmayan beklentiler diye ifade ettiği akılcı olmayan mesleki inançlar Borders ve Archadel (1987) tarafından ise kendilik inançları (self beliefs) diye isimlendirilmiştir. Yazarlar meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların danışanların öğrenme yaşantılarını sınırlandırabileceğini; danışanları yetenekleri hakkında asılsız sayıltılar oluşturmaya, belirli mesleklere yönelik ilgilerine aldırılmaya ve uygun mesleki tercihlere önem vermemeye götürebileceğini belirtmişlerdir. Psikolojik danışmanların danışanların temel kendilik inançlarını (core self-beliefs) tanımlamak ve bu inançlarla mücadele etmek için çeşitli müdahaleler kullanabileceklerini, bu şekilde danışanların mesleki keşif davranışlarını geliştirebileceklerini ve daha etkili mesleki planlar yapmaları konusunda danışanlara yardım edebileceklerini ifade etmişlerdir.

Bu doğrultuda, meslek seçimi sürecinde akılcı olmayan inançlara sahip bireylerin yeterli mesleki keşif davranışında bulunmayacakları ve etkili mesleki planlar yapamayacakları söylenebilir. Ayrıca sahip oldukları inançlardan dolayı kişilerin yeteneklerini tanımalarının engelleneceği ve uygun olmayan seçeneklere yönelebilecekleri de ileri sürülebilir.

M. Anne Corbishley ve Elizabeth B. Yost'un Görüşleri:

Thompson (1976), Lewis ve Gilhausen (1981) ve Nevo'dan (1987) sonra Corbishley ve Yost (1989) ise danışanların mesleki danışmanın ilerlemesini engelleyen yaygın bazı işlevsel olmayan bilişleri nasıl açığa çıkardıklarına odaklanmışlardır. Onlara göre 'biliş' terimi kişilerin akla uygun olan ve olmayan tutumlarını, inançlarını, değerlerini, tercihlerini, önyargılarını içermektedir. Kişilerin tepkilerini, seçimlerini yönlendiren duygu ve davranışların arkasındaki başlıca sürükleyici güç çoğunlukla bu bilişlerdir. Mesleki danışmadaki 'işlevsel olmayan bilişler' ve 'bilişsel sınırlamalar (cognitive constraints)' terimleri ise bir kişinin mesleki amaçları doğrultusunda ilerlemesi için gerekli görevleri başarmasını zorlaştıran; hatta imkânsızlaştıran duygu ve davranışları ortaya çıkaran bilişlerden söz etmek için kullanılmaktadır.

Corbishley ve Yost (1989), mesleki danışmanın doğasının kabaca "Yapamam (I can't)", "Yapmayacağım (I won't)", "Yapmamalıyım (I Shouldn't)" gibi ifadeler altında sınıflandırılabilen işlevsel olmayan belirli bilişlerin tahmin edilmesine yardımcı olabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca, danışanların kendilerinde daha önceden mevcut olan işlevsel olmayan bilişleri davranışları, görülen ya da ifade edilen duyguları ve doğrudan anlatımları aracılığıyla ortaya çıkarabilecekleri vurgulanmıştır. Yazarlar tarafından tamamlanmamış ödev ve kararsızlık, işlevsel olmayan bilişler doğrultusunda açığa çıkan davranışlara, depresyon ve öfke ise bu bilişler doğrultusunda açığa çıkan duygulara verilebilecek örnekler olarak sunulmuştur.

Corbishley ve Yost'a (1989) göre duygular bilişlerin mükemmel işaretçileridir ve sıklıkla danışanların duyguları ve bilişleri arasındaki bağ oldukça direkttir; ancak danışanlar genellikle bunun farkına varamamaktadırlar. Bazen, danışanlar bilişsel sınırlamaları ile ilgili sözel ifadelerde bulunurlar. Bu ifadeler psikolojik danışmanlar için olası engellere ilişkin uyarılar ve işlevsel olmayan bilişlerin yinelenmesine yönelik ipuçları olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle, bazı danışan ifadelerinin sorunun kaynağı olan temeldeki inanca ve yanlış düşünme tarzına ulaşmak için titizlikle incelenmesi gerekmektedir.

Yukarıdaki açıklamalara ilişkin olarak, bireylerdeki işlevsel olmayan bilişlerin bireylerin gözlenmesi yoluyla açığa çıkarılabileceği ifade edilebilir. Bireylerin belli davranış, duygu ve sözlerinin onlardaki işlevsel olmayan bilişlere işaret edebileceği ve psikolojik danışma sürecinde bunlara odaklanılması gerektiği belirtilebilir.

Roger D. Herring'in Görüşleri:

Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları ve bu inançların nasıl oluştuklarını ortaya çıkarmaya çalışan araştırmacılardan birisi de Herring'dir (1990). Herring'in mesleki mitler diye isimlendirdiği meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları mesleki gelişim sürecindeki akılcı olmayan tutumlar olarak tanımlanmıştır. Bu mitlerin sıklıkla mesleki bilgisizlikten ve olumsuz mesleki gelişim yaşantılarından doğmuş oldukları; mesleki mitlerin karar verme sürecinde genellikle işlevsel olmayan bilişsel şemalar ile sonuçlandıkları belirtilmiştir.

Görüldüğü gibi meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar neredeyse araştırmacıların tümü tarafından farklı isimlerle ele alınmıştır. Bu farklılık yanında dikkati çeken benzerliklerin de olduğu söylenebilir. Örneğin araştırmacıların çoğu tarafından meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların bir mesleğe karar verme sürecini olumsuz etkilediği ve mesleki danışmalarda danışanlara tanıtılmalarının gerekli

olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bu tarz inançların genel olarak mesleki keşif davranışlarını engellediği, seçenekleri sınırlandırdığı ve akıl dışı oldukları üzerinde durulmaktadır.

Kathy J. Elliott'ın Görüşleri:

Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar kapsamında Elliott (1995) ise, başarılı meslek seçimini engelleyen işlevsel olmayan inançları ortaya çıkarmak ve bu inançlarla mücadele etmek amacıyla bir yöntem tanıtmıştır. Elliott'ın Anthetic Diyalog (Anthetic Dialogue) adını verdiği bu yöntem Gestalt'ın boş sandalye yönteminin bir uyarlamasıdır. Yöntemin amacı kişinin içinden gelen olumsuz mesajları ortaya çıkarmaktır. Bu mesajlar İçsel Eleştirici (Inner Critic) adı verilen, kişinin içinde bir nevi sabotajcı görevi gören, kişinin yaptığı her şeye ilişkin olumsuz yorumlar öne süren içsel bir sestem gelmektedir. Elliott tarafından Anthetic Diyalog ile bir kez kişinin kendisine verdiği olumsuz mesajlar ortaya çıkarıldıktan sonra çeşitli bilişsel yeniden yapılandırma yöntemleri kullanılarak söz konusu mesajlarla mücadele edilebileceği belirtilmiştir.

Elliott'a (1995) göre İçsel Eleştirici'den kişiye gelen mesajlar kişinin düşünceleri, duyguları ve davranışları hakkındaki küçümseyici ifadelerden; zorunlu '-meli, -malı' lardan ve olumsuz tahminlerden oluşabilmektedirler. Mesajlar bireyler tarafından kabul edildiklerinde ise işlevsel olmayan inançlara dönüşmekte ve meslek seçimi sürecinin her adımını etkileyebilmektedirler. Örneğin kişi bir psikolojik danışmanla ilk defa görüşecekse bu görüşmeden önce İçsel Eleştirici danışana "Bir meslek bulamadığın için çok aptalsın, senin yaşındaki herkes buldu" ve "Eğer bir meslekte karar kılmak gibi basit bir şey için bir psikolojik danışmana ihtiyaç duyuyorsan sen gerçekten beceriksizsin" diyebilmektedir. Elliott mesleki değerlendirme aşaması boyunca iç sesin performansı sabote edebildiğini; hatta danışana uygulanan envanterlerin doğru ve yanlış cevaplarının olduğunu ima ederek danışanın cevaplarını etkileyebildiğini belirtmiştir. Danışanın otobüs şoförlüğüne ilgi duyduğu bir durumda iç sesin "Bu yeterince saygın değil, doğru cevap 'avukat olmak istiyorum' " şeklinde mesajlar gönderebileceğini ileri

sürmüştür. Danışan bir istidat testine tabi tutulduğunda da iç sesin olumsuz mesajlarına devam ederek testten iyi sonuçlar alındığında sonuçların şanstın ibaret olduğunu ya da puanlamanın yanlış olduğunu söyleyebileceğini ifade etmiştir.

Elliott'a (1995) göre kişi test sonuçlarını inandırıcı bulsa bile işlevsel olmayan inançlar uygun bir meslek kararı verme sürecini etkileyebilmektedir. Bu inançlar kaynağını anne-babaya ait etkilerden; arkadaşların fikirlerinden; reklâm, televizyon ve filmlerin etkilerinden alabilmektedir. Örneğin, mesleki amaçlar anne-babanın adımlarını izleme gerekliliğinden (izleme '-meli, -malı' sından) ya da bir mesleği sadece saygın ve alımlı olduğu için tercih etme gerekliliğinden (tercih etme '-meli, -malı'sından) dolayı seçilebilmektedir. Olumsuz mesajlar her durumda kaynağını İçsel Eleştirici'den almakta ve bu olumsuz mesajlar bireylere bir içselleştirme süreci yoluyla bireyler için önemli kişiler tarafından yüklenmektedir. Elliott bunun gerçekte hem anne-babaya ait kararlar hem de model alma yoluyla oluşan bir öğrenme süreci olduğunu belirtmiştir. Model alma durumunda danışanın gözlenen davranışları gerekliliklere ('-meli, -malı' lara) dönüştürmektedir. Örneğin danışanın üniversiteye girmiş bir kardeşi varsa, üniversiteye girme gerekliliği bir içsel ses mesajı olarak danışana yüklenebilmektedir. Anne-babaya ait kararlar yoluyla öğrenme durumunda ise danışan gereklilik ('-meli, -malı') içeren direkt mesajlar almaktadır. Örneğin danışana anne-babası tarafından "Bir üniversite eğitimi almazsan hiçbir zaman kendin için iyi bir şey yapamazsın" denerek üniversiteye girme 'gerekliliği' (-meli, -malı' sı) yüklenebilmektedir.

Elliott (1995) bu mesajlardan herhangi birine inanan danışanda, söz konusu mesajların bir iç kaynaktan geldiğine ilişkin farkındalığın çok az olduğunu belirtmiştir. Elliott'a göre sonuç çoğunlukla kendine güvensizlik, kendinden şüphe, düşük özsaygı, düşük başarı, kararsızlık, erteleme ve tatmin edici olmayan meslek seçimi olmaktadır. Ancak danışan İçsel Eleştirici'nin mesajlarına karşı çıktığı zaman gerçek gereksinimlerine daha uygun olan işin eğitimini seçmede özgür olmaktadır. Bu şekilde seçim yapma süreci işlevsel olmayan mesleki inançlar tarafından engellenmeksizin sürdürülebilmektedir.

Elliott'ın (1995) açıklamaları doğrultusunda, insanların meslek seçimi sürecinde içsel ses adı verilen bir iç kaynaktan gelen olumsuz yorumlar, tahminler ve aşağılayıcı ifadeler nedeniyle kendilerine uygun olmayan seçimlerde bulunabilecekleri söylenebilir. Bu iç sestten gelen olumsuz mesajların kişiler tarafından kabul edilmesi sonucunda meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlara dönüştükleri ve kaynaklarını ise aile, arkadaşlar, televizyon vs. gibi çevresel etmenlerden aldıkları; model alma yoluyla öğrenme sonucu oluştukları ifade edilebilir. Çoğu zaman kişiler tarafından fark edilemeyen bir iç sestten gelen akılcı olmayan inançların özsaygıyı düşürdüğü; güvensizlik, başarısızlık, kararsızlık vb gibi meslek seçimi sürecini olumsuz etkileyen duygu durumlarına neden oldukları ileri sürülebilir.

Yukarıda meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlara yönelik görüşleri sunulan araştırmacıların yanı sıra, akılcı olmayan mesleki inançları belirli kuramlar çerçevesinde ele alan ve açıklayan kuramcılar da vardır. Söz konusu kuramlar ve meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlara yönelik olarak ileri sürdükleri görüşleri aşağıda sırayla sunulmaktadır.

2.1.1. Amundson'un Mesleki Danışma Modeli Çerçevesinde Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar

Amundson (1997) mesleki mitleri mesleki danışmaya ve karar verme sürecine yönelik yanlış sayılırlar ve genellemeler olarak tanımlamıştır. Amundson'a göre bazı danışanlar mücadele edilmesi ve yeniden oluşturulması gereken beklentilere (mitlere) sahiptirler. Bu mitler hem danışanlarda hem de psikolojik danışmanlarda bulunabilmekte ve mesleki danışma sürecinin herhangi bir aşamasındaki alıştırmalar üzerinde önemli ölçüde etkili olmaktadır. Bazı yaygın mesleki mitleri görebilmek ve bunların psikolojik danışmanın farklı evrelerinde nasıl ortaya çıktıklarını örneklerle açıklayabilmek için dört-aşamalı bir mesleki danışma modeli kullanılmaktadır. Amundson (1989) tarafından geliştirilen ve psikolojik danışma sürecinde insan

yaşamındaki psikolojik, sosyal ve ekonomik faktörleri de hesaba katan model aşağıda özetle tanıtılmıştır.

Bu modele göre psikolojik danışmanın ilk aşamasında olumlu bir ilişki kurma ve gönüllülük üzerinde durulmaktadır. Amundson'a (1997) göre, bu aşamada karşılaşılabilecek, belki de en temel mit umutsuzluktur. Günümüz ekonomik sisteminde insanlar sıklıkla hayal kırıklığı yaşamakta ve yapacak bir şeylerinin olmadığına inanmaktadırlar. İçinde bulunulan durum kötü de olsa insanların mesleki keşif ve planlama yapma avantajlarının olduğuna inanılmaktadır. Diğer mitler psikolojik danışman - danışan ilişkisi ile ilgili roller üzerine odaklanmaktadır. Amundson'a göre, psikolojik danışmanlar psikolojik danışmanın bu aşamasında "her şeyi bilen uzman" rolüne girmemeli ve danışanla aktif işbirliğine dayalı bir ilişki kurmalıdırlar.

Psikolojik danışmanın ikinci aşamasında, danışanlar kendilerine ve iş dünyasına yönelik bazı mitlerini bir kenara koyarak, anlamlı bir mesleki keşif ve değerlendirme süreci içine girmeleri için cesaretlendirilmektedirler. Örnekle açıklamak gerekirse, bazı danışanlar beceri ve yetenekleri konusunda kendilerine güvenmezler. Danışanlar ayrıca farklı tercihlerinin olmadığını düşünebilirler. Oysa dikkatli yapılacak nitel ve nicel analizler ve aile, arkadaş, danışman, iş piyasasında ilişkide bulunanlar gibi bazı kişilerden gelen bilgiler sayesinde yeni olanaklar ortaya çıkabilmektedir.

Psikolojik danışmanın üçüncü ve dördüncü aşamaları boyunca danışan için değişik seçenekler ve eylem kararları değerlendirilmektedir. Burada süreç tam bir değerlendirme sürecidir. Bu aşamalarda danışanlarda görülebilecek bazı mitler aşağıdaki gibidir.

a) Bir kere seçim yaptıysan hayatının kararını verdin, demektir.

b) Yaptığın seçim her açıdan tatmin edici olmalıdır.

c) Başarılı bir meslek seçimi başarılı bir geleceğin garantisidir.

Amundson'a (1997) göre psikolojik danışma sürecinde mesleki inançlara karşı koymadaki başarı güçlü bir psikolojik danışma ilişkisi, iletişim becerileri ve sistematik mesleki keşiflerle; konuyla ilgili bilgi ve yeni metaforlar geliştirmekle mümkün olmaktadır. Anlamlı bir mesleki danışma sürecine başlamadan önce tüm mesleki mitlerin ortaya çıkarılmasının gerektiğini belirten bazı yazarlara (Stead ve Watson, 1993) karşın Amundson mesleki mitlere karşı erken bilgilenmenin istendik olduğunu ancak mitlerin psikolojik danışma aşamalarında yeri geldikçe, mitler ortaya çıktıkça tanınmaları gerektiğini ileri sürmüştür.

Özetle, mesleki karar verme hayat boyu devam eden bir süreçtir. Bu süreçte başarılı olmak için mantıklı karar verme tekniklerini bilmek; algıların, karar verme gereksiniminin nasıl oluştuğunu, kararların nasıl biçimlendiğini ve uygulandığını anlamak gerekmektedir (Amundson, 1995). Aksi halde meslek seçimi sürecinde mesleki mitlere sahip olmamanın ve sağlıklı seçimlerde bulunmanın söz konusu olmayacağı söylenebilir. Bu süreçte akılcılığa önem vermenin ve etkili bir psikolojik danışma sürecinden geçerek mesleki mitlerle mücadele etmenin doğru olacağı ileri sürülebilir.

2.1.2. Bilişsel Bilgiyi İşleme Kuramına (Cognitive Information Processing Theory) Göre Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar

Bu kuram mesleki karar verme sürecinin nasıl oluştuğu üzerinde durmakta; iş bulma ve problem çözme konularına yönelik açıklayıcı bilgiler sunmaktadır. Ayrıca işlevsel olmayan düşüncelerin meslek seçimi üzerindeki etkisi de dikkate alınmaktadır. Mesleki problem çözme, karar verme becerileri ve işlevsel olmayan düşünceler üzerine odaklanan yaklaşımda mesleki karar vermenin içeriği bilgiyi işleme alanları piramidi (Şekil II-1) ile gösterilmektedir. Piramit üç alandan oluşmakta ve karar verme sürecine

giren kişilerin neleri bilmeleri gerektiğini göstermektedir (Sampson, Lenz, Reardon ve Peterson, 1999).

ŞEKİL II-1 Bilgiyi İşleme Alanları Piramidi (Sampson ve arkadaşları, 1999)

Görüldüğü gibi, piramidin temelinde kişinin kendisiyle ve seçenekleriyle ilgili bilgileri kapsayan alan bulunmaktadır. Kişinin kendisiyle ilgili bilgiler uygun bir meslek seçimi için gerekli olan bilgilerdir. Kişinin kendisiyle ilgili bilgiler alanını meslek seçerken genel olarak dikkate alınan yetenekler, ilgiler, değerler ve kişilik özellikleri temsil etmektedir. Seçeneklerle ilgili bilgi ise meslek, eğitim programları ve iş dünyasıyla ilgili bilgileri içermektedir. Piramidin orta düzeyi, karar vermek ve problem çözmek için bilgi edinmede ve bilgiyi kullanmada gerekli olan karar verme becerileri alanını göstermektedir. Bu alan İletişim-Analiz-Sentez-Değerlendirme-Uygulama (İASDU) döngüsü diye bilinen problem çözme ve karar verme sürecini içermektedir. İASDU döngüsü genel bir karar verme sürecini ve bu süreçte yapılması gerekenleri temsil etmektedir. Söz konusu döngü şu aşamalardan oluşmaktadır (Reed, Lenz, Reardon ve Leierer, 2001; Sampson ve arkadaşları, 1999):

1. **İletişim:** Bu aşamada, bireyler algıları, olumsuz duyguları ya da kendileri için önemli kişilerden gelen bilgiler sonucunda, var olan durumları ile arzu ettikleri durumlar arasında bir boşluk olduğunun farkına varırlar.

2. **Analiz:** Bu aşama problem bileşenlerini ilişkilendirme aşamasıdır. Bireyler problemlerinin zihinsel bir modelini oluşturarak tercih ettikleri mesleğin özelliklerini daha iyi anlamak için öğeler arasındaki ilişkileri çözümlerler.

3. **Sentez:** Seçenekler oluşturma aşamasıdır. Bireyler seçeneklerini inceleyip belirginleştirmeye çalışırlar.

4. **Değerlendirme:** Seçenekleri önem sırasına koyma aşamasıdır. Bireyler her seçeneği çeşitli açılardan değerlendirir ve sonunda deneme niteliğindeki ilk seçimi yaparlar.

5. **Uygulama:** Bir eylem planı oluşturma aşamasıdır. Bireyler değerlendirme aşamasında yaptıkları seçimi uygulamak için bir plan yapar ve uygularlar.

Döngü sonunda başarıya ulaşırsa birey diğer problemlerinin çözümüne yönelmektedir. Başarısız olduğunda ise, süreç içinde elde ettiği bilgilere yenilerini de ekleyerek İASDU döngüsünü tekrar gözden geçirmektedir (Sampson, Peterson, Lenz ve Reardon, 1998).

Piramidin en üstünde bulunan alan ise karar verme sürecinin gözden geçirilmesini ve üzerinde tekrar düşünülmesini sağlayan alandır. Bu alan meslek kararı vermek için kullanılan bilişsel stratejileri seçmeyi içermektedir (Sampson ve arkadaşları, 1999).

Görüldüğü gibi, kuram mesleki kararların nasıl verildiğini görsel bir yolla aşama aşama sunmaktadır. Kurama ilişkin açıklamalar doğrultusunda, bireylerin bilgiyi işleme alanları piramidinden ve İASDU döngüsünden yararlanarak sağlıklı mesleki seçimlerde bulunabilecekleri ifade edilebilir. Diğer yandan, bireylerin olumsuz ve işlevsel olmayan bilişlerinin mesleki kararlarını çıkmaza sokacağı ve uygun olmayan seçimlere neden olabileceği de ileri sürülebilir. Zira bilişsel bilgiyi işleme kuramı kapsamında Sampson ve ark. (1998) kişilerin bilişlerinin mesleki davranışlarını değiştirdiği ve mesleki davranışlarına yön verdiği yönünde açıklamalarda bulunmuşlardır.

Sampson ve arkadaşlarına (1999) göre bireyin bilişsel yapısı, özellikle işlevsel olmayan düşünceleri bireyin bütün davranışlarını etkilediği gibi mesleki karar vermesini de etkilemektedir. Mesleki düşünceler, inançlar ve varsayımlar bireylerin kendileriyle ilgili düşünceleri, meslekler ya da bireylerin mesleki problemleri çözme biçimleriyle ilişkilidirler. Böyle düşünceler, bireylerin daha önceki yaşantılarında çevreyle ilişkileri sonucunda meydana gelmektedir. Bu tür düşünceler olumlu ve gerçekçi oldukları zaman, birey mesleki problemlerini daha gerçekçi ve uygun bir biçimde çözümlenebilmektedir. Gerçekçi olmayan bir takım düşünceler ise, bireylerin uygun ve tutarlı mesleki kararlar vermelerini engellemektedir.

Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar, Bilişsel Bilgiyi İşleme Kuramı kapsamında insanların mesleki gelişim sürecine, kendilerine ve mesleklere ilişkin sahip oldukları olumlu ve olumsuz sayıltı ve düşünceler olarak tanımlanmaktadır (Peterson, Sampson, Reardon ve Lenz, 1996: Akt., Roll ve Arthur 2002). Kurama göre, işlevsel olmayan düşünceler başarılı mesleki problem çözme ve karar verme için gerekli bilişbilgisi becerilerine (metacognitive skills) zarar vererek ve yeni öğrenmeleri önleyerek mesleki kararsızlığa katkıda bulunabilmektedirler (Carr, 2004). Ayrıca bu tarz düşünceler yaşam doyumunu azaltabilmekte; düşük kendilik değeri, mükemmeliyetçilik ve aşırı genelleme ile ilişkili bulunmaktadırlar (Sampson ve arkadaşları, 1998).

Bu doğrultuda, bireylerin mesleki düşüncelerinin çevreyle etkileşim sonucunda edinildiği ileri sürülebilir. Ayrıca mesleki karar verme sürecinde işlevsel olmayan düşüncelerin meslek seçimindeki kararsızlıkta önemli bir role sahip oldukları ve bireylerde mükemmeliyetçilik ve aşırı genelleme gibi bazı akılcı olmayan kişilik özellikleri ile birlikte görülebilecekleri de ifade edilebilir.

Kurama göre mesleki inançlar danışanların meslek ile ilgili umularını ve eylemlerini hem olumlu hem de olumsuz bir şekilde etkileyebilmektedirler. Olumsuz inançlar kişilerin kendileri ve iş dünyası hakkındaki algılarını etkilemekte; mesleki karar verme ile ilgili olumsuz duygularının yoğunluğunu arttırmakta; mesleki amaçları doğrultusundaki eylemlerini engellemektedirler. Olumlu mesleki inançlara gelince, bu inançlar danışanların mesleki karar verme sürecindeki hareketlerini kolaylaştırmakta; olumlu beklentiler yaratarak etkili problem çözme davranışlarına katkıda bulunmaktadır (Peterson ve arkadaşları, 1996; Sampson ve arkadaşları, 1996: Akt., Roll ve Arthur, 2002).

2.1.3. Krumboltz'un Sosyal Öğrenme Kuramı

Krumboltz, Mitchell ve Gelatt (1975), Krumboltz, Mitchell ve Jones (1976), Mitchell ve Krumboltz (1984b; 1990) ve Krumboltz (1994) meslek seçimine yönelik olarak düzenlenmiş bir sosyal öğrenme kuramı ileri sürmüşlerdir. Yazarların görüşlerine göre, mesleki karar vermeye yönelik sosyal öğrenme kuramı, kaynağını klasik davranışçılık ve pekiştirme kuramından (reinforcement theory) alan Bandura'dan yararlanılarak ileri sürülen bir kuramdır (Akt., Herr ve Cramer, 1996). Kuram, mesleki karar vermede çevre ile etkileşimin üzerine odaklanmaktadır; bu etkileşimler sonucunda ortaya çıkan öğrenmeler vurgulanmaktadır (Swanson ve Fouad, 2004). Bu yaklaşımda özellikle, bireyler üzerinde etkisi bulunan aşağıdaki dört kategorinin önemine işaret edilmiştir (Enright, 1996; Haley, 2004; Herr ve Cramer, 1996; Krumboltz,1976):

1. **Genetik Yapı ve Özel Yetenekler:** Öğrenilmiş olmayıp, kalıtsal yönlerle ilgilidir. Irk, cinsiyet, fiziksel görünüş ve özellikler, zekâ, müzikal yetenek, sanatsal yetenek, kas koordinasyonu gibi.
2. **Çevresel Koşullar ve Olaylar:** Genellikle bireyin kontrolü dışında olan çevresel koşulların çoğu bireyi etkilemektedir. İş sayısı ve doğası, eğitim olanakları, öğrenci ve işçi seçimindeki sosyal politika ve prosedürler, çevre ve toplumun etkileri, teknolojik gelişmeler, işçi kanunu ve sendika kuralları, sosyal örgütlerdeki değişim, doğal olaylar (deprem, sel), aile özellikleri gibi.
3. **Öğrenme Yaşantıları:** İnsanlar ne öğrendiklerine dayalı olarak meslek seçerler. Bir kişinin mesleki tercihleri bu kişinin önceki öğrenme yaşantılarının bir sonucudur. Öğrenme yaşantıları, özellikle anne-babalar, öğretmenler, kahramanlar gibi önemli rol modellerinden edinilen gözlemsel öğrenmeler, mesleki kararlar üzerinde ve bazı meslekleri diğerlerinden daha çekici kılan konusunda çok büyük bir güce sahiptirler.

Öğrenme yaşantıları araçsal öğrenme (instrumental learning) ve çağrışımsal öğrenme (associative learning) yaşantıları olmak üzere ikiye ayrılır. Araçsal öğrenme yaşantılarının; öncekiler, davranışsal tepkiler ve doğurgular olmak üzere üç ögesi mevcuttur. Öncekiler, genetik yapı, özel yetenekler, çevresel koşullar gibi etmenleri içerir. Davranışsal tepkiler, gözlenen davranışlardan ve bilişsel, duyuşsal yaşantılardan oluşur. Son öge olan doğurgular ise davranışların ortaya çıkan etkilerini temsil eder. Mesleki planlama, diğer mesleki ve eğitsel performanslar için gerekli beceriler birbirini izleyen araçsal öğrenmeler yoluyla öğrenilir. Çağrışımsal öğrenmede ise öğrenen kişi çevredeki uyaranlar arasında bağlantı kurar. Gözleyerek öğrenme ve klasik koşullanmalar çağrışımsal öğrenmeye örnektir.

- 4. Göreve (Yapılacak İş) Yaklaşım Becerileri:** Öğrenme yaşantıları, genetik özellikler, özel yetenekler ve çevresel etkenler arasındaki etkileşim göreve yaklaşım becerilerini oluşturur. Bunlar performans standartları, değerler, iş alışkanlıkları, algısal ve bilişsel süreçler, zihinsel kurulum ve duygusal tepkilerdir. Bu beceriler her iş ve problemin sonucunu etkiler.

Bu dört faktörün etkileşimi, insanların mesleklerin doğası ve yaşamda oynadıkları roller hakkında inançlar geliştirmelerine yol açmaktadır. Krumboltz bu şekilde oluşan mesleki inançları kişisel gözlem genellemeleri ve dünya görüşü genellemeleri olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Kişisel gözlem genellemeleri ya da kişinin kendisi hakkındaki inançları, tutumlarına ve becerilerine ilişkin algılarını, bir görevi başarıyla yerine getirme yeteneğini, kişilerin öğrenme yaşantılarını ve kişisel değerleri içine almaktadır. Diğer yandan, dünya görüşü genellemelerinde ise özellikle iş dünyası hakkında inançların doğrduğu, çevre ve geleceğe ilişkin beklentilerden söz edilmektedir (Mitchell ve Krumboltz, 1990: Akt., Enright, 1996).

Sosyal öğrenme kuramına ilişkin olarak yukarıda verilen açıklamalar doğrultusunda insanların ne öğrendiklerine dayalı olarak meslek seçtikleri ileri sürülebilir. Ayrıca mesleki inançların gelişimini etkileyen başlıca dört etmenin varlığından, insanların gözlemlerini oluşturdukları inançlarla anlamlandırdıklarından ve bu inançları daha sonra davranışlarına yön vermede kullandıklarından söz edilebilir.

Krumboltz'un kuramının dayanak noktalarından birisi bireylerin öğrenme yaşantılarının onların mesleki gelişimlerini kolaylaştırabileceği ya da sınırlayabileceği üzerinedir. Başka bir dayanak noktası ise öğrenmenin yaşam boyu devam eden bir süreç olduğu ve her yaşta her insanın yeni beceriler, ilgiler, değerler, inançlar, kişilik özellikleri ve problem çözme stratejilerini öğrenebileceği üzerinedir (Krumboltz, 1996; Mitchell ve Krumboltz, 1990: Akt., Jackson ve Nutini, 2002). Krumboltz'a göre insanlar yaşamları boyunca sonsuz sayıda öğrenme yaşantısı geçirmektedirler. Bu öğrenme yaşantıları kişilere ne sevdiklerini, nerelerde iyi olduklarını, dünyadan ne bekleyebileceklerini

öğretmektedir. İnsanlar karşılıklarına çıkan bazıları planlanabilen; ancak birçoğu beklenmeyen koşullarda oluşan fırsatların bir sonucu olarak becerilerini, ilgilerini, kişilik tercihlerini, inançlarını, değerlerini, iş alışkanlıklarını öğrenmektedirler (Feller, Honaker ve Zagzebski, 2001). Ne var ki, bazen insanlar tüm olası öğrenme fırsatlarının sadece küçük bir bölümü ile karşılaşabilmektedirler. Böylece insanlar kendilerine ve iş dünyasına ilişkin sınırlı bir takım öğrenme yaşantısına dayalı genellemeler yapmaya yönelmektedirler. Bu sınırlı yaşantıların bir sonucu olarak da, insanlar ne olursa olsun doğru ve nesnel saydıkları inanç grupları oluşturmaktadırlar (Krumboltz, 1991: Akt., Naylor ve Krumboltz, 1994).

Bu doğrultuda sınırlı öğrenme yaşantıları nedeniyle kişilerin becerilerini, ilgilerini, meslek değerlerini, kişilik özelliklerini, meslekleri ve iş dünyasını tanımalarının güçleştiği ve sonuçta akılcı olmayan bazı inançların ortaya çıktığı ileri sürülebilir. İnsanların, özellikle bir meslek seçmek durumunda olan gençlerin öğrenme yaşantılarının çeşitlendirilmesinin yararlı olacağı söylenebilir.

Krumboltz, mesleki karar vermede sıkıntılara neden olan inançların yanlış genellemelere, bir sonucun duygusal etkisinin abartılmış tahminine, yanlış nedensel bağlantılar kurmaya, ilgili gerçekleri yok saymaya ve düşük olasılıklı olaylara aşırı önem vermeye dayandığını ileri sürmektedir (Krumboltz, 1983; Mitchell ve Krumboltz, 1984: Akt., Herr ve Cramer, 1996). Mesleki planları etkileyen ve engelleyen bu tarz inançların mesleki danışma sürecinde araştırılmaları yararlı olmaktadır. Eğer bir inanç olumlu seçenekleri ve mesleki keşifleri engelliyorsa bu inancın doğruluk ve yanlışlığının incelenmesi gerekmekte (Naylor ve Krumboltz, 1994); bu inançla mücadele edilmesi zorunlu olmaktadır. Zira ancak sorun çıkaran mesleki inançların tanınması ve onlarla mücadele edilmesi durumunda danışanların kendi keşiflerini yapmalarına imkân tanınabilmekte ve danışanlar bu tarz inançlar konusunda bilgilendirilerek güçlendirilmektedirler (Krumboltz, 1992).

Bu doğrultuda, Krumboltz kişisel inançlar ve sıkıntılarının tanımlanması ve etkilenmesine yönelik bazı metotların olduğunu ileri sürmüştür. Bu metotlar şunları içermektedir: 1. Danışanların kişisel gözlemlerinin, dünya görüşü genellemelerinin ve harekete geçirdikleri süreçlerin içeriğinin değerlendirilmesi; 2. Yapılandırılmış görüşmeler; 3. Düşünce listeleme; 4. Kendini ayarlama (self monitoring); 5. Hayal etme; 6. Mesleki karar verme provaları (career decision making simulations); 7. Önceki olayların ayrıntılarına inerek parça parça incelenmesi; 8. Davranışsal çıkarımlar ve geribildirimler; 9. Psikometrik araçların kullanımı; 10. İşlevsel olmayan ya da yanlış inançların ve genellemelerin değiştirilmesine yardım etmek için bilişsel yeniden yapılandırma tekniklerinin kullanılması; 11. Basit olumlu pekiştirici kullanımı; 12. Uygun rol modellerinin sağlanması; 13. Problem çözme becerilerini kapsayan filmler; 14. Problem çözme becerilerini oluşturmada ve pekiştirmede bilgisayarlı rehberlik sistemlerinin kullanılması; 15. İnanç-test etme yöntemlerinin (belief-testing processes) öğretilmesi; 16. Göreve yaklaşım becerilerinin analizi ve bu becerilerin oluşmamış olması durumunda öğretilmesi (Krumboltz, 1983; Mitchell ve Krumboltz, 1984: Akt., Herr ve Cramer, 1996)

Krumboltz'un kuramı, meslek seçiminin kökenini açıklayan bir yol ve meslekle ilgili problemlerin üstesinden nasıl gelinebileceğine yönelik bir rehber olarak görülebilir (Herr ve Cramer, 1996). Sonuç olarak, mesleki karar verme ve bununla ilgili müdahaleler hakkında Krumboltz ve meslektaşları tarafından yapılan çok yönlü kavramlaştırmaların alanyazına büyük katkılar sağladığı söylenebilir.

2.1.4. Akılcı Duygusal Davranışçı Yaklaşım

Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların üstesinden gelmek için umut verici bir kuram da Akılcı Duygusal Davranışçı Yaklaşım'(ADDY) dir. ADDY'nin uygulamaları meslek seçimi sürecindeki işlevsel olmayan bilişlerin olumsuz etkileri üzerine odaklanmıştır (Hackett, 1985, Peterson ve arkadaşları, 1991, Sexton, 1986, Taylor ve Betz, 1983: Akt., Elliott, 1995). ADDY, psikolog Albert Ellis tarafından

1952’de geliştirilen bilişsel davranışçı terapinin bilinen bir çeşitlemesidir. İnsanların geçmiş yaşantılarının inanç sistemlerini ve düşünce kalıplarını şekillendirdiği inancına dayanan (Smith, 2005) ve stoacı felsefeden oldukça fazla etkilenmiş olan yaklaşıma göre insanları üzen şeyler değil, şeylere ilişkin bakış açılarıdır (Gladding, 1996). Başka bir ifadeyle, insanı üzen olaylar değildir; onlara ilişkin görüşleridir (Dryden ve Gordon, 1997). Görüldüğü gibi, ADDY diğer yaklaşımlardan daha felsefidir ve bu yaklaşıma göre insanlar genel bakış açılarını ve felsefelerini değiştirebilirler (McGinn, 1997).

Felsefi bir çıkış noktası olan ADDY, bilişlerin, duyguların ve davranışların birbirleriyle etkileştiklerini ve birbirlerini kapsadıklarını ileri sürmektedir. Söz konusu yaklaşım, duygu ve davranışların inançlar üzerinde kesinlikle önemli etkilerinin olduğunu; inançların duygu ve davranışları, duyguların da inanç ve davranışları etkilediklerini belirtmektedir. Bu nedenle ADDY her zaman çoklu bir yaklaşımdır ve birçok danışan üzerinde çok sayıda bilişsel, duygusal ve davranışsal yöntemler kullanmaktadır (Ellis, 1993).

Çoklu bir yaklaşım olan ADDY, insanların doğuştan hem akılcı hem de akılcı olmayan bir potansiyelle dünyaya geldiklerini varsaymaktadır (Weinrach, 1980). İnsanlar kendilerini geliştirmek; gerçekleştirmek ve sağlıklı, amaçlarına ulaşan bir insan olarak ortaya koymak için doğuştan bir eğilime sahiptirler. İnsanların akılcı olma konusunda büyük bir potansiyeli vardır. Diğer yandan, insanların akılcı olmayan bilişler yaratma, sağlıksız duygular geliştirme ve işlevsel olmayan davranışlar ortaya koyma eğilimleri de söz konusudur (Ellis, 1993). Ancak ADDY’ye göre insanlar mantıksız düşünme eğilimleri karşısında güçsüz köleler değildirler. İnsanlar öncelikle mantıksız düşüncelerini değiştirmeye çalışma konusunda karar alıp bilişsel, duygusal ve davranışsal mücadele yöntemlerini de kullanarak bu düşünme şeklinin etkilerini aşabilirler (Dryden, 1987).

ADDY akılcılığa önem veren bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım kapsamında ‘akılcı’ mutluluğu artıran, yaşamı sürdürmeye yardımcı olan her şey; ‘akılcı olmayan’ ise

kişisel mutluluğu ve yaşamı sürdürmeyi engelleyen her şey olarak tanımlanmaktadır (Ellis ve Harper, 1975: Akt., Nystul, 1993). ADDY'nin 1950'den beri önemle belirttiği gibi, hayatına akılcılıktan ziyade akılcı olmamanın hâkim olduğu insanlar, facialaştırır; geneller; kişiselleştirir; geçersiz sonuçlar üzerinde durur; duygusal muhakeme kullanır; kutuplaştırır; kendisini ve başkalarını kötüler; gerçekçi olmayan, yaşantılara dayanmayan yanlış çıkarım ve atıflarda bulunurlar (Ellis, 1962). Bu irrasyonel inançların yeni bir düşünme yolu öğrenilmedikçe sürdürüldüğü ve çeşitli duygusal ve psikolojik rahatsızlıklara zemin hazırladıkları ifade edilebilir.

Bu yaklaşıma göre duygusal ve psikolojik rahatsızlıklar değişimi engelleyen olumsuz düşüncelerin direkt sonucudur. İnsanlardaki duygusal problemleri açıklama girişimi sonucunda Ellis 1956' da psikolojik sorunların ve duygusal rahatsızlıkların altında yatan 11 temel akılcı olmayan inancı tanıtarak kuramını profesyonel psikoloji dünyasına sunmuştur (Bernard ve DiGuiseppe, 1989: Akt., Watson, 1999). Neredeyse dünyanın her yerinde aynı oldukları kabul edilen (Patterson, 1973) bu 11 akılcı olmayan inanç aşağıda verilmiştir (Ellis, 1962):

1. Kişi yaşamındaki herkes tarafından sevilmeli ve onaylanmalıdır.
2. Kişinin kendisini değerli bir insan olarak kabul edebilmesi için giriştiği her işte yetenekli, yeterli ve başarılı olması gerekir.
3. Bazı insanlar kötü, günahkârdır ya da suçludur; bu yüzden suçlanmalı ve cezalandırılmalıdırlar.
4. İnsanın istediği şeylerin olmaması korkunç bir felakettir.

5. İnsanların mutsuzluğunun nedeni çevresel şartlardır ve insan bu şartları kontrol edemez.
6. Bazı şeyler tehlikeli ve korku verici olabilir kişi sürekli olarak bununla ilgilenmeli ve onların olma ihtimali üzerinde durmalıdır.
7. Belirli zorluklar ve sorumluluktan kaçmak onlarla yüzleşmekten daha kolaydır.
8. Kişi başkalarına bağımlı olmalıdır ve güvenebileceği daha güçlü birisine ihtiyaç duymalıdır.
9. Kişinin geçmişi şimdiki davranışının önemli belirleyicisidir. Daha önce bazı şeyler kişinin yaşamını güçlü etkilemişse, benzer şekilde etkisini sürdürür.
10. Kişi başkalarının zorluk ve problemlerine üzülmemelidir.
11. İnsanın problemleri için değişmez bir doğru, kesin ve mükemmel bir çözüm vardır. Bu mükemmel çözümün bulunamaması korkunç bir durumdur.

Görüldüğü gibi bu inançlarda meli-malılar, aşırı genellemeler dikkati çeken benzerliklerdir. Ayrıca yukarıdaki 11 akılcı olmayan inanca bakıldığında bu inançlarda facialaştırmaların, yanlış yüklemelerin görüldüğü de söylenebilir. Aslında ADDY insan davranışları, sahip olunan inançlar ve bu inançların sonuçları arasındaki etkileşim üzerine odaklanmış bir yaklaşımdır. ADDY'ye ilişkin açıklamalar doğrultusunda, problem yaratan bu inançları değiştirmenin yaşam kalitesini artıracak ileri sürülmektedir.

Akılıcı olmayan inançlar listesi incelendiğinde akılıcı ve görgül olmayan belirli düşünme yöntemleri ortaya çıkmaktadır. Hem Ellis (1962) hem de Beck (1970) bu yöntemlerden söz etmişlerdir. Bu düşünme biçimleri şunları içermektedir:

- i) **Abartma ve Facialaştırma (magnification and awfulising):** bir olayın anlamını abartma, dünyanın sonu gelmiş gibi düşünme;
- ii) **Talepkarlık (demandingness):** bir olayın olmasının zorunluluğuna ya da gerekliliğine ilişkin kanıt olmamasına rağmen akılıcı tercihleri akılıcı olmayan taleplere çevirme;
- iii) **Aşırı Genelleme (overgeneralization):** bir tek olayı temel alarak, mantıksız kurallar üretme;
- iv) **Kutuplaşmış Düşünme (dichotomous reasoning):** olayların aşırı katı ve basit bir şekilde doğru veya yanlış, iyi veya kötü, siyah ya da beyaz olarak sınıflanması;
- v) **Keyfi Çıkarım (arbitrary inference):** doğrulayıcı kanıt olmadığı halde ya da kanıtlar farklı bir sonucu desteklediği halde çıkarımlarda bulunma;
- vi) **Bilişsel Yetersizlik (cognitive deficiency):** bir yaşam durumunun önemli bir yanına aldırma.

İnsanoğlunun ve içinde yaşadığı dünyanın karmaşıklığı göz önünde tutulursa, yukarıda bahsedilen yöntemlerin akılıcı olmadığı açıktır. İnsanlar, o karmaşıklığı anlamlandırmaları gerekirken daha karışık ve mutlakiyetçi inançlar

kullanabilmektedirler. Böylece bir öğrenci ilanı olan bir iş başvurusu sırasında başarısızlık yaşarsa ve üzgün bir şekilde meslek danışmanına giderek başarısız biri olduğu sonucuna varırsa akılcı düşünmüyor demektir. Böyle bir duruma inanmak, öğrencinin başarısız olduğunu söylemesi başarısızlığı kabullenmektir ve yaptığı her işte de, bu böyle olabilir. İş başvurusundaki başarısızlık öğrenciye o işe uygunluğu ile ilgili bazı bilgiler verebilir. Aslında öğrencinin başarısızlığı için birçok açıklama yapılabilir; bu, onun ne kadar başarısız olduğunun bir göstergesi değildir (Dryden, 1979).

Ellis (1962) tarafından ana hatları belirtilen 11 akılcı olmayan inanç Lembo (1976) tarafından ise üç başlık altında özetlenmiştir. Akılcı olmayan 11 inanç, insanların kendilerine, diğer insanlara ve dünyaya yönelik inançları, talepleri şeklinde kısaltılmıştır. Söz konusu inançlar şunlardır (Akt., Dryden, 1979):

1. Doğru, önemli, hoş giden, kabul edilen ve sevilen biri olmalıyım. Aksi çok kötü, dayanılmaz olur ve ben başarısızlığı kabullenemem.
2. İnsanlar bir takım şeyleri benim istediğim şekilde yapmalı ve bana ne istersem vermeliler. Eğer yapmazlarsa bu korkunç ve hoş görülemez bir durumdur.
3. Yaşam kolay, cömert ve acısız olmalı ve istenen hayat garantilerinin tümünü içermelidir. Eğer böyle olmazsa hayat iğrenç, dayanılmaz olur.

Ellis'in akılcı olmayan 11 inancı Lembo tarafından üç başlık altında özetlendikten sonra ise bazı yazarlar (Bernard ve Joyce, 1984; Rimm ve Masters, 1979; Walen, DiGiuseppe ve Wessler, 1980) tarafından temel irrasyonel felsefeyi ya da gizli yapıları içeren dört temel düşünceye indirilmiştir. Bu dört temel düşünce aşağıda sunulmuştur (Akt., Demaria, Kassinove ve Dill, 1989):

- a) **Facialaştırma (awfulizing beliefs):** Bir testten başarısız olma ya da sevgilisi tarafından terk edilme gibi nesnel olarak olumsuz ve itici yaşantıların korkunç felaketler olduğu yönündeki düşüncelerdir.
- b) **Meli, -Malı'lı İnançlar (should, ought and must beliefs):** Dünyanın nasıl olması gerektiği ile ilgili katı standartları ve diktatörce talepleri belirten düşüncelerdir (Örn: Çocuklar bir partide nasıl davranacaklarını bilmeliler).
- c) **Düşük Engellenme Toleransı (low frustration tolerance beliefs):** İtici durumların dayanılmaz ve uyum sağlanamaz olduklarına yönelik gerçekçi olmayan algılara işaret eden düşüncelerdir (Bu düşünce aynı zamanda “Ona...Olmasına-Dayanamıyorum = I Can't Stand it” olarak da bilinir).
- d) **Kendilik-değeri (Self-worth beliefs):** Kişilerin belirli davranışlarından ve eylemlerinden ziyade tüm benliklerinin bir değerlendirmesini gösteren düşüncelerdir (Örn: O tamamen bir budala).

Akılca olmayan inançlar ve düşünme yöntemleri üzerinde duran ADDY tarafından insanın inanç sistemi hem biyolojik mirasın hem de yaşam boyu öğrenmenin bir ürünü olarak görülmektedir. Bu sistem, dünya görüşlerini ve değerlerini, bireylerin temel değerlerini ve inançlarını kapsamaktadır (Dryden ve Bond, 1994; Dryden ve Gordon, 1997). İnanç sistemindeki bu değerlendirmeler Ellis (1988) tarafından iki gruba ayrılmıştır. Bunlar akılcı ve akılcı olmayan inançlardır. Akılcı inançlar sağlıklı, sonuç getiren, sosyal gerçeklikle uyumlu ve genellikle tercihlerden, arzu (desires) ve isteklerden (wants) oluşan inançlardır (Jones, 2000). Akılcı olmayan inançlar ise kişilerin amaçlarına ulaşmalarını engelleyen; kişileri üzen en uçtaki duyguları ortaya çıkaran; kendi kendine, başkalarına ve genel olarak birinin yaşamına zarar veren davranışlara götüren; gerçeği saptıran (Froggatt, 2005); mantığa aykırı; verimsiz; kişilerde benliği yenilgiye uğraticı duygu ve davranışlara yol açan inançlardır (Ellis ve

arkadaşları,1997). Akılcı olsalar da olmasalar da bu tür inançlar, yaşamımızdaki olayları nasıl yorumladığımızı ve daha sonra onlara nasıl tepki verdiğimizi belirlemektedirler (Watson, 1999). Bir inancın bu iki gruptan hangisine girdiğini ve geçerliliğini şu üç ölçütle belirlemek mümkündür (Dryden ve Gordon, 1997): 1. Akla uygunluk, 2. Gerçekçilik, 3. Kişinin hedeflerine ulaşmasına yardım edip etmemesi.

İnsanların sahip oldukları inançların akılcı olup olmadıkları yukarıda belirtilen şekilde ortaya çıkarılabilmektedir. Ancak ADDY kapsamında, sahip olunan bu akılcı olmayan inançların başlangıçta nasıl edinildikleri üzerinde fazla durulmamıştır. ADDY bu inançların nasıl edinildiklerinden çok nasıl sürdürüldükleri üzerinde durmuştur. Bu nedenle bu yaklaşımın akılcı olmayan inançların gelişimini ele alış tarzı “üstünkörüdür” denilebilir. Yine de, akılcı olmayan inançların nasıl edinildiklerini açıklayan başlıca üç öğeden bahsedilebilmektedir: Bunlar, biyoloji, sosyal öğrenme ve akılcı olmayan bilişleri seçme. ADDY’ye göre insanlar belirgin bir irrasyonellik eğilimiyle doğarlar. Bu eğilim özellikle dış etkilere karşı en savunmasız olunan yaşamın ilk yıllarında çevrenin (aile, arkadaşlar, öğretmenler, kitle iletişim araçları, kültür, din vb.) etkisiyle artar. Çevresel etkenler ve sosyal öğrenme yaşantıları insanları iyi kötü etkiler; ancak yine de insanlar bu yaşantılar karşısında nasıl tepki vereceklerini seçme kapasitesine sahiptirler (Burke, 1989; Dryden ve Hill, 1993; Jones, 2000; Parrott, 1997).

Akılcı duygusal davranışçı yaklaşıma ilişkin olarak yukarıda sunulan açıklamaların yanı sıra, Dryden (1979) mesleki danışma kapsamında da bir danışanın Ellis tarafından belirtilen akılcı olmayan inançlardan herhangi biri doğrultusunda davranabileceğini ileri sürmüştür. Araştırmacı, deneyimleri doğrultusunda mesleki bir konuda karar verme ile ilgili olarak neredeyse danışanların tümünün Ellis’in altını çizdiği akılcı olmayan düşüncelerden en az birini kabul ettiğini söyleyebileceğini belirtmiştir. Buna ek olarak, Dryden bir üniversite psikolojik danışmanının mesleki danışmada en çok karşılaşılan akılcı olmayan inançları mesleki deneyimleri doğrultusunda dört grupta topladığını aktarmaktadır. Sözü edilen akılcı olmayan inançlar şunlardır:

1. Hayatta bana uygun sadece bir meslek var; eğer o mesleğe kabul edilmezsem bu benim için tam bir felaket olur.
2. Seçtiğim meslekte en yüksek mevkiye ulaşmak zorundayım, aksi durumda başarısızlığımın kanıtı olacaktır.
3. Çalıştığım insanlar tarafından kabul görmeliyim, aksi halde sevilmeyen biri olurum.
4. Ailem X mesleğine girmemi istiyor ama ben Y mesleğine girmek istiyorum; eğer Y mesleğine girersem ailem çok üzülür; eğer ailemi üzersem korkunç bir insan olurum, bu durumda meslek seçiminde neyi dikkate almalıyım?

Araştırmacı, bu tarz inançlarla mücadele etmek ve öğrencilerin mesleki kararlarını netleştirmelerine yardımcı olmak için Akılcı duygusal davranışçı yaklaşımdan yararlanmanın özellikle uygun olduğunu belirtmiştir. Meslek danışmanlarının ADDY yöntemlerini kullanarak öğrencilere böyle akılcı olmayan ve benliği yenilgiye uğratan inançları tanımaları, bu inançlarla mücadele etmeleri ve bu inançları değiştirmeleri konusunda yardım edebileceklerini ileri sürmüştür (Dryden, 1979).

Görüldüğü gibi ADDY kapsamında ortaya konulan akılcı olmayan mesleki inançlarda da facialaştırma, yanlış çıkarım, kutuplaşmış düşünme, onaylanma ihtiyacı, mükemmeliyetçilik vb. gibi akılcı olmayan düşünme yöntemlerinin katkılarını fark etmek mümkündür. Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar ADDY'nin uygulandığı mesleki danışma sürecinde ortaya çıkarılmakta, tanımlanmakta ve süreç sonunda akılcı olan inançlarla değiştirilmektedirler. Araştırmacılar tarafından farklı şekillerde adlandırılan meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar, meslek seçimini güçleştiren ve uygun olmayan mesleki tercihlere yol açabilen bilişlerdir. Bireylerin kendilerinde var olan bu tarz inançlara karşı farkındalık kazanmaları önemlidir. Aksi

halde mesleki gelişim süreci içinde kararsızlık yaşamamanın, düş kırıklığına uğramanın ve sağlıklı olmayan uygunsuz seçimler yapmanın olasılığından söz edilebilir.

2.2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarla ilgili yurt dışında çok sayıda araştırma yapılmıştır. Ancak, yurt dışında öğrenciler meslek seçme problemi ile daha çok üniversitede karşılaştıkları için araştırmaların büyük çoğunluğu üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Çeşitli araştırmalarda, lise öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlara inanma eğilimine sahip oldukları üzerinde durulmuştur (Dorn ve Welch, 1985; Lewis ve Gilhausen, 1981; Petitpas, 1978; Rosenberg, 1977; Thompson, 1976). Ancak bu varsayım çok az kişi tarafından test edildiğinden lise öğrencileri ile gerçekleştirilmiş çok az sayıda araştırmaya ulaşılmış ve ulaşılan çalışmalar, “Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlarla İlgili Araştırmalar” başlığı altında sunulmuştur.

Bir meslek seçmek insanların yaşamındaki çok önemli kararlardan biridir. Mesleki danışmada kullanmak amacıyla son zamanlarda geliştirilen araçlar meslekle ilgili inançları değerlendirmede artan bir öneme sahiptirler (Walsh, Thompson ve Kapes, 1997). Bu nedenle aşağıda lise öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları kapsamında yapılmış araştırmaların yanı sıra meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları ölçmek amacıyla geliştirilmiş, sıklıkla kullanılan veri toplama araçlarının tanıtımına da yer verilmiştir.

2.2.1. Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Konusunda Yapılan Araştırmalar

Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar konusunda ulaşılabilen araştırmalar

aşağıda sunulmaktadır. Burada kronolojik sıra ölçüt olarak alınmıştır.

Dorn ve Welch (1985) alanyazında birçok yazarın mesleki mitoloji kavramından söz ettiğini; ancak çok azının bu yanlış inanç ve tutumları değerlendirmiş olduğunu belirtmişlerdir. Uygulama yapan danışmanlara mesleki mitleri değerlendirmeleri için bir araç tanıtmış ve lise örnekleminde var olan mesleki mitolojinin derecesini belirlemeye çalışmışlardır. Araştırmanın örnekleminde 16–18 yaşları arasındaki lise öğrencileri yer almıştır. İkiyüz erkek, ikiyüz kız olmak üzere toplam 400 öğrenciden meydana gelen örneklemin büyük çoğunluğunu orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin çocukları oluşturmuştur. Araştırmada Woodrick (1979) tarafından geliştirilen Mesleki Tutumların İncelenmesi (The Survey of Career Attitudes) adlı 50 maddelik bir araç kullanılmıştır. Sonuçlar çalışmaya katılan lise öğrencilerinin araçta bulunan 13 faktörden dokuzunu onayladıklarını göstermiştir. Başka bir ifadeyle öğrencilerin araç ile ölçülen 13 mesleki mitemin dokuzunu benimsedikleri saptanmıştır. Bu çalışmada, ‘Kararımdan Dönerler Asla Kazanamaz (Quitters Never Win [Finality])’, ‘Cinsiyet Roller (Sex Roles)’, ‘Mükemmel İş (The Perfect Job)’, ‘İlgi ve Yetenekler Arasındaki İlişkiler (Relationship Between Interests and Abilities)’ adlı faktörlerdeki mitler, öğrenciler tarafından kabul edilmeyen mitler olmuşlardır. Öğrenciler tarafından onaylanan faktörler ise şunlardır: Mesleki Eğitim Olarak Üniversite (College as Vocational Training), Uzman Miti (The Expert Myth), Zamanın Geçmesi (The Passage of Time), Erken Son (Early Closure), Yaşamdaki En Önemli Şey: İş (Work As A Central Theme), Kristal Küre Miti (The Crystal Ball Myth), Çalışma Etiği (The Work Ethic), Mutluluk Meslekte Başarıya Bağlıdır (Happiness Depends on Vocational Success), Çocuğum Doktor (My Child the Doctor). Dorn ve Welch (1985) araştırma sonunda mesleki müdahaleler sırasında psikolojik danışmanlar için danışanların kafalarındaki inançları ortadan kaldırmanın önemini vurgulamışlardır.

Pinkney ve Ramirez (1985) ise Chicano’daki lise birinci ve son sınıf öğrencileri ile yaptıkları araştırmada, örneklemlerindeki siyah öğrencilerin beyaz akranlarından daha fazla işlevsel olmayan inanca sahip olduklarını belirtmişlerdir. Pinkney ve Ramirez (1985), işe ilişkin kültürel inançların kişilerin mesleki kararlarını engellediğini

kanıtlamaya çalışmışlardır. Araştırmacılar psikolojik danışmanların kültürel olarak sahip olunan inançların ve bunların kişilerin mesleki gelişimini engelleyebilme gücünün farkında olmaları gerektiğini vurgulamışlardır.

Lise öğrencileri örnekleminde yapılan araştırmalardan biri ise Herring (1987) tarafından gerçekleştirilmiştir. Herring (1987) 32 yedinci, 132 sekizinci ve 131 dokuzuncu sınıf öğrencisinden veri topladığı araştırmasında öğrencilerin meslekler ve iş dünyası hakkındaki algılarını belirlemeye çalışmıştır. Arkansas'ın kırsal kısmında ve şehir merkezinde bulunan devlet okullarından seçilen katılımcıların %57'sini Anglo Amerikalılar, %40'ını ise Afrikalı Amerikalılar oluşturmuştur. Kız ve erkek sayısının birbirine çok yakın olduğu araştırmada Mesleki Mitleri Ortaya Çıkarma: Bir Yoklama (Debunking Occupational Myths: A Quiz) adlı araç kullanılmıştır. Sonuçlar mesleki mitler açısından sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olmadığını; cinsiyet açısından bakıldığında ise sekizinci sınıftaki erkeklerin yedinci ve dokuzuncu sınıftaki erkeklerden daha az mesleki mite sahip olduklarını; kızların sahip oldukları mesleki mitlerin ise sınıf düzeyine göre değişmediğini göstermiştir. Etnik açıdan bakıldığında ise Anglo Amerikalı ve kırsal bölge dokuzuncu sınıf öğrencilerinin diğer iki sınıf düzeyine göre daha fazla mesleki mite sahip oldukları bulunmuştur.

Yukarıda özetlenen araştırmalarda görüldüğü gibi birçok lise öğrencisinin meslek seçimi sürecinde çeşitli akılcı olmayan inanca sahip oldukları bulgularına ulaşılmıştır. Bazılarının kültürel olarak kazanıldığı bu inançlar mesleki gelişimi engelleme gücü yüksek inançlardır. Bu kapsamda özellikle kültürel olarak kazanılanlara dikkat etmek gerekmektedir.

Herring (1990) tarafından gerçekleştirilen bir başka araştırmada ise 10., 11. ve 12. sınıfa devam eden toplam 295 öğrenci ile çalışılmıştır. Araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin yarısını Afrikalı Amerikalılar, yarısını ise Anglo Amerikalılar oluşturmuştur. Öğrencilere sunulan mesleki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin kapsamının incelendiği araştırmada ayrıca mesleki mitlerin kültür,

cinsiyet, sınıf, okul çevresi ve ikamet edilen yer açısından farklılık gösterip göstermediğine bakılmıştır. Öğrencilerin mesleki mitlerini ve genel mesleki farkındalığını belirlemek için Mesleki Mitleri Ortaya Çıkarma: Bir Yoklama (Debunking Occupational Myths: A Quiz) adlı araç kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçları katılımcıların mesleki mitlerinin kültür, cinsiyet, sınıf, okul çevresi ve ikamet edilen yer açısından anlamlı farklılık göstermediğine işaret etmiştir.

Lise öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları kapsamında yapılan araştırmalardan biri de Naylor ve Krumboltz (1994) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada Krumboltz (1991) tarafından geliştirilen Mesleki İnanç Envanteri 200 Avusturyalı 10. sınıf öğrencisine ilgi ve akademik istidatları ölçen testler ile birlikte verilmiştir. Mesleki inançlar, ilgiler ve istidatlar olmak üzere üç alana yönelik ölçekler arasındaki korelasyonlar açıkça göstermiştir ki; mesleki inançlar öğrencilerin ilgi ve istidatları üzerinde belirgin bir katkıya sahiptir. Elde edilen bulgulara göre, istidatlar ve inançlar arasında, ilgiler ve inançlar arasındaki bağdan daha güçlü bir ilişki vardır. Naylor ve Krumboltz'a (1994) göre, birkaç korelasyonda istatistiksel manidarlığın geleneksel düzeyine ulaşılmış olsa da neden olunan değişimden dolayı inanç, ilgi ve istidat alanlarının yeteri kadar bağımsız olduğu sonucuna varılmalıdır.

Ladany ve arkadaşları (1997) ise risk altındaki şehir (urban) liselerinde okuyan öğrencilerin meslek seçimi sürecindeki kararlarını (commitment) incelemiştir. Bu çalışmada mesleki araştırmaya ve karar sürecine pek açık olmayan ve mesleki seçeneklerini zamanından önce eleyen öğrencilerin mesleki mitlere daha bağlı olacakları tahmin edilmiştir. Araştırmadaki veriler 9., 10., 11. ve 12. sınıfa devam eden 189 lise öğrencisinden elde edilmiştir. Sonuçlar öğrencilerin meslek seçimi konusundaki karar düzeylerinin mesleki kimlikleri, mesleki bilgiye olan ihtiyaçları, mesleki amaçlarına ulaşmada algıladıkları engeller ve düşündükleri mesleklerin sayısı ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca, zamanından önce karar verme eğilimi (tendency to foreclose) mesleki mitlere bağlılıkla ilişkili bulunmuştur. Araştırmada mesleki mitleri ölçmek için 50 maddelik, .69 Cronbach alfa güvenilirliğindeki Mesleki Tutumların İncelenmesi (The Survey of Career Attitudes: SCA) adlı ölçek

kullanılmıştır. Sonuçlar öğrencilerin meslek seçimlerini zamanından önce yapma eğilimlerinin çok sayıda mesleki mite sahip olma ile anlamlı ve olumlu bir ilişki içinde olduğunu göstermiştir.

Yukarıda sunulan araştırma bulguları doğrultusunda, mesleki mitlerin kültür, cinsiyet, sınıf, okul çevresi ve ikamet edilen yer açısından farklılık göstermediği ifade edilebilir. Farklı bir anlatımla, meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların Japonlardan çok Türklere; kızlardan çok erkeklerde; 11. sınıflardan çok 9. sınıflarda görüldüğünü söylemek doğru olmaz. Ayrıca meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların meslek seçimi sürecinde önemli, bağımsız bir role sahip oldukları da söylenebilir. Son olarak, mesleki seçeneklerini zamanından önce eleyerek tercihlerini sınırlandıran ve mesleki kararlarını zamanından önce veren öğrencilerin meslek seçimine yönelik çok sayıda yanlış, akılcı olmayan inanca sahip olabilecekleri ve uygun olmayan seçimler yaparak mutsuz olacakları ifade edilebilir.

Lise öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları konusunda yapılan çalışmalardan biri de Sampson ve arkadaşları (1998) tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar yaptıkları bir çalışma ile işlevsel olmayan mesleki düşünmenin meslek seçimi üzerindeki etkisini; işlevsel olmayan bilişleri tanımak, onlarla mücadele etmek ve onları değiştirmek için yararlanılan bilişsel yeniden yapılandırma müdahalelerinin kullanımını incelemişlerdir. Araştırma sonunda Mesleki Düşünceler Envanterinin (MDE) işlevsel olmayan mesleki düşünceleri tanıma, bu düşüncelere karşı koyma, işlevsel olmayan düşünceleri değiştirme ve mesleki seçimler yapma konularında yardım etmek amacıyla araştırmacılar tarafından lise öğrencileri (11. ve 12. sınıf öğrencilerine) üzerinde kullanılabilir bir araç olduğu ortaya konmuştur. Araç anlaşılabilirlik; standardizasyon; güvenilirlik ve geçerlik açılarından gözden geçirilmiştir. Sonuçta MDE'nin danışanların meslek seçimlerini engelleyen temel sorunlarını incelemede pratik olarak kullanılabilir geçerli, güvenilir bir araç olduğu görülmüştür. Bu çalışmada Mesleki Düşünceler Envanteri'nin ilk uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Görüldüğü gibi lise öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarını ortaya çıkarmak için ölçek geliştirme çalışmaları da yapılmaktadır. Bu şekilde lise öğrencilerin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarının geçerli, güvenilir ölçekler aracılığıyla incelenebilmesine olanak tanınmaktadır.

Bir başka araştırmada Kovalski ve Horan (1999) ise, yaptıkları bir çalışma ile internet-temelli bilişsel yeniden yapılandırmanın ergen kızların uyumsuz mesleki inançları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Bu çalışmada katılımcıların uyumsuz mesleki inançlarını ölçmek için Mesleki İnançlar Envanterinden (Krumboltz, 1991) ve Mesleki Mitler Ölçeğinden (Stead, Watson ve Foxcroft, 1993) oluşan bir test bataryası kullanılmıştır. Katılımcıları ise yedinci, sekizinci ve dokuzuncu sınıfa devam eden toplam 43 öğrenci oluşturmuştur. Öğrencilerin 15'ini beyazlar, 28'ini ise daha çok Meksikalı Amerikalıların yer aldığı azınlık öğrencileri oluşturmuştur. Öncelikle katılımcılara Mesleki İnançlar Envanteri verilerek bir ön-test uygulaması yapılmıştır. Alınan puanlara göre sıralanan öğrenciler çiftler halinde yine tesadüfi olarak deney ve kontrol gruplarına atanmıştır. Kontrol grubu farklı bir alanın müfredatına ilişkin bilgisayar-temelli bir öğretim sürecinden geçirilmiştir. Araştırmacılar ergen kızların yaş ve cinsiyetle ilgili akılcı olmayan mesleki inançlarına odaklanan dört eğitim modülü geliştirmişlerdir. Deney grubuna uygulanan eğitimin içeriğini bu dört modül oluşturmuştur. Her bir modül belirli bir akılcı olmayan inançla ilişkilendirilmiştir. Söz konusu inançlar şöyle sıralanmıştır:

1. Çocuklar mesleki seçimleri için yetişkinlere bağımlı olmalıdırlar.
2. Dünyada beni mutluluğa götürecek sadece bir meslek vardır.
3. Bir meslek seçme, zamanı geldiğinde, belirli noktalarda kesin kararlar vermeyi içerir.

4. Belirli işler erkekler için daha uygunken, diğerleri de kadınlar için daha uygundur.

Akılcı olmayan mesleki inançları ve başkalarına ilişkin kalıp yargılar (other stereotyping) ile kişisel kalıp yargıları (self stereotyping) ölçen araçlardan elde edilen puanlar, etnik gruplar arasında tekrarlanan ölçümlerin varyans analizlerine tabi tutulmuştur. Sonuçlar uygulanan eğitimin beyazlar üzerinde etkili ancak azınlıklar üzerinde etkisiz olduğunu göstermiştir. Başka bir ifadeyle, akılcı olmayan mesleki inançları azaltmak için uygulanan eğitim sadece beyazlar üzerinde başarıya ulaşmıştır.

Görüldüğü gibi Kovalski ve Horan (1999) Herring'in (1990) ulaştığı sonucun aksine meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların kültür faktöründen etkilendiğini bulmuşlardır. Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların internet temelli bir bilişsel yeniden yapılandırma programı aracılığı ile azaltılmaya çalışıldığı araştırmada, programın sadece Kafkasyalılar üzerinde etkili olması dikkat çekici bulunmuştur.

Gati ve Noa (2001) ise lise öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada, öğrencilerin meslek kararı verme güçlüklerini incelemişlerdir. Mesleki Karar Vermede Güçlükler adlı envanteri kullandıkları araştırmalarında envanterlerinin bir alt boyutu olan meslek seçimine ilişkin işlevsel olmayan inançlar kategorisinde erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla güçlüklerle karşılaştıkları görülmüştür. Bu sonuç Herring'in (1990) araştırmasında elde ettiği bulgu ile çelişmektedir.

2.2.2. Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançları Ölçmek Amacıyla Geliştirilmiş Veri Toplama Araçları

Öğrenciler meslek seçimi sürecine birçok akılcı ve gerçekçi olmayan inanç ile girmektedirler. Bu inançlar öğrencilere meslek danışmanları ya da okul psikolojik

danışmanları (rehber öğretmenleri) tarafından tanıtılmadığı sürece öğrencilerin akılcı ve gerçekçi mesleki seçimler yapmaları engellenmektedir. Bu nedenle, lise öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarının ortaya çıkarılması ve öğrencilere tanıtılması gerekmektedir. Alanyazın incelendiğinde, yurt dışında mesleki seçimlere engel olabilecek akılcı olmayan inançların geçerli ve güvenilir ölçekler aracılığıyla değerlendirildiği görülmüştür. Bu araçlar sırayla aşağıda tanıtılmıştır.

2.2.2.1. Mesleki Tutumların İncelenmesi - MTİ (The Survey of Career Attitudes-SCA)

Mesleki Tutumların İncelenmesi (MTİ) (The Survey of Career Attitudes) adlı araç Woodrick (1979) tarafından geliştirilmiştir. Geliştirilmesi sırasında üç kez yapılandırılmış ve gözden geçirilip düzeltilmiştir. Araç 50 maddeden ve 13 faktörden oluşmaktadır (Akt., Dorn ve Welch, 1985).

MTİ için mesleki alanyazından elde edilen 13 faktör, alanyazında çeşitli araştırmacılar tarafından vurgulanan mesleki mitleri temsil etmektedir (Ladany ve arkadaşları, 1997). Geliştirilen araçta özellikle Thompson (1976) ve Lewis ve Gilhausen (1981) tarafından vurgulanan mesleki mitlere yer verilmiştir.

MTİ'deki maddeler meslekler ve mesleki kararlar hakkındaki ifadelerden oluşmaktadır. MTİ'nin uygulanması sırasında bireyler her bir ifadeye katılıp katılmadıklarını işaretlemektedirler. Araçta her doğru (bireylerin mesleki mitlere bağlı olmadığını gösteren) yanıtı 1 puan verilmektedir. MTİ'nin örnek maddeleri ve faktörleri sırayla aşağıda sunulmuştur (Dorn ve Welch, 1985):

“Bir kere bir meslek seçtiysem onu kesinlikle değiştirmemeliyim.”

“Yaşamımda erken verilen mesleki bir karar benim için en iyisi olacak.”

1. **Kararımdan Dönerler Asla Kazanamaz (Quitters never win [finality]):** Bu mite sahip olan bireyler bir kere verilen mesleki kararların asla değiştirilemeyeceğine inanırlar.
2. **Cinsiyet Rollerini (Sex roles):** Bu mit erkekler ve kadınlar için uygun iş rollerine yönelik geleneksel kalıp yargılarla ilişkilidir.
3. **Mesleki Eğitim Olarak Üniversite (College as vocational training):** Bu mite bağlı olanlar üniversiteye gitmenin tek amacının bir beceri elde etme ve bir iş bulma olduğuna inanırlar.
4. **Uzman Miti (The expert myth):** Bu mite bağlı bireyler mesleki gelişim ve meslek seçimi hakkında hangi mesleği seçmenin akıllıca olacağını söyleyecek kadar uzman olan özel kişilerin olduğuna inanırlar.
5. **Mükemmel İş (The perfect job):** Bu mit her birey için mükemmel bir işin olduğuna işaret eden yanlış bir sayılıya dayanmaktadır.
6. **Zamanın Geçmesi (The passage of time):** Bu miti onaylayan insanlar yanlış bir şekilde sadece geçen zamanın kendileri için en doğru meslek kararını göstereceğini varsayarlar.
7. **Erken Son (early closure):** Bu mite sahip olanlar yanlış bir şekilde çok çalışarak, erken planlamalar yaparak ve hızlı hareket ederek mesleki seçim sürecini hızlandırabileceklerini varsayarlar.

8. **Yaşamdaki En Önemli Şey: İş (Work as a central theme):** Bu mite sahip olan bireyler işin bir insanın yaşamındaki en önemli şey olması gerektiğine inanırlar.
9. **Kristal Küre Miti (The crystal ball myth):** Bu mite sahip olan bireyler mesleki planlamanın doğru bir bilgi olduğu görüşündedirler (Career planning is an exact science).
10. **Çalışma Etiği (The work ethic):** Bu mit herkesin koşullara ve yeteneklere bakmayarak yeterince çok çalışmayla istedikleri her şeyi yapabileceğine işaret eder.
11. **Mutluluk Mesleki Başarıya Bağlıdır (Happiness depends on vocational success):** Bu mite sahip olanlar yanlış bir şekilde yaşamdaki mutluluklarının yalnızca mesleklerindeki başarıya bağlı olduğunu kabul ederler.
12. **Çocuğum Doktor (My child the doctor):** Bu mit insanların gerçek değerlerinin seçtikleri meslekle ölçüldüğünü belirtir.
13. **İlgi ve Yetenekler Arasındaki İlişkiler (Relationship between interests and abilities):** Bu mit insanların yetenekleri az olsa bile ilgilerinin yüksekliğinden dolayı başarılı olabileceklerine inandıklarına işaret etmektedir.

Aracın geçerlik çalışmaları kapsamında Woodrick (1979) yapı geçerliği için bir sosyal beğenirlik ölçeği ile mesleki mitler arasındaki ilişkiye bakmıştır. Araştırmacının sayıltısı şudur: Sosyal beğenirlikle yüksek ilişki gösteren herhangi bir ölçüm tartışılabilir bir değerdir. Sonuçta bu iki ölçek arasındaki ilişki ($r = .083$) anlamlı bulunmamıştır. Başka bir ifadeyle, elde edilen bu bulgu ile aracın yapı geçerliği desteklenmiştir. Ayrıca mesleki mitlerin Ellis'in (1962) akılcı olmayan inançlar kavramı

ile oldukça benzer olmasından dolayı Mesleki Tutumların İncelenmesi (The Survey of Career Attitudes) ile Jones (1968) tarafından geliştirilen ve Ellis'in akılcı olmayan inançlar kavramına bağlılığı (adherence) ölçen Akılcı Olmayan İnançlar Testi arasındaki ilişkiye de bakılmıştır. Sonuçlar her iki kavramın olumlu bir ilişki ($r = .29$, $p < .05$) içinde olduğunu göstermiştir (Akt., Dorn ve Welch, 1985). Bu bulgu aracın birleşen geçerliğine ilişkin bir kanıt olarak değerlendirilmiştir.

Aracın lise öğrencileri için güvenilirliği ise Dorn ve Welch (1985) tarafından araştırılmıştır. Elde edilen bulgular ölçeğin .69 düzeyinde bir iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermiştir.

Lise öğrencilerinin meslek seçimi sürecindeki akılcı olmayan inançlarını ölçmeyi hedefleyen MTİ bu konuda geliştirilen araçların ilkidir. MTİ alanda yaygın bir şekilde kullanılan araçlardandır.

2.2.2.2. Mesleki İnançlar Envanteri – MİE (Career Beliefs Inventory - CBI)

Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar konusunda geliştirilmiş oldukça tamamlayıcı araçlardan birisi de Mesleki İnançlar Envanteri'(MİE) dir. Envanter kişilerin mesleki amaçlarına ulaşmalarına engel olan inançları ölçmektedir. MİE 25 alt ölçekten oluşan 96 maddelik bir araçtır. Envanterdeki ifadeler yaklaşık 1000 kişiden elde edilen kısa öykülerden (anecdote) yararlanılarak oluşturulmuştur. Kişiler yazdıkları kısa öykülerde mesleki planlama sürecinde kendilerini engelleyen inançları ifade etmişlerdir. Krumboltz bu inançlar arasında kuramsal benzerlikler bulmuş ve inançları 25 ölçek altında toplamıştır. Bu alt ölçeklerden biri "Engellerin Üstesinden Gelmeyi İsteme"dir (Willingness to Overcome Obstacles) ve aşağıdaki gibi ifadeleri içermektedir (Krumboltz, 1994a; McAuliffe, 1991):

"Belirli bir işte çalışmak isterim ama o işin gerektirdiği eğitimi çekemem."

MİE'deki maddeler '1' ile '5' arasında puan almaktadır. Envanter olumlu ve olumsuz maddelerden oluşmaktadır; olumsuz maddeler ters puanlanmaktadır ve toplam puan vermemektedir. Ölçeğin uygulanması yaklaşık 25 dakika sürmektedir. Krumboltz, envanterden alınan puanların düşüklüğünün söz konusu alt ölçek kapsamındaki işlevsel olmayan inançlar üzerinde cevaplayıcı ile çalışılması gerektiğine işaret ettiğini belirtmiştir (Krumboltz, 1994a).

MİE'nin dayanak noktasını, insanların sınırlı yaşantılarına dayalı olarak kendilerine ve iş dünyasına ilişkin geliştirdikleri sayılılar ve genellemeler oluşturmaktadır. Bu envanter alanda daha önce yapılmış araştırmaların ve ileri sürülmüş kuramların doğal bir sonucudur. MİE sosyal etki modelinin (social influence model) sınırları içinde görülmesine rağmen, kuramsal olarak bilişsel psikolojinin ve bilişsel terapinin bir uygulamasıdır (Krumboltz, 1994a).

Krumboltz'a (1994b) göre MİE profesyonel psikolojik danışmanların hassasiyetle kullanabilecekleri; yetişkinlerin, üniversite ve lise öğrencilerinin mesleki seçeneklerini psikolojik sınırlayabilecek umu ve inançları tanımlamaya yardım edebilecek bir araçtır. MİE psikolojik danışma sürecinin başında kullanıldığında çok daha yararlı olabilmektedir; çünkü bu şekilde psikolojik danışma sürecinde danışman ve danışanlar tarafından incelenmesi gereken inançlara odaklanılabilmektedir.

MİE alanda yaygın olarak kullanılan araçlardandır. Bununla birlikte, bazı konularda Walsh, Thompson ve Kapes'ten (1994, 1997) eleştiriler de almaktadır. Walsh, Thompson ve Kapes'ten (1997) MİE'nin önerilen ölçeklerinin üniversite öğrencileri ve yetişkinler örnekleminde geçerli olmadığını bulmuşlardır. Araştırmacılar yaptıkları araştırma ile Mesleki İnançlar Envanterinin (Career Beliefs Inventory) psikometrik özelliklerini incelemiştir. Araştırma 251 üniversite öğrencisinden ve 1788 yetişkinden oluşan iki bağımsız örneklem üzerinde gerçekleştirilmiştir. Yetişkinler ve üniversite öğrencileri örneklemlerinden edinilen veriler doğrulayıcı ve açıklayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonuçları test puanlarının sağlam bir temele

oturtulmuş olduğunu göstermiştir. Teorik modellerin doğrulayıcı testlerinden olumlu sonuç alınmamıştır, açıklayıcı analizle de daha önce rapor edilmiş sonuçlara ulaşılmamıştır.

Walsh, Thompson ve Kapes (1994) MİE'nin 10 alt ölçeğinin sadece iki madde içermesini de eleştirerek ölçeğin güvenilirliğini ve kararlılığını yetersiz bulmuşlardır. Yazarlar ayrıca Krumboltz'un (1994a, 1994b) MİE'nin temel dayanak noktasına ilişkin olarak yaptığı açıklamaları da belirsiz bulmuşlardır.

MİE'nin geçerlik ve güvenilirliği ile ilgili olarak McAuliffe (1991) envanterin testin tekrarı güvenilirlik katsayısının .60 olduğunu belirtmiştir. Krumboltz (1994b) ise MİE'nin farklı yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve ulustan olan 7500'den fazla insana uygulandığını ve elde edilen veriler üzerinde dik döndürme tekniğiyle çok sayıda faktör analizi gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Ayrıca, aracın çeşitli güvenilirlik çalışmalarından ve madde analizlerinden geçirildiğini ve iyi sonuçlara ulaşıldığını belirtmiştir.

2.2.2.3. Mesleki Mitler Ölçeği -MMÖ (Career Myths Scale - CMS)

Stead ve Watson tarafından 1990 yılında geliştirilmiş olan Mesleki Mitler Ölçeği (MMÖ) meslek seçimi sürecini göz önünde bulundurarak akılcı olmayan inançları ölçmeyi amaçlamaktadır. Başlangıçta 42 maddeden oluşan MMÖ'nün geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları 168 siyah ve 203 beyaz üniversitesi öğrencisinden elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir (Stead ve Watson 1990: Akt., Stead, Watson ve Foxcroft 1993). Siyah öğrenciler üzerinde dik döndürme (oblik rotasyon) tekniği ile yapılan temel bileşenler analizi sonucunda; Test Mitleri (Test Myths), Hatasızlığın Yanlış Kavranması (Misconceptions of Exactitude), Özsaygı Mitleri (Self-Esteem Myths) ve Kendilik/ Mesleki Mitleri (Self/ Career Myths) olmak üzere dört bileşen bulunmuştur. Beyaz öğrencilerden toplanan veriler üzerinde yapılan analiz sonucunda ise; Test

Mitleri (Test Myths), Akılcı Karar Verme (Rational Decision Making), Benlik Mitleri/ Hatasızlığın Yanlış Kavranması (Self Myths/ Misconception of Exactitude), Özsaygı Mitleri (Self Esteem Myths) ve Benlik/ Mesleki Mitler (Self/ Career Myths) olarak adlandırılan beş bileşen bulunmuştur. Bu örnekte bulunan bileşenler arasındaki uyum katsayıları belli bileşenler arasında (Test Mitleri, Özsaygı Mitleri, Benlik Mitleri, Hatasızlığın Yanlış Kavranması) yüksek derecede benzerlik göstermiştir. Bileşen yapısını iyileştirmek için 13 madde oluşturulmuş ve madde-toplam puan korelasyonu .20'nin altındaki maddeler ölçekten çıkarılmıştır (Stead ve Watson, 1991: Akt., Stead, Watson ve Foxcroft, 1993).

Ölçeğin yapı geçerliği kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda MMÖ son haliyle 27 maddeden oluşmuştur. Ölçek beş dereceli Likert tipi bir ölçme aracıdır. Yanıt seçenekleri 5= "Tamamen Katılıyorum" ile 1= "Kesinlikle katılmıyorum" arasında değişmektedir. Yüksek MMÖ puanları akılcı olmayan inançları, düşük puanlar ise tam tersini göstermektedir (Stead ve Watson, 1993).

Stead ve Watson (1991) tarafından MMÖ'nün eş zaman (hem zaman) geçerliği de incelenmiştir. Araştırmacılar, üniversite öğrencilerinden elde ettikleri verileri kullanarak MMÖ ile Düşünce Envanteri (Idea Inventory)¹ arasındaki ilişkiye bakmış; elde edilen bulgular doğrultusunda aradaki ilişkinin -.41 ($p < .001$) olduğunu ve bunun da MMÖ'nün eş zaman geçerliğinin bir kanıtı olduğunu belirtmişlerdir. Stead ve Watson (1992) üniversitede psikoloji okuyan 190 beyaz öğrenci ile yaptıkları bir çalışmada ise 27 maddelik MMÖ'yü varimaks döndürme tekniği ile temel bileşenler analizine tabi tutmuş ve ölçeğin dört bileşene sahip olduğunu rapor etmişlerdir. Saptanan bileşenleri de; Test Mitleri, Hatasızlığın Yanlış Kavranması, Özsaygı Mitleri ve Güçlü Meslek Çekiciliği Mitleri (Strong Career Attractions Myths) olarak açıklamışlardır (Akt., Stead, Watson ve Foxcroft, 1993).

¹ Düşünce Envanteri, düşük puanları genel akılcı olmayan inançları yansıtırken yüksek puanları ise böyle inançlara sahip olunmadığını gösteren bir araçtır. Düşünce Envanteri ve Mesleki Mitler Ölçeği akılcı olmayan inançlar kavramı açısından benzer; ancak ilgili oldukları alanlar bakımından farklı araçlardır.

MMÖ'nün yapı geçerliğini incelemek için yapılan bir çalışma da Stead ve Watson (1993) tarafından gerçekleştirilmiştir. 153 siyah öğrenciden elde edilen veriler kullanılarak betimleyici faktör analizi yapılmış ve toplam varyansın % 67'sine sahip olan 11 bileşen bulunmuştur; ancak toplam varyansın % 35'ini karşılayan dört bileşen çözümü en uygun çözüm olarak kabul edilmiştir. Bu dört bileşenden ilki meslek tahmininde kullanılan psikoloji testlerine olan aşırı güveni göstermektedir ve Test Mitleri olarak adlandırılmıştır. İkinci bileşen kendilik değerine (self-worth) verilen aşırı önemi gösterdiği için Özsaygı Mitleri adını almıştır. Üçüncü bileşen meslek seçimi aşamasında ortaya çıkan mükemmeliyetçiliği yansıttığı için Thompson'ın (1976) kullandığı terim dikkate alınarak Hatasızlığın Yanlış Kavranması (misconceptions of exactitude) ismini almıştır. Sadece iki maddeye sahip olan dördüncü bileşen, seçilen meslekte doyum sağlanamadığında ve meslekte başarısız olduğunda ortaya çıkan stresi belirttiği için Mesleki Kaygı Mitleri (Career Anxiety Myths) olarak adlandırılmıştır.

Üniversite öğrencileri için geliştirilen MMÖ Schultheiss ve Stead (2004) tarafından lise öğrencileri örnekleminde de sınanmıştır. Toplam 260 lise öğrencisine uygulanan MMÖ maksimum olabilirlik (MO) tekniği kullanılarak faktör analizine tabi tutulmuştur. Sonuçlar MMÖ'nün lise öğrencileri örnekleminde üç faktörünün olduğunu göstermiştir. Bu faktörlerden ilki Test Mitleri faktörüdür. Toplam 7 maddesi olan ilk faktör .87 iç tutarlılığa sahiptir. İkinci faktör Hatasızlığın Yanlış Kavranması olarak adlandırılmıştır. Madde sayısı 11 olan bu faktörün iç tutarlılık katsayısı .82 olarak bulunmuştur. Son faktör Özsaygı Mitleri adını almıştır. Toplam 9 maddesi olan son faktörün iç tutarlılık katsayısı .77'dir. Üç faktörlü Mesleki Mitler Ölçeği'nin 27 maddesinin toplam varyansın % 44.6'sını karşıladığı belirtilmiştir. Tüm faktörlerin birbirleriyle ilişkili olduklarının bulunduğu araştırmada Rosenberg Özsaygı Ölçeği kullanılarak MMÖ'nün ayırdeden (discriminant) geçerliliği de incelenmiştir; ancak anlamlı bir bulgu elde edilmemiştir.

Güvenilirlik çalışmaları kapsamında ise Mesleki Mitler Ölçeği'nin cronbach alfa katsayısının .75 olduğu rapor edilmiştir (Stead ve Watson, 1993; Stead, Watson ve

Foxcroft, 1993). Schultheiss ve Stead (2004) tarafından MMÖ'nün lise örnekleminde bulunan iç tutarlılık katsayısının ise .88 olduğu bildirilmiştir.

2.2.2.4. Mesleki Düşünceler Envanteri - MDE (Career Thoughts Inventory - CTI)

Meslek seçiminde akılcı olmayan inançları ölçen bir diğer ölçek ise Sampson ve ark. (1998) tarafından geliştirilen Mesleki Düşünceler Envanteri'(MDE)dir. Envanter öğrencilerin olumsuz mesleki düşüncelerinin kapsamını ve derecesini değerlendirmek için kullanılmaktadır. MDE bilişsel bilgiyi işleme kuramına (cognitive information-processing theory) ve mesleki problem çözme ve karar verme ile ilişki içindeki bilişsel terapiye dayanmaktadır (Reed ve arkadaşları, 2001). Kuram temelli MDE 48 madde içermektedir. Bu 48 madde işlevsel olmayan düşünceler için ölçüt olan, teorik olarak tanımlanan mesleki karar vermede bilgiyi işleme alanları (Kişinin Kendisiyle İlgili Bilgi, Mesleklerle İlgili Bilgi, Karar Verme Becerileri, Verilen Kararı Gözden Geçirme/Kontrol Etme) kullanılarak elde edilmiştir. Ölçek maddelerinin tamamı aynı yönde yazılmış olumsuz ifadelerden oluşmuştur. Örnek maddeler aşağıdadır (Sampson, Peterson, Lenz, Reardon ve Saunders, 1999):

1. Kafam çok karışık, hiçbir zaman bir çalışma alanı ya da meslek seçemeyeceğim.
2. İnsanlar bana hayatta ne yapmak istediğimi sorduklarında keyfim kaçıyor.
3. Kendim için mükemmel mesleği bulamadıkça tatmin olamam.

MDE Likert tipi bir ölçektir. Envanterde her madde için “Kesinlikle katılmıyorum”, “Katılmıyorum”, “Katılıyorum” ve “Tamamen katılıyorum” olmak üzere dört yanıt seçeneği bulunmaktadır (Austin, Wagner ve Dahl, 2004). Oldukça geniş bir hedef

kitleye sahip MDE aşaşıdaki bireyler için hazırlanmıştır (Sampson, Peterson, Lenz, Reardon ve Saunders, 1999):

- a) Bir alışma alanı ve meslek seçmeye çalışan ya da iş arayan 11. ve 12. sınıf lise öğrencileri,
- b) Bir alışma alanı ve meslek seçmeye çalışan ya da iş arayan üniversite öğrencileri,
- c) Mesleklerini ya da iřlerini deęiřtirmeyi dūřünen, iř arayan, belli bir süreden sonra iř dūnyasına tekrar dōnen yetiřkinler.

Mesleki problem çözme ve karar vermenin dūnya çapında bir gōstergesi olarak kullanılan MDE toplam puan vermektedir. Ayrıca, MDE kapsadığı üç ayrı yapıyı değerlendiren alt ölçekler için de puan vermektedir. Bu ölçekler; Karar Vermede Yařanan eliřik Duygular (Decision Making Confusion), Karar Vermede Yařanan Kaygı (Commitment Anxiety) ve Dışsal atışmadır (External Conflict). Karar Vermede Yařanan eliřik Duygular ölçeği, karar verme sürecine başlama ya da devam etme konusunda kişilerin karar verme süreci hakkındaki bilgi ya da duygu eksikliğinden, ya da her ikisinden kaynaklanan yetersizliği ölçmektedir. Karar Vermede Yařanan Kaygı ölçeği, bir meslek kararı vermenin sonuçlarına yönelik genellenmiş kaygının varlığını ve mesleki bir seçimin sorumluluğunu almadaki yetersizliği belirtmektedir. Son alt ölçek olan Dışsal Kontrol ise, meslek seçimi yapmayla ilgili olarak kişinin kendi algılarıyla yaşamındaki önemli kişilerin (significant others) algılarını dengeleme konusundaki olumsuz dūřüncelerini gōstermektedir (Sampson ve arkadaşları, 1996b: Akt., Reed ve arkadaşları, 2001).

Envanterin geçerlik çalışmaları kapsamında yapı, birleşen ve ölçüt geçerlikleri; güvenilirlik çalışmaları kapsamında ise iç tutarlılığı ve kararlılığı incelenmiştir.

Çalışmalar 571'i yetişkin, 595'i üniversite öğrencisi ve 396'sı lise (11. ve 12. sınıf) öğrencisi olmak üzere toplam 1562 kişiden elde edilen veriler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Kapsam ve ölçüt geçerliğinin sağlanmış olduğu rapor edilen envanterin yapı geçerliği için dik döndürme tekniği ile temel bileşenler analizi kullanılmıştır. Sonuçlar veri toplanan grupların hepsi için ölçeğin üç faktörlü yapısının geçerli olduğunu göstermiştir. Birleşen geçerliği için ise Mesleki Düşünceler Envanteri ile Mesleki Durumum (My Vocational Situation), Mesleki Karar Ölçeği (Career Decision Scale), Mesleki Karar Profili (Career Decision Profile) ve Nörotizm (Neuroticism) gibi araçlar arasındaki korelasyonlara bakılmış ve anlamlı sonuçlara ulaşıldığı belirtilmiştir (Sampson ve ark., 1998). Envanterin toplam puanı için elde edilen iç tutarlılık katsayılarının yetişkinler, üniversite öğrencileri ve lise öğrencileri örneklerinde .93 ile .97 arasında değiştiği bildirilmiştir. Envanterin dört hafta arayla uygulanması sonucu elde edilen kararlılık katsayısının ise toplam puan için .86, alt ölçekler içinse .82, .79 ve .74 olduğu rapor edilmiştir (Sampson ve arkadaşları, 1996b; Akt., Sampson ve arkadaşları, 1998).

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırma betimsel bir çalışmadır. Bu bölümde ilk olarak Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin (MSAOİÖ) geliştirilmesi, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sürecinde araştırmaya katılan bireyler hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra ise araştırmada kullanılan veri toplama araçları tanıtılmış; işlem yolu ve çözümleme yöntemlerine değinilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMAYA KATILAN BİREYLER

Lise öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarını ölçen bir aracın geliştirilmesi, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılması sürecinde üç ayrı araştırma grubuyla çalışılmıştır. Araştırmaya katılan bireylere ilişkin bilgiler, uygulama sırasına göre aşağıda sunulmuştur.

3.1.1. MSAOİÖ'nün Hazırlanması Sürecinde Uygulama Yapmak için Seçilen Grup (Birinci Araştırma Grubu)

Tezbaşaran'ın (1997) önerdiği gibi bu araştırmada lise öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inanç örüntüleri hakkında ipucu elde edebilmek amacıyla 185 lise öğrencisinden bilgi toplanmıştır. Uygulama 2004–2005 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Samsun ilindeki üç ayrı lisede (Fen Lisesi, Gazi Lisesi, Gazi Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi) dokuzuncu, onuncu ve onbirinci sınıf öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerden meslek seçimi konusundaki düşüncelerinden söz eden birer kompozisyon yazmaları istenmiştir. Uygulama yapılan liseler cevaplayıcı kitleyi en iyi şekilde temsil edecekleri, öğrencilerinden güvenilir bilgiler toplanabileceği

ve yöneticileriyle kolaylıkla işbirliği yapılabileceği düşünülerek seçilmişlerdir. Uygulamada beş öğrencinin kompozisyonu yazılması istenen konuyla ilgisiz bulunduğu için değerlendirme dışı bırakılmıştır. Böylece toplam 180 öğrenciden oluşan birinci gruba ilişkin bilgiler Tablo III-1’de sunulmuştur.

TABLO III-1

Birinci Araştırma Grubuna İlişkin Bilgiler

	Fen Lisesi		Gazi Lisesi		Gazi Y. D. A. Lisesi		Genel Toplam
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	
9. Sınıf	8	12	6	4	19	9	58
10. Sınıf	7	13	8	10	14	5	57
11. Sınıf	9	11	17	15	10	3	65
Toplam	24	36	31	29	43	17	180
Genel Toplam	60		60		60		180

3.1.2. MSAOİÖ’nün Uygulanması için Seçilen Grup (İkinci Araştırma Grubu)

Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği’ne ilişkin olarak uzman görüşü alındıktan sonra, ölçek 57 madde olarak yeniden düzenlenmiş ve faktör analizi yapmak üzere ikinci araştırma grubuna uygulanmıştır. İkinci araştırma grubunu rastlantısal olarak seçilmiş yedi farklı tür lisenin dokuzuncu, onuncu ve onbirinci sınıflarına devam eden toplam 1486 öğrenci oluşturmuştur. Bu öğrenciler 2005-2006 eğitim-öğretim yılı güz döneminde Samsun il merkezinde Cumhuriyet Lisesi, Samsun Gazi Lisesi, Samsun Fen Lisesi, Samsun Anadolu Lisesi, İmam Hatip Lisesi, Kız Meslek Lisesi, Endüstri Meslek Lisesi, 19 Mayıs Yabancı Dil Ağırlıklı (YDA) Lisesi, Cumhuriyet YDA ve Samsun Gazi YDA Lisesi’ne devam eden bireylerdir. Uygulamaya katılan öğrencilerin 26’sından elde edilen veriler eksik veya hatalı işaretlemeler nedeniyle analiz dışı tutulmuştur. İkinci araştırma grubunu oluşturan öğrencilerden %

48'i kız, % 52'si ise erkektir. Araştırma grubundaki öğrencilerin % 17'si genel liseye, % 18'i YDA Lisesi'ne, % 17'si Fen Lisesi'ne, % 17'si Anadolu Lisesi'ne, % 15'i Endüstri Meslek Lisesi'ne, % 10'u İmam Hatip Lisesi'ne ve % 6'sı Kız Meslek Lisesi'ne devam etmektedir. Toplam öğrenci sayısının % 17'sini oluşturan genel lise öğrencilerinin % 3'ü Cumhuriyet Lisesi'nde, % 14'ü Samsun Gazi Lisesi'nde öğrenim görmektedir. Uygulama yapılan YDA Lisesi öğrencilerinin ise % 5' i Cumhuriyet YDA Lisesi'ne, % 6'sı Samsun Gazi YDA Lisesi'ne ve % 7'si 19 Mayıs YDA Lisesi'ne devam etmektedir. Toplam 1460 lise öğrencisi hakkındaki sayısal bilgiler aşağıda sunulmuştur.

TABLO III-2

İkinci Araştırma Grubunu Oluşturan Öğrencilerin Cinsiyet ve Okudukları Liseye İlişkin Bilgiler

Cinsiyet	Okul Türü										Genel Top.
	Genel Lise		Yabancı Dil Ağırlıklı Lise (YDA)			Fen Lisesi	Anadolu Lisesi	İmam Hatip Lisesi	Kız Meslek Lisesi	Endüstri Meslek Lisesi	
	Cumhuriyet Lisesi	Samsun Gazi Lisesi	Cumhuriyet Lisesi	Samsun Gazi Lisesi	19 Mayıs Lisesi						
Kız	27	118	44	56	90	92	122	65	83	7	704
Erkek	20	89	23	27	19	165	126	77	-	210	756
Toplam	47	207	67	83	109	257	248	142	83	217	1460
Genel Top.	254		259			257	248	142	83	217	1460

TABLO III-3

İkinci Araştırma Grubunu Oluşturan Öğrencilerin Okul Türü ve Sınıflarına İlişkin Bilgiler

Sınıf	Okul										Genel Top.
	Genel Lise		Yabancı Dil Ağırlıklı Lise (YDA)			Fen Lisesi	Anadolu Lisesi	İmam Hatip Lisesi	Kız Meslek Lisesi	Endüstri Meslek Lisesi	
	Cumhuriyet Lisesi	Samsun Gazi Lisesi	Cumhuriyet Lisesi	Samsun Gazi Lisesi	19 Mayıs Lisesi						
9. Sınıf	-	85	-	55	28	130	91	-	40	149	578
10. Sınıf	-	67	12	-	42	42	87	96	43	68	457
11. Sınıf	47	55	55	28	39	85	70	46	-	-	425
Top.	47	207	67	83	109	257	248	142	83	217	1460
Genel Top.	254		259			257	248	142	83	217	1460

3.1.3. MSAOİÖ'nün Geçerlik ve Güvenilirliğinin İncelenmesi için Seçilen Grup (Üçüncü Araştırma Grubu)

Doğrulayıcı faktör analizinden sonra 33 madde olarak son kez düzenlenen Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği, faktör analizi dışındaki geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını yapmak amacıyla 334 lise öğrencisine uygulanmıştır. 2005-2006 eğitim-öğretim yılı güz dönemi sonunda Samsun il merkezinde yapılan uygulama, bir önceki çalışmanın uzaması nedeniyle planlanan tarihte gerçekleştirilememiştir. Bu yüzden uygulamalar, işbirliği yapılabilen okullardaki öğrencilerle gerçekleştirilmiştir. Üç haftalık bir sürede tamamlanan uygulamalarda, dokuzuncu, onuncu ve onbirinci sınıfa devam eden Anadolu İmam Hatip Lisesi, Anadolu Teknik Lisesi, Anadolu

Meslek Lisesi ve 19 Mayıs Lisesi (YDA) öğrencilerinden veri toplanmıştır. Uygulamaya katılan öğrencilerden 19'unun verileri eksik veya hatalı işaretleme nedeniyle değerlendirmeye alınmamış; analizler 315 kişilik veri seti üzerinden yapılmıştır. Üçüncü araştırma grubunu oluşturan öğrencilerden % 44'ü kız, % 56'sı ise erkektir. Öğrencilerin % 26'sı Anadolu İmam Hatip Lisesi'ne, %24'ü Anadolu Meslek Lisesi'ne, %35'i 19 Mayıs Lisesine (YDA) ve % 15'i ise Anadolu Teknik Lisesi'ne devam etmektedir. Uygulamaya katılan öğrencilere ait sayısal bilgiler aşağıda sunulmuştur.

TABLO III-4

Üçüncü Araştırma Grubunu Oluşturan Öğrencilerin Okul Türü, Sınıf ve Cinsiyetlerine İlişkin Bilgiler

Sınıf Düzeyi	Anadolu İmam Hatip Lisesi		Anadolu Meslek Lisesi		19 Mayıs Lisesi (YDA)		Anadolu Teknik Lise		Genel Top.
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	
9. Sınıf	7	32	52	-	30	52	-	47	220
10. Sınıf	6	23	24	-	11	16	-	-	80
11. Sınıf	10	5	-	-	-	-	-	-	15
Top.	23	60	76	-	41	68	-	47	315
Genel Top.	83		76		109		47		315

3. 2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'(MSAOİÖ) nin geliştirilmesi, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sürecinde veri toplama aracı olarak MSAOİÖ'nün yanı sıra Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği (NSDOÖ), Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ) ve Akılcı Olmayan İnanç Ölçeği-Ergen Formu (AOİÖ-E)

kullanılmıştır. Söz konusu araçların geliştirilmesi, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarına ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur.

3.2.1. Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği (MSAOİÖ)

Araştırma kapsamında hazırlanan bu ölçek, Akılcı-Duygusal-Davranışçı Yaklaşım (ADDY) dayanak alınarak faktör analitik yöntemle (doğrulayıcı faktör analiziyle) geliştirilmiştir. Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inanç örüntülerini maddelere dönüştürme sürecinin ilk aşamasında öncelikle hedef kitle olan lise öğrencilerinden bilgi toplama yoluna gidilmiştir. Bu nedenle hedef kitleyi temsilen bir grup lise öğrencisine (birinci araştırma grubu) meslek seçimi konusundaki yaşantılarından bahseden kompozisyonlar yazdırılmıştır. Öğrencilerden toplanan veriler içerik analizinden geçirilmiş ve lise öğrencilerinin akılcı olmayan inançlarına ilişkin belirli temalar oluşturulmuştur. Daha sonra elde edilen temalar kullanılarak lise öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları beş temel faktör altında toplanmıştır. Faktörlerin belirlenmesinin arkasından bu faktörleri ölçmeyi hedefleyen maddelerin yazılmasına geçilmiştir. Madde yazımı aşamasında öncelikle ADDY kapsamındaki akılcı olmayan inançlar ve akılcı olmayan düşünme yöntemlerinden yararlanılmıştır.

MSAOİÖ'nün kuramsal dayanağını oluşturan ADDY, davranışlarımız ile sahip olduğumuz inançlar ve bu inançların sonuçları arasındaki etkileşim üzerine odaklanmış bir yaklaşımdır. ADDY'ye göre duygusal problemlerin özü insanların kendileri, başkaları ve etraflarındaki dünya hakkında sahip oldukları bir grup akılcı olmayan inançtır (Watson, 1999). Bu kuram çerçevesinde Albert Ellis (1962) tarafından insanlardaki duygusal problemlerin kaynağı olarak görülen, bireylerin mutlu olmasını engelleyen akılcı olmayan 11 inanç sıralanmıştır. Ellis'in (1962) akılcı olmayan 11 inancı dikkatlice incelendiğinde bu inançlardan akılcı ve görgül olmayan belirli düşünme yöntemlerinin (keyfi çıkarım, aşırı genelleme, talepkarlık, kutuplaşmış düşünce vb.) olduğu ortaya çıkmaktadır. Hem Ellis (1962) hem de Beck (1970) bu yöntemlerden bahsetmişlerdir. Bununla birlikte, sıralanan 11 inanca bakıldığında

bunlardan ikisinin akılcı olmayan mesleki inançlar kapsamında düşünülebileceği görülmüştür. Söz konusu iki inanç; “Kişinin değerli olabilmesi giriştiği her işte yetenekli, yeterli ve başarılı olmasına bağlıdır.” inancı ile “Her problem için mükemmel bir çözüm vardır. Bu mükemmel çözümün bulunmaması korkunç bir durumdur.” inancıdır. Lise öğrencilerinin meslek seçimi sürecindeki mükemmeliyetçiliklerini ve özsaygılarını ölçmeyi hedefleyen akılcı olmayan inanç ifadeleri bu iki inanç temel alınarak yazılmıştır. Başka bir ifadeyle, Ellis’in akılcı olmayan 11 inancından ikisi MSAOIÖ’ nün birinci ve beşinci faktörlerine kaynak teşkil etmiştir. MSAOIÖ’nün ikinci, üçüncü ve dördüncü faktörlerini oluşturan ifadelerin yazılması sırasında ise akılcı olmayan düşünme yöntemleri dayanak alınmıştır.

MSAOIÖ’nün maddelerinin yazılması sürecinde ADDY’nin yanı sıra yurtiçinde ve yurt dışında geliştirilmiş olan benzer ölçeklerden de yararlanılmış ve daha önceden belirlenmiş olan beş faktörü ölçmeyi hedefleyen 117 madde yazılmıştır. MSAOIÖ’deki tüm maddeler akılcı olmayan inanç içeren düz ifadeler biçiminde yazılmıştır. Ölçek, bireyin kendisi hakkında bilgi vermesi esasına dayanan Likert tipi bir ölçek (Tezbaşaran 1997) olarak tasarlanmıştır. Cevap seçenekleri ise “Tamamen Katılıyorum” (5 puan), “Katılıyorum” (4 puan), “Kararsızım” (3 puan), “Katılmıyorum” (2 puan), “Kesinlikle Katılmıyorum” (1 puan) olmak üzere beşli dereceleme şeklinde düzenlenmiştir. Yanıtlama biçimi belirlenen ve maddeleri yazılan MSAOIÖ bir sonraki aşamada maddelerinin yeterliliği açısından değerlendirilmiştir.

Öner’e (1997) göre maddelerin yeterliliğinin değerlendirilmesi öznel ve nesnel olarak yapılmaktadır. Bu açıklamadan hareketle, öznel ve nesnel olmak üzere iki farklı yolla ölçeğin madde yeterliliği incelenmiştir. Bu kapsamda ilk olarak ölçek maddeleri uzman kişilere verilerek “İfadeler açık ve anlaşılır mı?” “Konusuna uygun mu” “Ölçülmek istenilen davranışa uygun mu?” vb. sorulara yanıtlar aranmıştır. Başka bir anlatımla, maddelerin yeterliliği için uzman kanısına başvurulmuştur. Bu nedenle hazırlanan madde havuzu öncelikle Hacettepe Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı’nda görev yapan iki öğretim elemanı ile birlikte gözden geçirilmiştir. Geçerli bulunmayan, içerik bakımından birbirine yakın olan ve ifade bakımından sıkıntılı

bulunan maddeler saptanmış ve havuz 63 madde olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu düzeltmenin arkasından MSAOİÖ Anadolu Üniversitesi, Gazi Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi'nde görevli olan dört öğretim elemanının görüşüne sunulmuştur. Aşağıda uzman görüşüne sunulan maddelerden bir kaç örneği sıralanmıştır.

1. Bütün ihtiyaçlarımı (sosyal, duygusal, fiziksel, ekonomik, güvenlik, yaratıcılık vb) karşılayan mükemmel bir meslek bulursam mutlu olacağım.
2. Bana uygun sadece bir meslek var, onu bulana kadar asla gerçekten mutlu olamayacağım.
3. İnsanlar için hangi mesleğin en iyi olduğunu uzmanlar bilir.
4. Yüksek statülü bir meslek sahibi olursam çok para kazanırım.
5. Meslek seçerken anne-babamın ve yaşamımdaki diğer önemli insanların isteklerine karşı çıkmamalıyım; aksi halde nankör ve duyarsız olurum

Uzman görüşleri dikkate alınarak ölçek maddelerine yönelik gerekli değişiklikler yapılmış, gerekli görülen maddeler ölçekten çıkarılmış ve kalan maddelerle ölçeğin 57 maddelik ön uygulama formu oluşturulmuştur. Aşağıda ölçeğin 57 maddelik ön uygulama formuna ilişkin örnek maddeler sunulmuştur.

1. Meslek seçimi yapmak hayati öneme sahiptir çünkü geriye dönüşü yoktur.
2. Doğru mesleği seçemezsem başarısız biri olurum.
3. Meslek seçerken hiç hata yapmazsam hedeflerime ulaşmada hiçbir sorun yaşamam.

4. Hakkında her şeyi bildiğim bir meslekte kesinlikle başarılı olurum.
5. Seçeceğim meslek yaşamımda büyük değişiklikler yapmalıdır.

MSAOİÖ'nün uzman görüşleri doğrultusunda düzenlenerek 57 maddeye indirilmesiyle birlikte ölçek maddelerinin öznel değerlendirilmesi tamamlanmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sırasında izlenen yol işlem yolunda verilmiştir. MSAOIÖ'ye ilişkin olarak elde edilen sonuçlar ise bulgular bölümünde sunulmuştur.

3.2.2. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği (NSDOÖ)

Denetim Odağı Ölçeği, Nowicki ve Strickland tarafından 1973'te yayınlanmıştır. Bireyin içsel ve dışsal denetimiyle ilgili genellenmiş beklentisini ölçmektedir. Kırk maddesi olan envanter "evet" ve "hayır" olarak yanıtlanmaktadır. Ölçekten alınan puan yükseldikçe dışsal denetimlilik artmakta, düşük puanlar ise içsel denetimliliği göstermektedir (Sahranç, 2000). Ölçeğin her maddesinde yanıt seçeneklerinden (evet/hayır) sadece biri '1' puan almaktadır. Dolayısıyla ölçekten alınan puanlar 0 ile 40 arasında değişmektedir. Ölçeğe ilişkin örnek maddeler Ek 1'de, ölçeğin puanlama anahtarı ise Ek 2'de sunulmuştur.

3.2.2.1. NSDOÖ'nün Güvenilirlik Çalışmaları

Robinson ve Shaver (1978), aracın güvenilirliğini, testin tekrarı yöntemiyle onuncu sınıflar için .71 olarak bulmuşlardır. Nowicki ve Strickland (1973) tarafından testin tekrarı yöntemi ile yapılan bir çalışmada ise güvenilirlik katsayısı üçüncü sınıflar için .63 , yedinci sınıflar için .71 olarak bulunmuştur (Akt., Yeşilyaprak, 1988).

Ölçeğin Türkiye'deki geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını yapan Korkut (1986) bu çalışmada, çocuklar için hazırlanan kısaltılmış formu kullanmıştır. Güvenilirlik çalışmasında bulunan katsayılar üçüncü ve beşinci sınıflar için .63, sekizinci sınıflar için .74 ve onikinci sınıflar için .81'dir. Yeşilyaprak (1988) ise lise öğrencileriyle yaptığı araştırmasında NSDOÖ' nün güvenilirliğini testin tekrarı yöntemiyle .87, KR 21 formülü ile .71 olarak bulmuştur. Ölçeğin güvenilirlik katsayısını Yeşilyaprak (1988) gibi Sahrañç (2000) da lise örneklemini üzerinde araştırmıştır. 156 kişilik lise öğrencilerinden elde edilen iç tutarlılık katsayısı .64'tür (Sahrañç, 2000). NSDOÖ'nün güvenilirliği Öngen (2003) tarafından da incelenmiştir. Öngen'in (2003) çalışmasında ölçek 7. ve 10. sınıfa devam eden 337 ergene uygulanmıştır. Söz konusu çalışmada araştırmacı NSDOÖ'ye ait 5 boyut bulmuş ve bu boyutların iç tutarlılık katsayılarının .74, .59, .61, .62, .47 şeklinde sıralandığını belirtmiştir. Öngen (2003) ölçeğin toplam puanı için bulduğu iç tutarlılık katsayısını ise .72 olarak rapor etmiştir.

3.2.2.2. NSDOÖ'nün Geçerlik Çalışmaları

Nowicki ve Strickland (1973) aracın Bialler Cromwell Denetim Odağı Ölçeği ile arasındaki benzer ölçekler geçerliğini .41 olarak bulmuşlardır. Aynı araştırmacılar tarafından ölçeğin Rotter Denetim Odağı Ölçeği ile arasındaki benzer ölçekler geçerliğine de bakılmış ve katsayı .61 olarak bulunmuştur (Akt., Sahrañç, 2000).

Ölçeğin Türkiye'deki geçerlik çalışmaları kapsamında Korkut (1986), geçerlik katsayısını üçüncü sınıflar için .31 beşinci sınıflar için .33 olarak bulmuştur. Yeşilyaprak (1988) ise, lise öğrencileri örnekleminde benzer ölçekler geçerliği yöntemini kullanarak NSDOÖ'nün Kişisel Yönelim Envanteri'nin 'Benlik Saygısı' ve 'Desteği İçten Alma' alt ölçekleri ile ilişkisini incelemiş ve dışsal denetimliliği gösteren ters yönde bir ilişki (sırasıyla .58 ve .40) bulmuştur. Korkut (1986) ve Yeşilyaprak'ın (1988) yanı sıra NSDOÖ' nün geçerliği Öngen (2003) tarafından da incelenmiştir. Öngen (2003) 7. ve 10. sınıfa devam eden 337 ergenden veri topladığı araştırmasında geçerlik çalışması kapsamında varimax rotasyonlu faktör analizi yapmıştır. Analiz

sonucunda “anababa için denetim odağı”, “başarı için denetim odağı”, “akran ilişkileri için denetim odağı”, batıl inanç için denetim odağı” ve “kader için denetim odağı” olarak adlandırılan beş boyut bulunmuştur. Araştırmacı tarafından maddelerin en düşük faktör yük değerinin .30 olduğu ve beş faktörün açıkladığı toplam varyansın % 38.98 olduğu belirtilmiştir.

3.2.3 Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ)

1965 yılında Morris Rosenberg tarafından geliştirilen ölçek 63 maddeden ve 12 alt ölçekten oluşmaktadır. Ergenlerin kendilerini değerlendirmelerini belirlemek amacıyla geliştirilen RBSÖ Likert tipindedir. Maddelerin cevaplanması dört seçenek arasından yapılmaktadır (Akt., Suner-İkiz, 2000).

RBSÖ'nün alt ölçekleri birbirlerinden bağımsız olarak kullanılabilir. Böylece araştırma problemleri ve hipotezleri kapsamında ele alınan özsaygı bağımsız değişkeni, RBSÖ'nün 10 maddeden oluşan Benlik Saygısı (BS) Alt Ölçeği puanlarının diğer alt ölçeklerden bağımsız bir şekilde istatistiksel analize tabi tutulmasıyla ölçülebilmektedir. (Çörüş, 2001). Ülkemizde RBSÖ'nün 10 maddelik Benlik Saygısı Alt Ölçeği kullanılmaktadır. Bu araştırma kapsamında da, lise öğrencilerinin özsaygılarının ölçüt geçerliği çalışmalarında kullanılması hedeflendiğinden yalnızca ‘Benlik Saygısı’ Alt Ölçeği kullanılmıştır. Alt ölçekten RBSÖ diye söz edilmiştir. Ölçeğin örnek maddeleri Ek 3’te sunulmuştur.

Ölçekteki maddelerin yarısı olumlu, yarısı ise olumsuz cümle yapısıyla kurulmuştur. Ölçek “çok doğru”, “doğru”, “yanlış”, “çok yanlış” seçeneklerinden birinin işaretlenmesi yoluyla cevaplanmaktadır. Verilen yanıtlarda ya “çok doğru” veya “doğru” ya da “yanlış” veya “çok yanlış” seçeneklerinden biri puanlanmaktadır. RBSÖ’den alınabilecek puanlar 0 ile 6 arasında değişmektedir. Bu alt ölçeğin maddelerine verilen yanıtlar, cevap anahtarının öngördüğü şekilde; maddeler tekli, ikili ya da üçlü

olmak üzere altı gruba ayrılarak puanlanmaktadır (Çörüş, 2001; Suner-İkiz, 2000). Ölçekte ilk üç madde I. grubu oluşturur; bu grupta '1' puan alabilmek için cevaplayıcıların en az iki maddeye doğru yanıt vermeleri gerekir. II. grupta 4. ve 5. maddeler yer alır ve bu grupta '1' puan almak için cevaplayıcıların en az bir maddeye doğru yanıt vermeleri beklenir. III., IV. ve V. gruplar birer maddeden (III. grup 6. maddeden, IV. grup 7. maddeden ve V. grup ise 8. maddeden) oluşur ve her grupta doğru seçenekleri işaretleyenler '1' puan alırlar. Son iki maddeden (9. ve 10.) oluşan VI. grupta '1' puan alabilmek için ise iki maddeden en az birinde doğru seçeneği işaretlemiş olmak gerekir. Puanların değerlendirilmesi aşamasında ise 0-1 puan alanlar 'yüksek', 2-4 arasında puan alanlar 'orta' ve 5-6 puan alanlar 'düşük' benlik saygısına sahiptir denir (Özgan, 1999). RBSÖ maddelerinin puan seçeneklerini gösteren cevap anahtarı Ek 4'te sunulmuştur.

3.2.3.1. RBSÖ'nün Güvenilirlik Çalışmaları

Rosenberg (1965) yaptığı çalışmalar sonucunda ölçeğin üretilebilirliğini %92 bulmuş ve bunun testin tekrarı ile yapılan güvenilirliğinin de mutlak yüksek olmasını beraberinde getireceğini belirtmiştir. Silber ve Tippett (1969) ise testin tekrarı yöntemiyle ölçeğin güvenilirlik katsayısını .85 olarak bulmuşlardır (Akt., Seyhan-Maşrabacı, 1994).

RBSÖ'nün 'Benlik Saygısı' alt ölçeğinin ülkemizdeki geçerlik, güvenilirlik çalışmaları ise ilk olarak Çuhadaroğlu (1985) tarafından yapılmıştır. Dokuzuncu, onuncu ve onbirinci sınıf öğrencileri ile yürütülen bu çalışmada ölçeğin güvenilirliği testin tekrarı yöntemi ile .70 olarak bulunmuştur. Tuğrul (1994) ise babası alkolik olan ve olmayan 18-24 yaşlarındaki 140 gençle yaptığı çalışmasında Benlik Saygısı Alt Ölçeği için Cronbach Alfa değerini .76 olarak bulmuştur (Akt., Seyhan-Maşrabacı, 1994). Seyhan-Maşrabacı (1994) ise 56 kişilik üniversite birinci sınıf öğrencilerinden elde ettiği verilerle RBSÖ'nün testin tekrarı güvenilirliğini .78 olarak bulmuştur.

3.2.3.2. RBSÖ'nün Geçerlik Çalışmaları

Rosenberg tarafından RBSÖ'nün görünüş geçerliğinin olduğu ifade edilmiştir (Akt., Seyhan-Maşrabacı, 1994). Orijinal ölçeğin geçerliğine ilişkin herhangi başka bir bilgi yoktur.

Ölçeğin ülkemizdeki güvenilirlik çalışmaları doğrultusunda Çuhadaroğlu (1985) tarafından Benlik Saygısı Ölçeğinin geçerliği kapsamında psikiyatrik görüşmeler ile RBSÖ'den elde edilen sonuçlar arasındaki uygunluğa bakılmıştır. Sonuçta .71'lik bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuca dayanılarak RBSÖ'nün belli grupları ayırıştırıcı bir özelliğinin olduğu ve bu nedenle de yapı geçerliğine sahip olduğu belirtilmiştir. Ayrıca RBSÖ'nün SCL 90-R ile arasındaki benzer ölçekler geçerliğine de bakılmıştır. SCL 90-R'nin alt ölçekleri ile RBSÖ'nün benzer alt ölçeklerine ilişkin korelasyon katsayılarının .46 ile .89 arasında değiştiği görülmüştür (Akt., Seyhan-Maşrabacı, 1994). Ayrıca, Çankaya (1997) ölçüt geçerliği yöntemini kullanarak 144 lise öğrencisi üzerinde Benlik Kavramı Envanteri (Baymur, 1968) ile RBSÖ arasındaki ilişkiye bakmış ve iki ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişkiye ulaştığını ifade etmiştir ($r = .26$, $p < .001$; kızlar için $r = .24$, $p < .05$ ve erkekler için $r = .26$, $p < .05$).

3.2.4. Akılcı Olmayan İnanç Ölçeği–Ergen Formu (AOİÖ-E)

Ölçek daha önce üniversite öğrencileri için geliştirilmiş olan, Akılcı Olmayan İnanç Ölçeği'nin (Türküm, 2003) ergenlere uyarlanmasıyla oluşturulmuştur. Uyarlama sonucunda 28 madde olan ölçek, Türküm (2005) tarafından yeniden gözden geçirilmiş ve yapılan analizlerden sonra 16 maddeye indirilmiştir. AOİÖ-E'de beşli derecelmeye göre işaretleme yapılmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 16 ile 80 arasında değişmektedir. Puanların yüksekliği akılcı olmayan inanç eğiliminin yüksekliğine işaret etmektedir. Ölçeğe ilişkin örnek maddeler Ek 8'de sunulmuştur.

3.2.4.1. AOİÖ-E'nin Güvenilirlik Çalışmaları

Türküm (2005) 446 kişilik lise öğrencileri örnekleminde ölçeğin iç tutarlılık katsayısını .70, iki yarı-test korelasyon katsayısını ise .69 ($p<.05$) olarak bulmuştur. Hesaplanan madde-toplam korelasyon katsayılarının ise .20 ile .41 arasında değiştiği belirtilmiştir.

3.2.4.2. AOİÖ-E'nin Geçerlik Çalışmaları

Türküm (2005) tarafından AOİÖ-E'nin yapı geçerliği faktör analizi uygulanarak incelenmiştir. Analiz sonucunda ölçekte 16 madde kalmış ve toplam varyansın % 51.30' unu açıklayan 5 faktör bulunmuştur. AOİÖ-E'nin geçerlik çalışmaları kapsamında Türküm (2005) Fonksiyonel Olmayan Tutum Ölçeği ve Otomatik Düşünceler Ölçeği ile arasındaki uyum geçerliğini de incelemiştir. Sonuçta öğrencilerin AOİÖ-E puanlarıyla, Fonksiyonel Olmayan Tutum Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında hesaplanan korelasyon katsayısı .47 ($p<.01$), Otomatik Düşünceler Ölçeğinden elde edilen puanlar ile ölçek puanları arasındaki korelasyon katsayısı .85 ($p<.05$) olarak bulunmuştur. Ayrıca, Türküm (2005) ölçeğin yapı geçerliğine ilişkin ek kanıt elde etmek için öğrencilerin cinsiyetleri açısından AOİÖ-E puan ortalamaları arasında fark olup olmadığı sınımıştır. Bulunan t değerinin istatistiksel olarak anlamlı ($t(444) = 3.97$, $p<.0001$) olduğu görülmüş ve bu şekilde bir geçerlik kanıtı daha ortaya konmuştur.

3.3. İŞLEM YOLU

Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin kullanıma hazır hale getirilmesi sürecinde yapılan işlemler aşağıda sunulmuştur.

3.3.1. MSAOİÖ'nün Hazırlanması Sırasında Yapılan İşlemler

MSAOİÖ'nün maddelerinin hazırlanması sürecinde ölçeğin yönelik olduğu kitlenin

kendisinden de bilgi toplamak amacıyla, bir grup lise öğrencisine meslek seçimi konusundaki yaşantılarından söz eden kompozisyonlar yazdırılmıştır. Bu süreçte öncelikle işbirliği yapılabilecek okullar araştırılmış ve belirlenen liselere (Samsun Fen Lisesi, Samsun Gazi Lisesi, Samsun Gazi Lisesi YDA) gidilerek uygulamaların yapılacağı gün, zaman ve sınıflar kararlaştırılmıştır. 2004–2005 eğitim-öğretim yılının bahar döneminde belirlenen gün ve zamanlarda kararlaştırılan sınıflara girilmiş ve işlem her sınıfta bir ders saati içinde gerçekleştirilmiştir.

Uygulama için girilen sınıflarda öncelikle araştırmacı kendini tanıtmış, daha sonra öğrenciler araştırmanın amacı hakkında bilgilendirilmiştir. Böylelikle öğrencilerin güdülenmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Daha sonra, öğrencilere kendilerinden ne beklendiği açıklanmış ve gönüllü öğrencilerle uygulama gerçekleştirilmiştir. Tüm sınıflarda uygulamalar araştırmacının kendisi tarafından yapılmıştır.

3.3.2. Uzman Kanısına Başvurulması Sırasında Yapılan İşlemler

Araştırmanın bu aşamasında en son 63 madde olarak düzenlenen MSAOİÖ'nün yeterliliği hakkında uzman kanısına başvurulmuştur. Bu amaçla farklı üniversitelerin Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı'nda görevli 4 öğretim elemanından yardım alınmıştır. Uzmanların ölçek maddelerine ilişkin düşünce ve önerilerini belirtmeleri için “Sayın....., Lütfen, lise öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarını ölçmeyi hedefleyen aşağıdaki ifadeleri amaca uygunlukları açısından değerlendirerek sıkıntılı bulduğunuz ifadelerle ilişkin önerilerinizi yazınız.” yönergeli bir form hazırlanmıştır. Formlar uzmanlara elden veya e-posta yoluyla ulaştırılmıştır. Uzmanların dönütlerini içeren formaların araştırmacıya geri dönmesi ise yaklaşık bir ay sürmüştür.

3.3.3. MSAOİÖ'nün Uygulanması Sırasında Yapılan İşlemler

Uygulama yapılacak liselerin belirlenmesinin ardından veri toplama araçları ile birlikte

Milli Eğitim Bakanlığı Samsun İli Milli Eğitim Müdürlüğü'ne başvurulmuş ve gerekli izin alınmıştır. Alınan resmi izinle birlikte uygulamaların yapılacağı liselere (Cumhuriyet Lisesi, Samsun Gazi Lisesi, Samsun Fen Lisesi, Samsun Anadolu Lisesi, İmam Hatip Lisesi, Kız Meslek Lisesi, Endüstri Meslek Lisesi, 19 Mayıs Lisesi-YDA, Cumhuriyet Lisesi-YDA, Samsun Gazi Lisesi-YDA) gidilmiş; yöneticilerle görüşülmüştür. Yöneticilerden izin alınmasının ardından uygulamaların yapılacağı gün, sınıf ve ders saatleri kararlaştırılmıştır. Kararlaştırılan günlerde ve ders saatlerinde önceden belirlenmiş olan sınıflara girilmiş ve MSAOIÖ 25'er dakikalık zaman dilimlerinde uygulanmıştır.

Uygulamaların tamamı 2005–2006 eğitim öğretim yılının güz döneminde araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Uygulamalar sırasında girilen sınıflarda araştırmacı öncelikle öğrencilere kendini tanıtmış; öğrencileri yaptığı araştırmanın amacı hakkında bilgilendirmiştir. Öğrencilere araştırma sonuçlarının geçerlik ve güvenilirliği açısından cevaplamayı içten bir şekilde yapmalarının önemli olduğu ve bireysel bilgilerinin gizliliğine özen gösterileceği belirtilmiştir. Sonuçlar hakkında bilgi almak isteyen öğrencilere cevap kâğıtlarına bir isim (rumuz vb.) yazmaları ve cevapladıkları ölçek üzerindeki e-posta adresi aracılığıyla araştırmacıya ulaşmaları halinde bilgilenebilecekleri bildirilmiştir. Son olarak öğrencilere ellerinde formların nasıl doldurulacağı açıklanmış ve uygulama başlatılmıştır.

3.3.4. MSAOIÖ'nün Geçerlik ve Güvenilirliğinin İncelenmesi Sırasında Yapılan İşlemler

Araştırmanın bu aşamasında MSAOIÖ'nün geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin veri toplanmıştır. Bu nedenle, MSAOIÖ öğrencilere NSDOÖ, RBSÖ ve AOİÖ-E ile birlikte verilmiştir. Uygulamalar 2005–2006 eğitim-öğretim yılının güz dönemi sonunda gerçekleştirilmiş ve üç haftalık bir süreçte tamamlanmıştır.

Öncelikle Milli Eğitim Bakanlığı'ndan alınan uygulama izniyle rastlantısal olarak seçilmiş olan liselere gidilmiş ve yetkili kişilerle görüşülmüştür. Uygulama yapılmasına izin veren liselerde (Anadolu İmam Hatip Lisesi, Anadolu Teknik Lisesi, Anadolu Meslek Lisesi ve 19 Mayıs YDA Lisesi) yöneticilerle uygulamalar için uygun gün, zaman ve sınıflar kararlaştırılmış ve kararlaştırılan gün ve zamanda sınıflara girilmiştir. Üç haftalık uygulama sürecinin ilk haftasında MSAOIÖ NSDOÖ, RBSÖ ve AOİÖ-E ile aynı anda verilmiştir. Öğrenciler dört ölçeği bir ders saati içinde yanıtlamışlardır. Uygulamaya başlamadan önce öğrencilere gerekli açıklamalar yapılmış ve ölçeklere içten yanıtlar vermelerinin önemi vurgulanmıştır. Yanıtladıkları ölçeklerden aldıkları puanları öğrenmek isteyenlerin kendilerine verilen e-posta adresi aracılığıyla araştırmacıya ulaşmaları halinde sonuçlar hakkında bilgilendirilecekleri belirtilmiştir. Son olarak formları nasıl dolduracakları açıklanmış ve uygulamaya geçilmiştir.

İlk bir hafta içinde tüm sınıfların uygulamaları tamamlanmıştır. Daha sonra bir hafta ara verilmiş ve üçüncü hafta aynı öğrencilere MSAOIÖ tekrar uygulanmıştır. MSAOIÖ'nün test tekrar test güvenilirliğini saptayabilmek amacıyla yapılan bu tekrar uygulamasında her sınıfa ilk haftaki uygulamadan tam on beş gün sonra girilmiştir. Öğrencilere formlar dağıtılmış ve her sınıftaki uygulama 15-20 dakika içinde tamamlanmıştır. Üç haftalık uygulama sürecinde tüm uygulamalar araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir.

3.4. ÇÖZÜMLEME YÖNTEMLERİ

Araştırma analizleri Lisrel 8.54 ve SPSS 10.0 paket programları kullanılarak yapılmış ve araştırmada hata payı üst sınırı .05 olarak kabul edilmiştir. MSAOIÖ'ye verilen yanıtlar kodlanarak, araştırmada kullanılan diğer veri toplama araçlarından alınan puanlar ise hesaplanarak SPSS'e girilmiştir. Veri girme işlemi sırasında boş bırakılmış maddesi bulunan cevaplayıcı formları değerlendirmeye alınmamıştır.

Kurama dayalı olarak geliştirilen MSAOİÖ'ye öncelikle, anlamlı kavramsal yapılara ulaşmak için bir faktörleştirme tekniği olan temel bileşenler analizi ve Varimaks döndürme tekniği (Büyüköztürk, 2003) uygulanmıştır. Açıklayıcı faktör analizi olarak da bilinen analiz kodlanarak SPSS'e girilmiş olan ikinci araştırma grubuna ait veriler kullanılarak yapılmıştır. Yapılan bu analiz ile maddelerin beklenen beş faktörde ne oranda yer aldığı incelenmiştir. Açıklayıcı faktör analizinden sonra ise doğrulayıcı faktör analizi (DFA) (Sümer, 2000) kullanılarak MSAOİÖ'nün yapı geçerliği incelenmiştir. İkinci araştırma grubundan elde edilen veriler üzerinde Lisrel programı ile yapılan DFA'lar sonucunda ölçeğin oldukça iyi uyum katsayılarına sahip olduğu görülmüştür.

Bir diğer geçerlik test etme yöntemi olarak, SPSS'te MSAOİÖ'nün ayırdediciliği incelenmiştir. Başka bir ifadeyle, ölçeğe alt-üst grup ortalamaları farkına dayalı madde analizi (Tezbaşaran, 1997: sy.31) uygulanmış ayrıca ölçekten alınan puanlar iç ölçüt (Tezbaşaran, 1997: sy.50) kabul edilerek MSAOİÖ'nün geçerliği tahmin edilmiştir. Bu amaçla, büyükten küçüğe sıralanmış cevaplayıcı puanlarının üst ve alt grup ortalamaları t testi ile karşılaştırılmıştır. Ayrıca ölçeğin birleşen ve ayırdedici geçerlikleri de incelenmiştir. MSAOİÖ'nün birleşen geçerliğini bulmak için Akılcı Olmayan İnanç Ölçeği-Ergen Formu ile arasındaki ilişkiyi verecek olan Pearson Momentler Çarpımı korelasyon katsayısından (Büyüköztürk, 2003) yararlanılmıştır. Ayırdedici geçerliğini bulmak için ise Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ile ilişkilerini verecek olan Pearson Momentler Çarpımı korelasyon katsayısı (Büyüköztürk, 2003) hesaplanmıştır. Bunun için de SPSS ve üçüncü araştırma grubuna ait veriler kullanılmıştır.

Yapılan geçerlik çalışmalarıyla sağlam bir araç olduğu kanıtlanan MSAOİÖ'nün güvenilirlik çalışmaları da yapılmıştır. SPSS'te üçüncü araştırma grubuna ait veriler üzerinde yapılan analizlerde ölçeğin testin tekrarı güvenilirliği, iç tutarlılık katsayısı (Baykul, 2000) ve madde-toplam korelasyon katsayıları (Baykul, 2000) bulunmuştur.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde lise öğrencilerine yönelik olarak hazırlanan Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarına yer verilmiştir. Elde edilen bulgular işlem sırasına göre aşağıda sunulmuştur.

4.1. MSAOIÖ'NÜN GEÇERLİK ÇALIŞMALARINA İLİŞKİN BULGULAR

MSAOİÖ'yü oluşturan maddelerin istatistiksel değerlendirilmesine, ölçeğin deneme formu uzman görüşleri doğrultusunda 57 madde olarak düzenlenip birinci araştırma grubuna uygulandıktan sonra başlanmıştır. Uygulama sonrası veriler bilgisayara yüklenmiş ve ölçeğin yapı geçerliğini sınamak amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Analize başlamadan önce verilerin faktör analizi için uygunluğunun araştırılması gerekmektedir. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısının .60'dan yüksek olması ve Bartlett testinin anlamlı çıkması verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2003). Bu nedenle öncelikle KMO katsayısı ve Bartlett Sphericity Testi hesaplanmıştır. Tablo IV-I'de görüleceği gibi 57 maddelik MSAOIÖ için KMO değeri .897 olarak bulunmuş ve Bartlett Testi sonucu da anlamlı çıkmıştır. Kaiser KMO değerinin .90'larda mükemmel, .80'lerde çok iyi, .70'lerde ve .60'larda vasat, .50'lerde kötü olduğunu belirtmiştir (Akt., Tavşancıl, 2002). Bu açıklama doğrultusunda MSAOIÖ verileri için bulunan KMO değerinin mükemmel olduğu ileri sürülebilir.

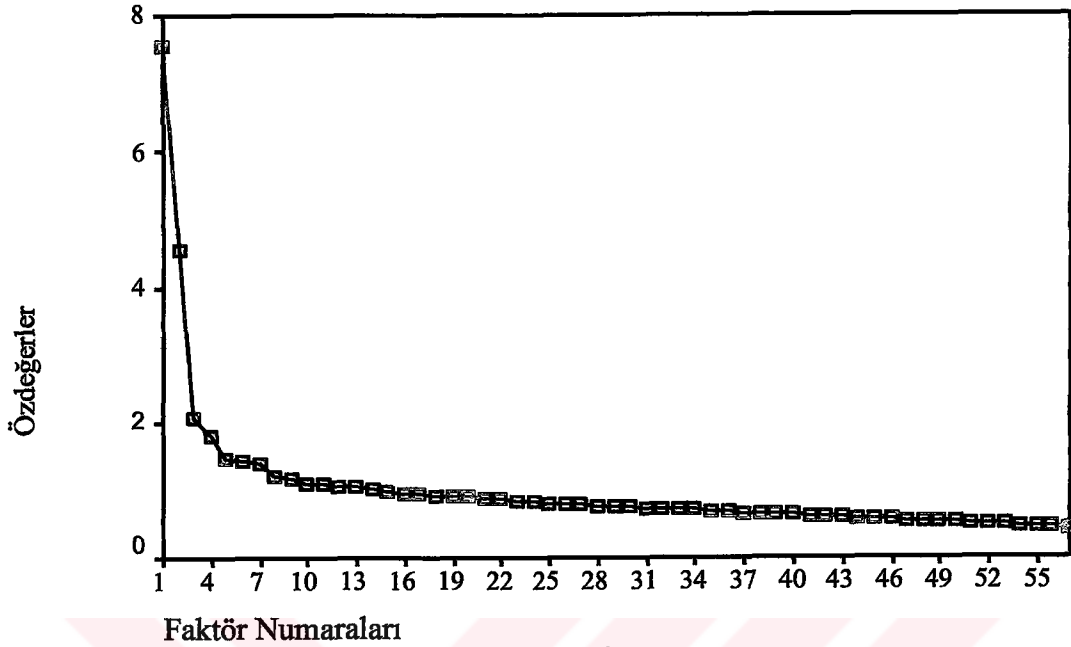
TABLO IV-1

KMO ve Bartlett Testi Sonuçları

Örnekleme Yeterliliğinin KMO Ölçümü		.897
Bartlett Testi Sonuçları	Yaklaşık χ^2	16370.199
	Serbestlik derecesi	1596
	Anlamlılık	.000

Verilerin faktör analizi için uygunluğunun kanıtlanmasının ardından analizlere başlanmıştır. Öncelikle Varimaks rotasyonu ile Temel Bileşenler Analizi yöntemi kullanılarak açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi (AFA) sonuçları MSAOİÖ'nün 57 maddesinin özdeğeri 1'den büyük 14 faktör altında toplandığını göstermiştir. Bu ondört faktörün ölçeğe ilişkin açıkladıkları varyans ise %48.89'dur. Bunun üzerine faktör sayısı beş ile sınırlandırılarak AFA tekrarlanmıştır. Sonuçta belirtilen beş faktörün toplam varyansın %30.57'sini açıkladığı ve MSAOİÖ maddelerinin daha önceden belirlenmiş olan beş faktöre istenilen şekilde dağılmadığı görülmüştür.

Faktör sayısının beş ile sınırlandırıldığı AFA sonucu ortaya çıkan faktörlerin aldıkları öz değer puanları Şekil IV-1'de gösterilmektedir. Grafikte de görüleceği gibi birinci faktörden üçüncü faktöre kadar yüksek ivmeli düşüşler olmuştur. Üçüncü ve dördüncü faktörlerden sonra da daha az olmakla birlikte ivmeli düşüşlerden söz edilebilir. Ancak dördüncü faktörden sonra grafiğin genel gidişi yatay olup önemli bir düşüş gözlenmemektedir.

ŞEKİL IV-1

Açıklayıcı Faktör Analizi Özdeğer Grafiği (Scree Plot)

AFA sonuçları doğrultusunda ölçek maddelerinin beklenen şekilde gruplanmadıkları görülmüştür. Maddelerin faktörlere dağılımları üzerinde yapılan bazı değişikliklerden sonra MSAOİÖ'nün yapı geçerliği kapsamında doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulamalarına geçilmiştir.

Önerilen bir modelin eldeki veriye ne oranda uyum gösterdiği ya da DFA'da istatistiksel anlamlılığın ne olacağı konusunda bir görüş birliği henüz oluşmamıştır. Ancak alan yazındaki son yayınlarda hem mutlak hem de görel artış (değişimi) yansıtan bir grup uyma indeksinin kullanılması önerilmektedir. En yaygın kullanılan mutlak indeksler χ^2 (Chi-Square Goodness of Fit), $\chi^2 :df$ (Chi-Square: Degrees of Freedom Ratio) ile uyum (Goodness of Fit Index = GFI), düzeltilmiş uyum indeksleri (Adjusted Goodness of Fit Index=AGFI) ve yaklaşık hataların ortalama karekökü (Root-Mean-Square Error of Approximation=RMSEA) değeridir. Görel artış indekslerinden en sık kullanılan ise karşılaştırmalı uyum indeksidir (Comparative Fit Index=CFI) (Sümer, 2000; Sümer, Sümer, Çifci ve Demirkulu, 2000). Alan yazındaki

açıklamalar doğrultusunda bu araştırma kapsamında yapılan DFA'larda istatistiksel anlamlılık incelenirken önerilen mutlak ve görel artış indekslerinden (χ^2 , χ^2 :df, GFI, AGFI, RMSEA, CFI) yararlanılmıştır. Tüm uyum indekslerinden alan yazında İngilizce kısaltmaları ile söz edildiği için bu bölümdeki indeksler de Türkçe yerine İngilizce kısaltmaları kullanılarak verilmiştir.

MSAOİÖ'nün model sınaması için uygulanan DFA'lar ikinci araştırma grubundan elde edilen veriler kullanılarak yapılmıştır. Model tanımlamasında maddelerin beş faktör tarafından temsil edileceği ve onüç maddenin mükemmeliyetçilik faktörü, oniki maddenin dışsal kontrol, on maddenin yanlış çıkarımlar, ondört maddenin genellemeler, sekiz maddenin ise özsaygı faktörünün altında yer alacağı denencesi sınanmıştır. Beş gizil değişkenli (Latent variable) modelin sınanması sırasında uygulanan ilk DFA sonucunda uyum indekslerinin çoğu modelin yetersiz olduğunu göstermiştir. Söz konusu uyum indeksleri Tablo IV-2'de sunulmuştur.

TABLO IV-2

Yapılan İlk DFA'da Bulunan Uyum İndeksleri

χ^2	df	χ^2 :df	GFI	AGFI	CFI	RMR	RMSEA
8845.74	1529	5.78	.82	.81	.88	.08	.05

χ^2 indeksleri uyumun ne kadar "kötü" olduğunu kestirir ve "0" değeri mükemmel bir uyumu yansıtır. Büyük χ^2 değerleri önerilen model ile eldeki verinin uyuşmadığını gösterir. Diğer yandan küçük ya da istatistiksel olarak anlamsız değerler iyi uyuma işaret eder. Aynı zamanda χ^2 değerinin serbestlik derecesine (df) oranla ne kadar büyük olduğu da bir uyum göstergesidir. χ^2 değeri istatistiksel olarak anlamlı olsa bile, χ^2 :df oranının 2:1 ile 5:1 arasında olması iyi uyuma işaretir (Marsh ve Hocever, 1988: Akt., Sümer ve arkadaşları, 2000). Kelloway (1996) ise χ^2 :df oranının 5'ten küçük olmasını iyi uyumun göstergesi olarak yorumlamaktadır (Akt., Haşlaman, 2005). Tablo IV-2' de de görüldüğü gibi MSAOİÖ'nün 57 maddesi için yapılan ilk DFA sonucunda bulunan χ^2 değeri anlamlıdır (8845.74, $p < 0.00$) ve χ^2 :df oranı istenilen 5:1 oranının

üstündedir. Başka bir ifadeyle χ^2 :df oranı 5'ten büyüktür. Bu sonuçlar doğrultusunda modelde uyumun kötü olduğu ileri sürülebilir.

GFI (Goodness of Fit Index) temelde uygunluğun örneklem genişliğinden bağımsız olarak değerlendirilebilmesi için geliştirilmiştir. GFI modelin örneklemedeki varyans-kovaryans matrisini ne oranda ölçtüğünü gösterir ve modelin açıkladığı örneklem varyansı olarak da kabul edilir. GFI değerleri sıfır ile bir arasında değişir ve örneklem genişliğine çok duyarlı olduğu için büyük N'lerde daha küçük değerler verir, .90 ve üzeri iyi uyum olarak kabul edilir. AGFI ise örneklem genişliği dikkate alınarak düzeltilmiş olan bir GFI değeridir. N'in özellikle büyük olduğu durumlarda AGFI daha temsili bir uyum indeksidir. AGFI değerleri de sıfır ile bir arasında değişir; .95 ve üzeri mükemmel uyum, .90 ve üzeri de tatminkâr düzeyde uyum olarak kabul edilir (Sümer, 2000). Verilen ölçütler doğrultusunda MSAOİÖ'nün 57 maddesi için bulunan .82'lik GFI ve .81'lik AGFI değerlerinin kabul edilemez düzeyde olduğu ve önerilen modelin kötü uyum gösterdiği söylenebilir.

RMSEA ve RMR ise, örneklemede gözlenen değişkenler arasındaki kovaryansla modelde önerilen parametreler arasındaki farkın ya da hatanın derecesi temelinde geliştirilmiş olan mutlak uyum indekslerinin başında gelmektedirler. Her iki değer de GFI ve AGFI'nin tersine sıfıra yakın değerler vermesi (gözlenen ve üretilen matrisler arasında minimum hata olması) istenir. .05'e eşit ya da .05'ten daha küçük değerler mükemmel bir uyuma işaret eder. .08 ve altındaki değerler ise model karmaşıklığı dikkate alınarak kabul edilebilir değerler olarak görülebilir (Sümer, 2000). RMSEA (.05) temelinde bir değerlendirme yapılırsa MSAOİÖ'nün 57 maddesi için önerilen modelin mükemmel bir uyum gösterdiği ifade edilebilir.

Diğer yandan CFI önerilen modelin, değişkenler arasında hiçbir ilişkinin olmadığını varsayan bağımsız ya da "null" modelden ne kadar iyi olduğunu gösterir. Örneklem genişliğinden etkilenmeyen CFI'nın .90 ve daha yüksek değerleri iyi uyumu gösterir (Hu ve Bentler, 1995: Akt. Sümer ve arkadaşları, 2000). Bu açıklamadan hareketle,

önerilen 57 maddelik MSAOİÖ modeli için CFI temelinde bir değerlendirme yapılırsa .88'lik CFI kötü uyuma işaret etmektedir denebilir.

Tablo IV-2'de verilen değerler bir bütün olarak ele alındığında MSAOİÖ'nün 57 maddesi için önerilen modelin kötü uyum gösterdiği söylenebilir. Yapılan ilk DFA'da 57 maddelik ölçeğin uyum indeksleri yanında madde güvenilirlikleri (R^2) ve madde faktör yükleri (λ) de incelenmiştir. MSAOİÖ'nün 57 maddesi için önerilen model sınamasında elde edilen R^2 'ler ve madde faktör yükleri Tablo IV-3'te sunulmuştur.

TABLO IV-3

Uygulanan İlk DFA'da Elde Edilen Madde Faktör Yükleri ve Güvenilirlikleri

Maddeler	Faktörler	λ	R^2
1	F1	.34	.24
2		.42	.23
3		.39	.11
4		.43	.17
6		.42	.20
8		.40	.25
13		.51	.23
33		.45	.24
37		.40	.17
49		.50	.21
27		.21	.035
32		.43	.22
20		.15	.016
19		.41	.22
23	.41	.18	
26	.58	.37	
22	.30	.062	
24	.42	.29	
47	F2	.54	.29
10		.42	.12
11		.36	.11
38		.54	.21
40		.54	.19
28		.17	.024
56	.49	.27	
5	F3	.37	.09
14		.43	.14
16		.36	.10
18		.50	.14
21	F3	.40	.14
25		.72	.30
34		.62	.28
39		.74	.38
51		.59	.30
41	F4	.71	.28
29		.50	.13
42		.59	.23
43		.57	.26
44		.63	.30
45		.42	.12
46		.59	.21
48		.49	.21
52		.54	.21
53		.47	.14
54		.32	.069
57		.042	.0013
30		.21	.030
36		.25	.038
15	.22	.041	
31	F5	.35	.15
17		.43	.12
7		.19	.026
9		.48	.16
12		.29	.056
35		.49	.16
50		.55	.23
55	.57	.27	

Tablo IV-3'te de görüldüğü gibi birinci faktördeki madde yükleri .15 ile .51; ikinci faktördeki madde yükleri .17 ile .58; üçüncü faktördeki madde yükleri .36 ile .74; dördüncü faktörde .21 ile .63 ve beşinci faktördeki maddelerin yükleri ise .19 ile .57 arasında değişmektedir. Maddelerin faktör yükleri yanında güvenilirlik katsayılarına bakıldığında ise bazı maddelerin düşük R^2 değerlerine sahip oldukları görülmektedir. Bu maddelerin sayısı, ikisi (20. ve 27. madde) F1'de, ikisi (22. ve 28. madde) F2'de, biri (5. madde) F3'te, beşi (15., 30., 36., 54. ve 57. maddeler) F4'te ve ikisi (7. ve 12. madde) de F5'te olmak üzere 12'dir. Söz konusu 12 madde düşük güvenilirlik katsayıları nedeniyle ölçekten çıkarılarak (Brough, O'Driscoll ve Kalliath 2005) doğrulayıcı faktör analizleri tekrarlanmıştır. Ölçekten çıkarılan maddelerden birkaçı aşağıda sunulmuştur.

- İnsanlar meslek seçimlerinde ya başarılı olurlar ya da tam anlamıyla başarısız; ortası yoktur.
- Bana en uygun mesleği yetenek, zeka vb. testler yoluyla seçebilirim.
- Üniversite sınavına ne kadar çalışılırsa çalışılsın, okul başarı puanının düşük olması bir meslek sahibi olmayı engeller.
- Ancak dört yıllık bir üniversite eğitimi alırsam güvenceli ve saygın bir meslek sahibi olabilirim.
- Meslek seçerken sadece beceri ve yeteneklerimi dikkate almam yeterli olacaktır.

Yukarıda birkaçı örnek olarak sunulan temsil gücü zayıf 12 madde ölçekten çıkarıldıktan sonra, ölçeğin uyum istatistiklerinin istenilen düzeylerde olmasını sağlamak amacıyla doğrulayıcı faktör analizleri tekrarlanmıştır. DFA'ların tekrarlanması sürecinde ölçekten toplam 12 madde (3, 9, 10, 11, 14, 16, 17, 18, 35, 21, 29, 49) daha çıkarılmıştır. Çıkarılan maddelerden birkaçı aşağıda sunulmuştur.

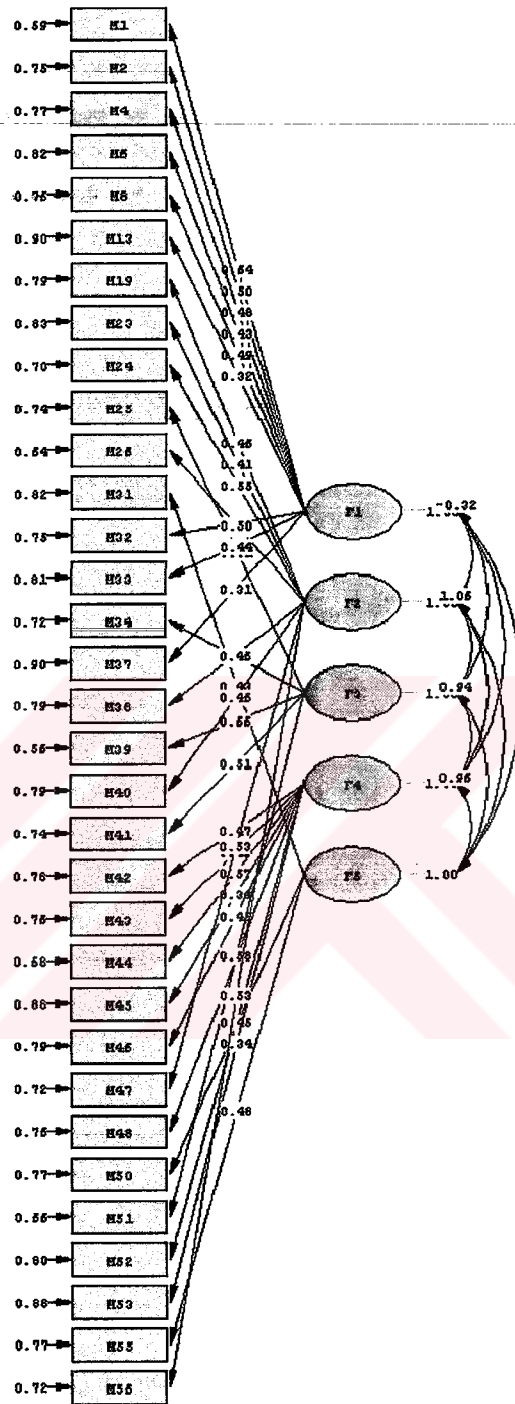
- Bir meslek sahibi olmak bütün problemlerimi çözecek.
- Meslek seçerken ailemin dışındaki diğer önemli kişilerin de isteklerine uymalıyım.
- İyi bir meslek sahibi olamazsam kendime olan saygımı kaybederim.
- Özel yaşamımda huzurlu olmam tamamen doğru meslek seçimi yapmama bağlıdır.
- Özellikle yaratıcılık isteyen, başkalarını yönetmeyi ve karar vermeyi gerektiren işlerde kızlar erkeklerle yarışmamalıdır.

Düşük güvenilirlik katsayılarına sahip toplam 24 maddenin çıkarılmasının ardından, ortaya oldukça iyi uyum indekslerine sahip beş faktörlü 33 maddelik bir ölçek çıkmıştır. Son kez düzenlenen MSAOİÖ'nün 33 maddesi için bulunan madde güvenilirlikleri ve madde faktör yükleri Tablo IV-4'te sunulmuştur. Ölçeğin faktör yapısına ilişkin standart katsayıları ve t-değerlerini gösteren diyagramlar ise Şekil IV-2 ile Şekil IV-3'de verilmiştir.

TABLO IV-4

33 Maddelik MSAOIÖ'nün Madde Faktör Yükleri ve Güvenilirlikleri

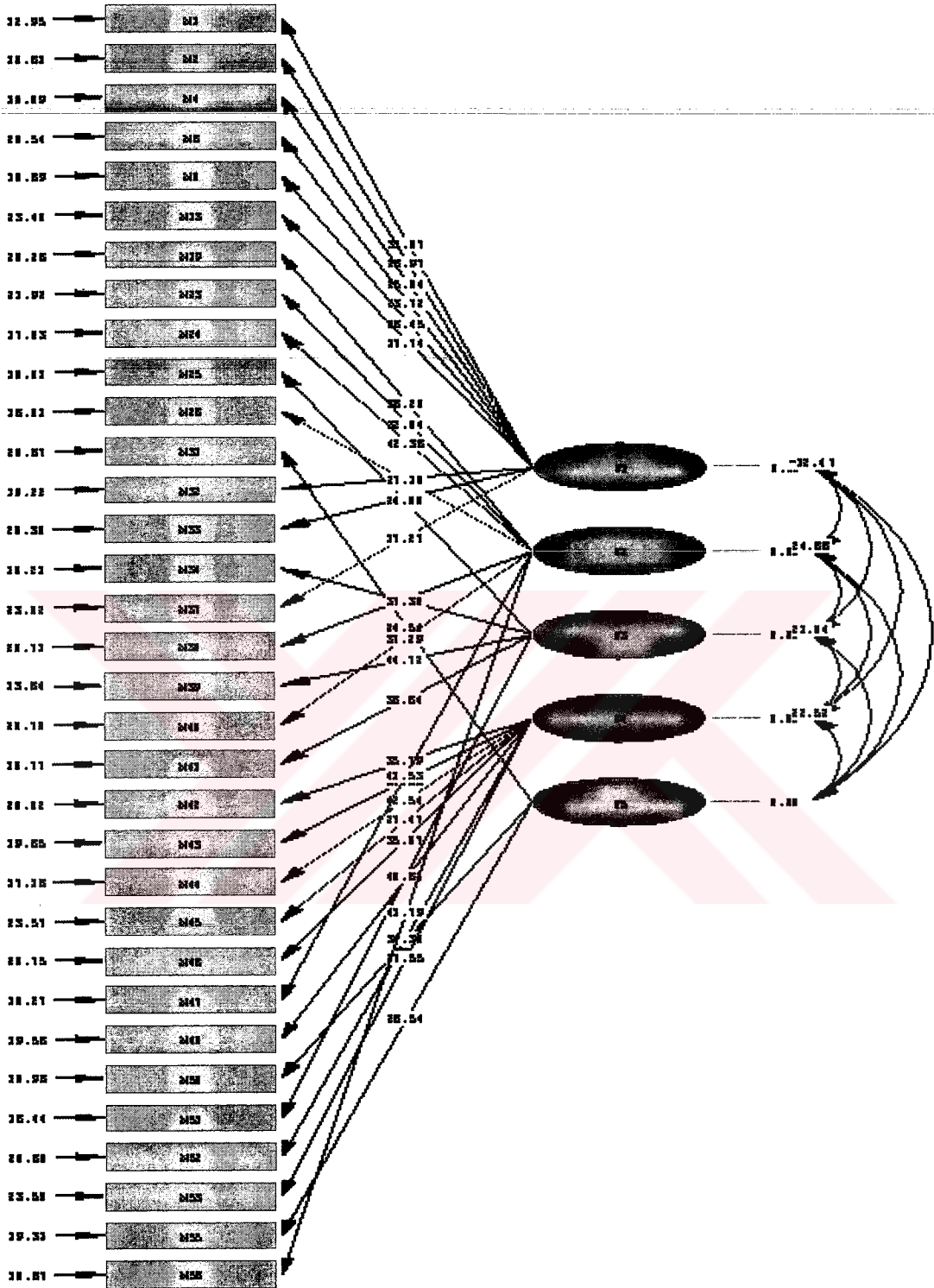
Madde No	Faktörler	λ	R^2
1	F1	.64	.41
2		.50	.25
4		.48	.23
6		.43	.18
8		.49	.24
13		.32	.10
33		.44	.19
37		.31	.096
32		.50	.25
19		F2	.46
23	.41		.17
26	.60		.36
24	.55		.30
47	.53		.28
38	.46		.21
40	.46		.21
56	.53		.28
25	F3	.51	.26
34		.53	.28
39		.66	.44
51		.58	.34
41		.51	.26
42	F4	.47	.22
43		.49	.24
44		.57	.32
45		.34	.12
46		.45	.21
48		.49	.24
52		.45	.20
53		.34	.12
31	F5	.43	.18
55		.48	.23
50		.48	.23

Chi-Square=2640.97, df=485, P-value=0.00000, RMSEA=0.055 (Standardized Solution)

ŞEKİL IV-2

MSAOİÖ Faktör Yapısı (Standart Katsayılar)

ŞEKİL IV-3

MSAOİÖ Faktör Yapısı (t Değerleri)

Tablo IV-4' te de görüldüğü gibi MSAOIÖ maddeleri .31 ile .66 arasında değişen faktör yüklerine (λ) sahiptirler. Maddelerin tümünün R^2 ' leri de kabul edilebilir düzeydedir. Sadece 37. madde .10' un altında bir R^2 ' ye sahip gibi görünmektedir ki bu değer aslında $.096 \cong .10$ 'dur. Ölçeğin 33 maddelik son haline ilişkin uyum indeksleri ise Tablo IV-5' te sunulmuştur.

TABLO IV-5

33 Maddelik MSAOIÖ'ye Ait Uyum İndeksleri

χ^2	df	χ^2 :df	GFI	AGFI	CFI	RMR	RMSEA
2640.97	485	5.44	0.95	0.94	0.92	0.05	0.05

Tablo IV-5'te de görüldüğü gibi GFI, AGFI ve CFI indeksleri doğrultusunda önerilen modelin iyi uyum gösterdiği, RMR ve RMSEA değerlerinin ise 33 maddelik modelin mükemmel uyumuna işaret ettikleri söylenebilir. Bununla birlikte χ^2 ve χ^2 :df indeksleri modelin kötü uyum gösterdiği yönündedir. Ancak Hu ve Bentler (1995) χ^2 istatistikleri örneklem genişliğine duyarlı olduklarından daha çok diğer uyum indekslerinin kullanılmasını önermektedirler (Akt., Sümer ve arkadaşları, 2000). Bu doğrultuda MSAOIÖ'nün önerilen modelinin oldukça iyi uyum indekslerine sahip olduğu ifade edilebilir.

Ölçek son haliyle beş faktörlü bir araçtır. Bu faktörlerden ilki 'Mükemmeliyetçilik' faktörü olup bu faktörün dokuz maddesi bulunmaktadır. 'Dışsal Kontrol' adı verilen ikinci faktörde sekiz madde vardır. Üçüncü faktör 'Yanlış Çıkarımlar' faktörü olup beş maddedir. Dördüncü faktöre 'Genellemeler' adı verilmiştir ve bu faktörde sekiz madde bulunmaktadır. Ölçeğin son faktörü olan 'Özsaygı' ise üç maddeden oluşmaktadır. Aşağıda ölçeğin beş faktörünü temsil eden madde örnekleri sunulmuştur.

- 1. Faktör-Mükemmeliyetçilik:** Bir meslekten hoşlanıyorsam o mesleği mutlaka iyi yaparım.

2. **Faktör-Dışsal Kontrol:** İnsan mesleğini tesadüfen seçer.
3. **Faktör-Yanlış Çıkarımlar:** Başarılı insan; yüksek gelirli ve saygın bir mesleği olan kişidir.
4. **Faktör-Genellemeler:** Kızların seçebileceği çok az meslek var.
5. **Faktör-Özsaygı:** Ne kadar değerli olduğumu göstermek için, girilmesi en zor bir mesleği ya da alanı seçmeliyim.

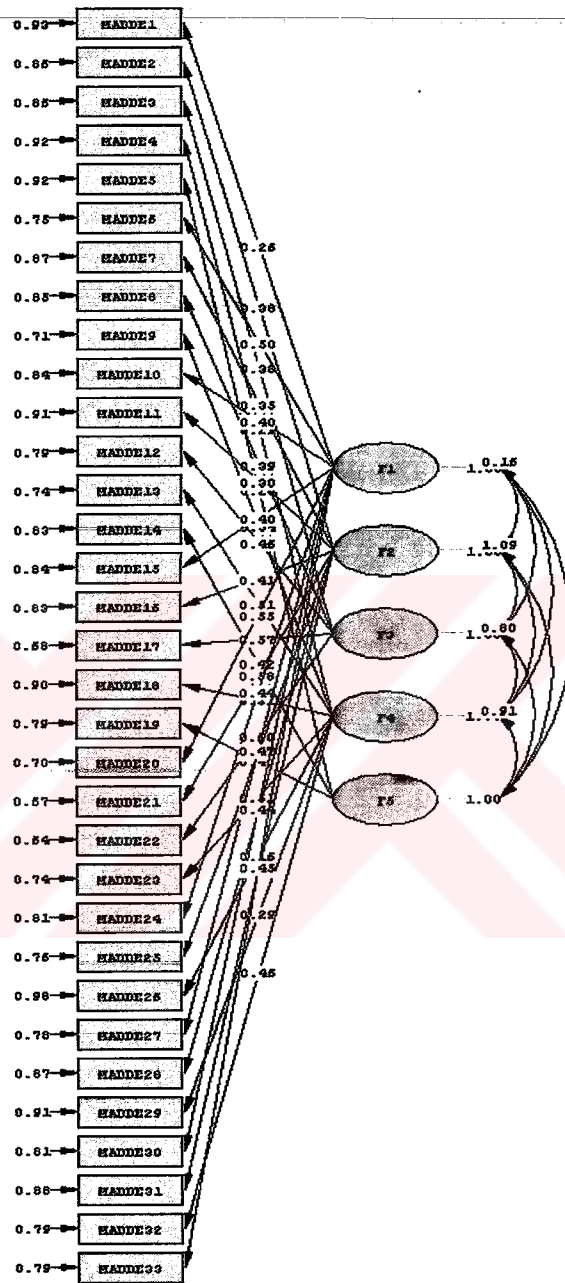
MSAOİÖ'nün 33 maddelik modelinin iyi uyum gösterdiği yönündeki bulgulara ulaşılmasının ardından ölçek güvenilirlik ve faktör analizi dışındaki geçerlik çalışmaları için üçüncü araştırma grubuna uygulanmıştır. Uygulama sonunda elde edilen 315 kişilik veri seti kullanılarak ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin ek bulgulara ulaşılmıştır. Aynı veri seti kullanılarak MSAOİÖ'nün 33 maddesi için bir DFA daha yapılmıştır. Bu analizle modelin farklı bir veri setinde de aynı uyumu verip vermeyeceği araştırılmıştır. Üçüncü araştırma grubundan sağlanan veri seti üzerinde yapılan model sınavına ilişkin bulgular TABLO IV-7 de sunulmuştur.

TABLO IV-6

Üçüncü Araştırma Grubunun Verileri ile Yapılan DFA Uyum İndeksleri

χ^2	df	χ^2/df	GFI	AGFI	CFI	RMR	RMSEA
852.82	485	1.75	0.93	0.92	0.94	0.06	0.04

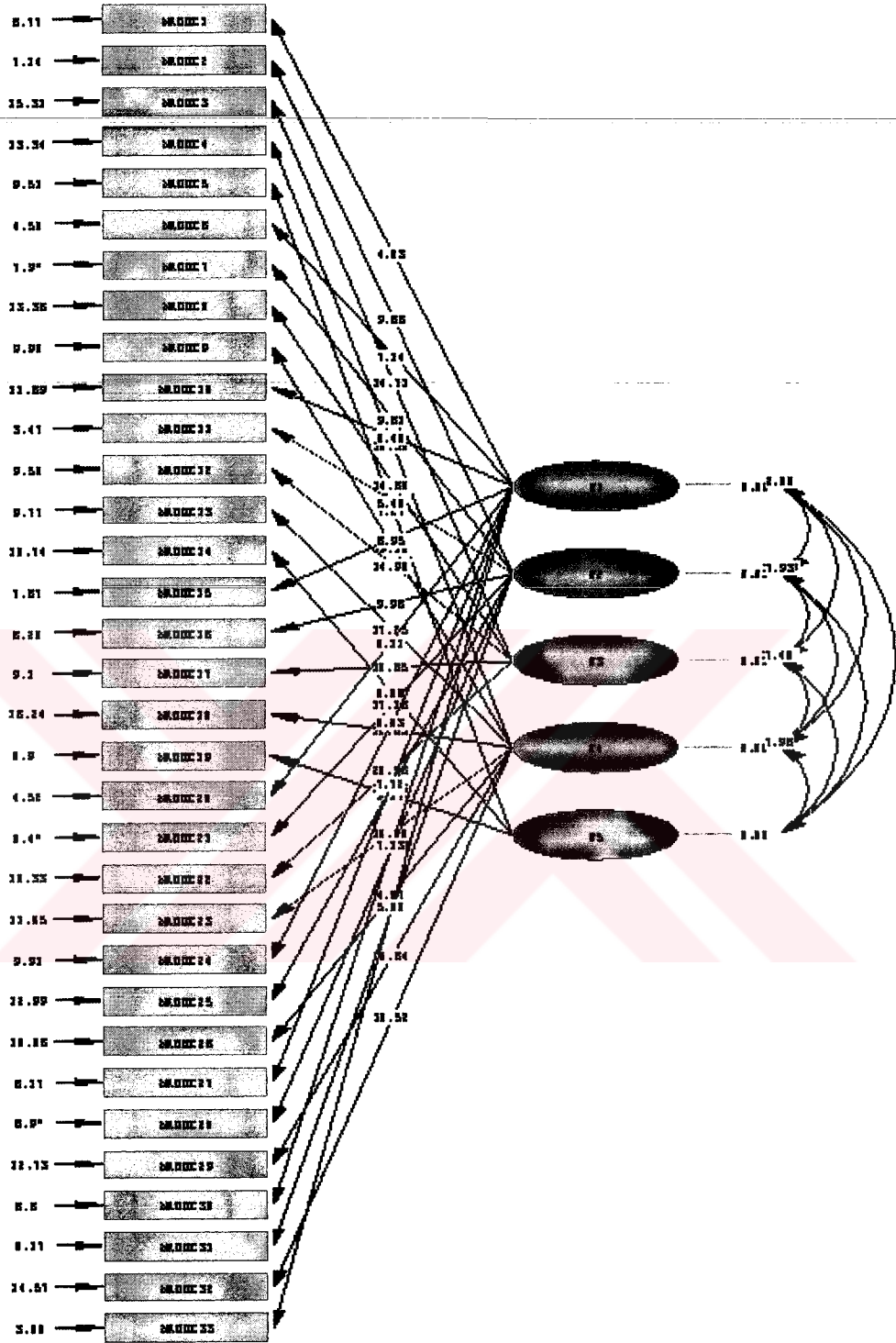
Görüldüğü gibi GFI, AGFI, CFI indekslerinin üçü de .90'ın üstündedir ve model farklı bir veri setinde de iyi uyum indekslerine sahiptir. Bu analizle elde edilen faktör yapısına ilişkin standart katsayılar ve t-değerleri diyagramları ise Şekil IV-4 ve Şekil IV-5'te sunulmuştur.

Chi-Square=852.82, df=485, P-value=0.00000, RMSEA=0.049

ŞEKİL IV-4

Üçüncü Araştırma Grubu Verileri Üzerinde Sınanan MSAOIÖ'nün Faktör Yapısı
(Standart Katsayılar)

Chi-Square=852.82, df: 485, p-value= 0.00000, RMSEA= 0.049 (t-Values)

ŞEKİL IV-5

Üçüncü Araştırma Grubu Verileri Üzerinde Sınanan MSAOIÖ'nün Faktör Yapısı (t Değerleri)

MSAOİÖ'nün yapı geçerliğinin farklı bir veri setinde daha sağlanmasının ardından ölçeğin birleşen ve ayırdedici geçerlikleri incelenmiştir. Üçüncü araştırma grubundan elde edilen veriler kullanılarak ayırdedici geçerlik kapsamında MSAOIÖ'nün Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği (NSDOÖ) ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ) ile, birleşen geçerlik kapsamında ise Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği- Ergen (AOİÖ-E) Formu ile arasındaki Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Hesaplamalar hem ölçeğin toplam puanı için hem de faktör toplam puanları üzerinden yapılmıştır. Sonuçta MSAOIÖ'nün birleşen ve ayırdedici geçerliğine ilişkin anlamlı bulgulara ulaşılmıştır. Söz konusu bulgular Tablo IV-7' de sunulmuştur.

TABLO IV-7

Birleşen ve Ayırdedici Geçerliğe İlişkin Korelasyon Katsayıları

Faktörler	F1 Mükemmeliyetçilik	F2 Dışsal Kontrol	F3 Yanlış Çıkarımlar	F4 Genellemeler	F5 Özsaygı	MSAOİÖ Genel Toplamı
NSDOÖ	-.058	.260**	-.250**	.297**	.216**	.289**
RBSÖ	-.038	.202**	-.048	.084	.142*	.122*
AOİÖ-E	.259**	.325**	.154**	.203**	.276**	.364**

* p<.05 , ** p<.01

Tablo IV-7'de de görüldüğü gibi genel toplamda MSAOIÖ ile NSDOÖ, RBSÖ ve AOİÖ-E arasındaki ilişkiler anlamlıdır ($p<.01$, $p<.05$). Bu sonuçlar doğrultusunda MSAOIÖ'nün birleşen ve ayırdedici geçerlik kapsamında geçerli bir ölçek olduğu söylenebilir. Bir başka geçerlik incelemesi kapsamında ise 'iç ölçüt' ve 'alt-üst grup ortalamaları arasındaki farka dayalı madde analizi' kullanılarak ayırt etmeye dayalı bir yaklaşım izlenmiştir. Bu doğrultuda 315 öğrencinin (üçüncü araştırma grubu) MSAOIÖ'den, MSAOIÖ faktörlerinden ve ölçeğin her bir maddesinden aldıkları puanlar küçükten büyüğe doğru sıralanmış; alt (düşük puanlar ucundan) gruptan % 27'lik, üst (yüksek puanlar ucundan) gruptan % 27'lik alınmış ve bu gruplar birbiri ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar Tablo IV-8, IV-9 ve IV-10'da sunulmuştur.

TABLO IV-8

MSAOİÖ'nün Alt Üst Puan Gruplarının Aritmetik Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri

Puan Grubu	n	\bar{X}	Ss	t Değeri	Sonuç
Alt %27' lik Grup	85	76.0588	5.20840	-31.464**	Önemli p: .000
Üst %27' lik Grup	85	104.9767	6.70729		

Tablo IV-8'den de anlaşılacağı gibi düşük puanlar ucunun % 27'lik bölümünün puan ortalaması 76.16; yüksek puanlar ucunun % 27'lik bölümünün puan ortalaması ise 104.97'dir. İki grubun puan ortalamalarının karşılaştırılması sonucu elde edilen t değeri -31.46'dır. Bu değer .01 anlamlılık düzeyinde önemlidir.

TABLO IV- 9

MSAOİÖ'nün Faktörlerine Ait Alt Üst Puan Gruplarının Aritmetik Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri

Faktörler	Puan Grubu	n	\bar{X}	Ss	t Değeri	Sonuç
F1 Mükemmeliyetçilik	Üst %27'lik Grup	85	34,2	3.79	22.07 **	Önemli p: .00
	Alt %27'lik Grup	85	43,47	.97		
F2 Dışsal Kontrol	Üst %27'lik Grup	85	10.53	1.39	30.53 **	Önemli p: .00
	Alt %27'lik Grup	85	19.69	2.35		
F3 Yanlış Çıkarımlar	Üst %27'lik Grup	85	7.45	1.14	33.46 **	Önemli p: .00
	Alt %27'lik Grup	85	16.15	2.16		
F4 Genellemeler	Üst %27'lik Grup	85	13.16	1.68	32.23 **	Önemli p: .00
	Alt %27'lik Grup	85	24.44	2.74		
F5 Özsaygı	Üst %27'lik Grup	85	3.73	.56	31.14 **	Önemli p: .00
	Alt %27'lik Grup	85	8.51	1.3		

** p<.01

Tablo IV-9'da da görüldüğü gibi MSAOIÖ'nün beş faktörünün düşük ve yüksek puanlar uçlarının % 27'lik bölümleri karşılaştırılmış; sonuçta, .01 düzeyinde anlamlı olan t değerlerine ulaşılmıştır. Birinci faktör için bulunan t değeri 22.07'dir. İkinci faktör için 20.53 bulunmuş; üçüncü faktör için 33.46 değerine ulaşılmıştır. Dördüncü faktör için bulunan t değeri 32.23 iken beşinci faktör için ise 31.14 sonucuna ulaşılmıştır. Ayırdediciliği ölçek toplam puanı ve faktör toplam puanları açısından incelenen MSAOIÖ'nün alt-üst grup ortalamaları farkına dayalı madde analizi de gerçekleştirilmiştir. Madde analizi sonuçlarını gösteren tablo IV-10'dan da anlaşılacağı gibi ölçek maddeleri ayırdedici niteliktedirler. Farklı bir anlatımla MSAOIÖ'nün maddelerinin tamamının o maddeden yüksek puan alanlarla düşük puan alanları ayırt edebildiği görülmektedir. Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin maddelerinin her biri, .01 düzeyinde anlamlı olup -38.38 ile 51.16 arasında değişen t değerlerine sahiptirler.

TABLO IV- 10

MSAOIÖ'nün Maddelerine Ait Alt Üst Puan Gruplarının Aritmetik Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri

Maddeler	Puan Grubu	n	\bar{X}	Ss	t değeri	Sonuç
1. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	3.54	.82	16.22	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	5	0		
2. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1	0	22.63	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	2.81	.7		
3. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1	0	51.16	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	4.07	.57		
4. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1	0	38.71	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	3.71	.65		
5. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1	0	19.4	Önemli p: .00
	Üst %27'lik Grup	85	2.94	.93		
6. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	3.67	.76	16.63	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	5	0		
7. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1	0	22	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	2.76	.8		
8. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1.14	.35	35.25	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	3.96	.61		
9. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1.53	.50	33.25	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	4.19	.55		
10. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	2.65	1.03	21.36	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	5	0		
11. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1	0	17.6	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	2.06	.56		

TABLO IV- 10

MSAOİÖ'nün Maddelerine Ait Alt Üst Puan Gruplarının Aritmetik Ortalamaları,
Standart Sapmaları ve t Değeri (devam)

Maddeler	Puan Grubu	n	\bar{X}	Ss	t değeri	Sonuç
12. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1	0	22.2	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	3.22	.92		
13. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1	0	38.29	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	3.68	.69		
14. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1	0	32.5	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	3.6	.71		
15. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	3.27	1.02	15.72	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	5	0		
16. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1	0	23.14	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	2.62	.65		
17. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1.01	.11	38.86	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	3.73	.68		
18. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1.08	.28	33.2	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	4.07	.75		
19. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1	0	22.9	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	3.29	.91		
20. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	3.55	.78	18.13	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	5	0		
21. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1.07	.6	32.5	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	3.67	.68		
22. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1.16	.37	44	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	4.24	.5		
23. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1	0	34	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	3.72	.73		
24. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	2.65	.97	23.5	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	5	0		
25. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1.39	.49	41.43	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	4.29	.46		
26. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1	0	18.5	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	2.85	.92		
27. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	3.39	.93	16.1	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	5	0		
28. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1	0	22.13	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	2.76	.7		
29. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1	0	33.38	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	3.67	.71		
30. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	3.36	.9	16.4	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	5	0		
31. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1	0	27.71	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	2.94	.68		
32. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	1.55	.5	-38.38	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	4.51	.5		
33. Madde	Alt % 27'lik Grup	85	3.79	.62	17.29	Önemli p: .00
	Üst % 27'lik Grup	85	5	0		

** p<.01

Üçüncü araştırma grubu verileri üzerinde yapılan analizler sırasında MSAOIÖ'nün beş faktörü arasındaki ilişkilere de bakılmış ve Tablo IV- 6'da gösterilen korelasyonlara ulaşılmıştır. Tabloda da görüleceği gibi 'mükemmeliyetçilik' faktörü hariç diğer tüm faktörler birbirleriyle ve tüm faktörler ölçek toplam puanı ile olumlu ve anlamlı ilişkiler içindedirler. 'Mükemmeliyetçilik' faktörü ise sadece 'yanlış çıkarımlar' faktörü ile anlamlı ve olumlu (.17) bir ilişki içerisindeyken, 'dışsal kontrol' faktörü ile olumsuz ve anlamsız (-.024), 'genellemeler' ve 'özsaygı' faktörleriyle ise olumlu ve anlamsız bir ilişki (.093, .075) içindedir.

TABLO IV-11

MSAOİÖ'nün Faktörleri Arasındaki İlişkiler

Faktörler	F1 Mükemmeliyetçilik	F2 Dışsal Kontrol	F3 Yanlış Çıkarımlar	F4 Genellemeler	F5 Özsaygı	MSAOİÖ Genel Toplamı
F1 Mükemmeliyetçilik	1.00					.439**
F2 Dışsal Kontrol	-.024	1.00				.690**
F3 Yanlış Çıkarımlar	.17**	.443**	1.00			.756**
F4 Genellemeler	.093	.442**	.503**	1.00		.772**
F5 Özsaygı	.075	.502**	.358**	.395**	1.00	.613**

** p<.01

4.2. MSAOIÖ'NÜN GÜVENİLİRLİK ÇALIŞMALARINA İLİŞKİN BULGULAR

Bu çalışmada Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeğinin güvenilirliği kapsamında test tekrar test güvenilirlik katsayısı ve iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Test tekrar test güvenilirlik katsayısı ölçeğin üçüncü araştırma grubunu oluşturan 315 öğrencinin tamamına iki hafta ara ile iki kez uygulanması sonucu elde edilmiştir. Ölçeğin test tekrar test güvenilirliği hem genel toplam için hem de faktör toplam puanları üzerinden hesaplanmıştır. Tablo IV-9'da elde edilen katsayılar verilmiştir.

TABLO IV-12

MSAOİÖ Test Tekrar Test Güvenilirlik Katsayıları

n: 315	F1 Mükemmeliyetçilik	F2 Dışsal Kontrol	F3 Yanlış Çıkarımlar	F4 Genellemeler	F5 Özsaygı	MSAOİÖ Genel Toplamı
Test Tekrar Test Güv.	.62**	.70**	.71**	.70**	.55**	.78**

** p<.01

Tablo IV-9'da da görüldüğü gibi MSAOIÖ'nün toplam puanı ve faktör toplam puanları için elde edilen test tekrar test güvenilirlik katsayıları anlamlıdır (p<.01). Ölçeğin genel toplam puanı için bulunan güvenilirlik katsayısı .78'dir. Faktörler için bulunan güvenilirlik katsayıları ise .55 ile .71 arasında değişmektedir.

Ölçekle ilgili yapılan iç tutarlılık çalışması da üçüncü araştırma grubunu oluşturan 315 kişinin verileri kullanılarak yapılmıştır. Toplam puan ve faktör toplam puanları üzerinden hesaplanan Cronbach alfa katsayıları (α) Tablo IV-10'da gösterilmiştir.

TABLO IV-13

MSAOİÖ İç Tutarlılık Katsayıları

n: 315	F1 Mükemmeliyetçilik	F2 Dışsal Kontrol	F3 Yanlış Çıkarımlar	F4 Genellemeler	F5 Özsaygı	MSAOİÖ Genel Toplamı
α	.67	.62	.60	.61	.50	.79

Tablo IV-10'da da görüldüğü gibi ölçeğin genel toplamı için bulunun α değeri .79'dur. Ölçeğin beş faktörü için bulunan α değerleri ise .50 ile .67 arasında değişmektedir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu araştırmada, lise öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarını Ellis'in öne sürdüğü Akılcı-Duygusal-Davranışçı yaklaşıma dayalı olarak ölçen bir ölçeğin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Elde edilen bulguların tartışma ve yorumu aşağıda yapılmıştır.

Geçerlik çalışmaları kapsamında, MSAOİÖ'nün yapı geçerliği, birleşen ve ayırt eden geçerliği incelenmiştir. Uzman görüşleri doğrultusunda 57 madde olarak düzenlenen MSAOİÖ'ye yapı geçerliği kapsamında, ikinci araştırma grubu verileri kullanılarak önce açıklayıcı faktör analizi (AFA) daha sonra ise doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. AFA sonuçları MSAOİÖ maddelerinin toplam varyansın %30.57'sini açıklayan 5 faktör altında toplandığını; ancak maddelerin daha önceden belirlenmiş olan beş faktöre istenilen şekilde dağılmadığını göstermiştir. Açıklanan varyansların en az %40 olması gerektiği (Kline, 1994), ölçek maddelerinin Ellis'in Akılcı Duygusal Davranışçı Yaklaşımı temelinde belirlemiş olan beş faktöre istenilen şekilde dağılmadığı dikkate alınarak bulunan değerler ölçeğin yapı geçerliğinin olmadığını kanıtı olarak değerlendirilmiştir. MSAOİÖ maddelerinin faktörlere dağılımları üzerinde yapılan birkaç değişiklikten sonra ortaya çıkan beş faktörün yapısal geçerliği DFA yöntemi ile sınanmıştır. Uygulanan ilk DFA sonucunda sınanan modelin birçok uyum indeksi temelinde iyi bir model olmadığı görülmüştür. Bunun üzerine temsil gücü zayıf maddeleri ölçekten çıkararak uyum indekslerini istenilen düzeylere getirmek amacıyla doğrulayıcı faktör analizleri tekrarlanmıştır. Bu süreçte ölçekten toplam 24 madde çıkarılmış ve son haliyle 33 maddeden oluşan ölçeğin sınanan modelinin çeşitli uyum indeksleri temelinde oldukça iyi olduğu görülmüştür. Yapılan son DFA sonucunda elde edilen GFI, CFI, AGFI, RMSEA ve RMR indekslerinin göreceli yüksekliği geliştirilmiş olan ölçeğin yapı geçerliğinin bir kanıtı olarak yorumlanmıştır.

Yapı geçerliğine dair ek kanıt elde etmek için 33 maddeden oluşan beş faktörlü MSAOIÖ'nün önerilen modeli üçüncü araştırma grubu verileri kullanılarak son bir kez daha sınanmıştır. Elde edilen bulgular ölçeğin önerilen modelinin farklı bir örnekleme de oldukça iyi uyum indekslerine sahip olduğunu göstermiştir. Sonuçlar MSAOIÖ'nün yapı geçerliğinin güçlü bir kanıtı olarak değerlendirilmiştir.

MSAOIÖ'nün birleşen geçerliğine ilişkin bulgular Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği-Ergen (AOIÖ-E) Formu ile (.36 , $p<.01$) ilişkisinin anlamlı olduğunu göstermiştir. Akılcı olmayan inançlarla ilgili yurt dışında yapılan çalışmalar incelendiğinde benzer bulgularla karşılaşmıştır. Örneğin Stead, Watson ve Foxcroft (1993) Mesleki Mitler Ölçeği (Career Myths Scale) (Stead, 1991) ve Düşünce Envanteri'ni (Idea Inventory) kullanarak meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarla genel akılcı olmayan inançlar arasında anlamlı bir ilişki ($-.41$, $p<.001$) bulmuşlardır. Dorn ve Welch (1985) de aynı değişkenler arasında Mesleki Tutumların Ölçümü (The Survey of Career Attitudes) ve Akılcı Olmayan İnançlar Testi'ni kullanarak anlamlı bir ilişki (.29 , $p<.05$) bulmuşlardır. Ulaşılan benzer bulgular MSAOIÖ ile AOIÖ-E arasındaki ilişkiyi, başka bir ifadeyle MSAOIÖ'nün birleşen geçerliğini destekleyici bulgular olarak değerlendirilmiştir.

Ayrırdedici geçerlik çalışmaları kapsamında elde edilen bulgular MSAOIÖ'den elde edilen puanlarla Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği'nden (Nowicki-Strickland, 1973) alınan puanlar arasında .28 ($p<.01$) düzeyinde anlamlı bir korelasyonu yansıtırken, MSAOIÖ'nün Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ) (1965) ile korelasyonu da .12 ($p<.05$) düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu bulgular MSAOIÖ'nün ayrırdedici geçerliği için birer kanıt olarak yorumlanmıştır. Yurt dışındaki çalışmalar incelendiğinde meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar ile denetim odağı arasında bulunan ilişki katsayılarının bu çalışmada elde edilen bulguların geçerliğini yansıttıkları görülmüştür. Örneğin, Saunders (1997) Mesleki Düşünceler Envanteri (Career Thoughts Inventory) ve Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği'ni kullanarak meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar ile denetim odağı arasında anlamlı ilişki bulmuştur (Akt., Vernick, 2000). Saunders ve arkadaşları (2000) da

Mesleki Düşünceler Envanteri (Career Thoughts Inventory) ile Rotter'ın İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (Rotter's Internal-External Locus of Control Scale) arasında .26 ($p < .001$) düzeyinde anlamlı bir ilişki katsayısına ulaşmışlardır. Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar ile özsaygı arasındaki ilişkilerin araştırıldığı yurt dışındaki yayınlar incelendiğinde ise; MSAOIÖ'nün ayırdedici geçerliğine ilişkin elde edilen bulguyu destekleyici açıklamalara rastlanmıştır. Crozat ve Kloss'a (1979) göre düşük özsaygı bireylerde işlevsel olmayan mesleki düşüncelerin gelişmesiyle ilgilidir. Herr ve Cramer (1996) ise düşük özsaygının işlevsel olmayan mesleki düşünceleri beraberinde getirdiğini belirtmişlerdir.

MSAOİÖ için yapılan geçerlik çalışmalarından birisi de ölçekten alınan puanlara göre bu inançları yoğun ve az yaşayan grupların anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesidir. Sonuçta elde edilen t değeri anlamlıdır ve bu da MSAOIÖ'nün geçerliğinin kanıtlarından biri olarak değerlendirilebilir.

Güvenilirlik çalışmaları, 33 maddeden oluşan MSAOIÖ'nün bütünü için bulunan iç tutarlılık katsayısının .79 olduğunu, ölçeğin beş faktörüne ilişkin iç tutarlılık katsayılarının ise .50 ile .67 arasında değiştiğini göstermektedir. Elde edilen bulgular MSAOIÖ'nün bütünü için hesaplanan test-tekrar test güvenilirlik katsayısının .78 olduğunu, ölçeğin faktörleri için hesaplanan test-tekrar test korelasyonlarının ise .55 ile .71 arasında değiştiğini ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, MSAOIÖ'nün güvenilirliğinin kanıtları olarak yorumlanabilir.

Yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının sonucunda Meslek Seçimine ilişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği son olarak 33 madde olarak düzenlenmiştir. Ölçek son haliyle beş faktörden oluşmuştur. Araştırma kapsamında, üçüncü araştırma grubunun verileri kullanılarak MSAOIÖ'nün beş faktörü arasındaki ilişkiler de incelenmiştir. Elde edilen bulgular tüm faktörlerin ölçek toplam puanı ile olumlu ve anlamlı ilişkiler içinde olduklarını ortaya koymuştur. Sonuçlar, ölçeğin beş faktörünün ölçek geneli ile tutarlılık içinde olduğunun bir kanıtı olarak değerlendirilmiştir. Faktörlerin birbirleriyle

olan ilişkileri incelendiğinde ise; birinci faktör olan ‘mükemmeliyetçiliğin’ sadece ‘yanlış çıkarımlar’ faktörüyle istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisinin olduğu görülmüş, onun dışındaki faktörlerle ilişkileri anlamsız bulunmuştur. Bu sonuçlar mükemmeliyetçiliğin kültürümüzde, alanyazında kabul edilen aksine istendik, akılcı bir özellik olarak benimsenmiş olmasıyla ilişkilendirilebilir. Öyle ki, ülkemizde ‘mükemmel’ sözcüğünün günlük konuşmalarda bile sıklıkla kullanılan bir sıfat olduğu; olumlu, olması gereken ve beklenen bir özelliği yansıttığı ifade edilebilir. ‘Mükemmel iş’, ‘kusursuz meslek’, ‘mükemmel karar’, ‘en doğru seçim’, ‘hatasız davranış’ gibi ifadelerin ülkemizde gerek ebeveynler ve anne-babalar gerekse öğrenciler tarafından sıklıkla kullanılan ifadelerden oldukları söylenebilir. Bu, mükemmeliyetçiliğin kültürümüzde başarının ön koşulu olarak kabul edildiğinin; uyumlu bir vasıf olarak algılandığının bir göstergesi olabilir. Buradan hareketle, öğrencilerin mükemmeliyetçiliği sağlıklı, kendilerinde olması beklenen bir özellik olarak kabul ederek MSAOİÖ’yü yanıtlamış olabilecekleri düşünülebilir.

BÖLÜM VI

VARGI VE ÖNERİLER

Bu bölümde önce araştırmanın sonuçları sunulmuştur. Daha sonra araştırma sonuçları doğrultusunda bazı önerilerde bulunulmuştur.

Araştırmada lise öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarını ölçmeyi hedefleyen bir araç geliştirilmiş; aracın geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır.

MSAOİÖ'nün öncelikle kapsam geçerliği incelenmiştir. Alınan uzman görüşleri doğrultusunda ölçeğin kapsam geçerliğine sahip olduğu saptanmıştır. Kapsam geçerliğinden sonra, açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri kullanılarak MSAOIÖ'nün yapı geçerliği incelenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, ölçeğin oldukça iyi uyum indekslerine sahip olduğu, başka bir anlatımla yapı geçerliğinin sağlanmış olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Geçerlik çalışmaları kapsamında MSAOIÖ'nün birleşen ve ayırt eden geçerliği de incelenmiştir. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ve Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği-Ergen Formu kullanılarak MSAOIÖ'nün ayırdedici ve birleşen geçerliklerine bakılmıştır. Elde edilen korelasyonlar istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Başka bir ifadeyle, ayırdedici ve birleşen geçerlik türleri açısından MSAOIÖ'nün geçerli bir araç olduğu görülmüştür.

Geçerlik çalışmaları kapsamında son olarak MSAOIÖ'nün ayırdediciliği incelenmiştir. MSAOIÖ'nün toplam puanının, faktör toplam puanlarının ve ölçeğin her maddesinden alınan puanların alt ve üst %27'likteki ortalamaları t testi ile karşılaştırılmıştır. Elde

edilen t değerleri anlamlı bulunmuştur. Bu bulguya göre MSAOIÖ'nün ayırdedicilik açısından geçerli bir araç olduğu saptanmıştır.

Gerçekleştirilen çeşitli geçerlik çalışmalarının yanı sıra MSAOIÖ'nün güvenilirliği de incelenmiştir. Bu kapsamda öncelikle ölçeğin iç tutarlılığı daha sonra ise test-tekrar test güvenilirliği hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda MSAOIÖ'nün güvenilir bir araç olduğu görülmüştür.

Geçerli ve güvenilir bir araç olduğu saptanan Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği kullanıma hazır son şekliyle 33 maddeden oluşmaktadır. Bütün Maddeleri düz puanlanan Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nden alınan puanlar 33 ile 165 arasında değişmektedir. Ölçekte maddeler beş faktör altında toplanmaktadır. Faktörlerin tamamı ölçek toplam puanı ile ilişkilidir. Faktörler arası ilişkiler söz konusu olduğunda ise, diğer faktörlerle ilişkisizlik gösteren tek faktör birinci faktör olan 'mükemmeliyetçilik'tir'. Bu faktör sadece 'yanlış çıkarımlar' faktörüyle ilişkili diğer faktörlerle ilişkisizdir. 'Mükemmeliyetçilik' dışındaki faktörlerin tamamı birbirleriyle anlamlı bir şekilde ilişkilidir.

Araştırma sonunda elde edilen bulgulara göre Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin (MSAOİÖ) alanda kullanılabilir yeterlikte psikometrik özelliklere sahip bir ölçme aracı olduğu ileri sürülmüştür.

6.1. ARAŞTIRMA BULGULARINA DAYALI ÖNERİLER

- i. Farklı araştırma gruplarında Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin faktörleri arasındaki korelasyonlara tekrar bakılabilir.

- ii. Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği ergenliğin ilk, orta ve son dönemindeki ergenler üzerinde çalışılarak ölçek ergenlik dönemine uygun hale getirilebilir; ölçeğe ilişkin farklı formlar oluşturulabilir.
- iii. Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin yapı geçerliği incelenen 57 maddesi, Varimaks yerine Oblik döndürme tekniği kullanılarak açıklayıcı faktör analizine tabi tutulabilir.
- iv. Yapı geçerliği çalışmaları sırasında ölçekten çıkarılan maddeler üzerinde tekrar çalışılabilir, analizler tekrarlanabilir.

6.1. İLERİDE YAPILACAK ARAŞTIRMALAR İÇİN ÖNERİLER

- i. Öğrencileri okulda bulmak ve idarecilerden kolaylıkla izin alabilmek için yapılacak uygulamalar güz dönemi başında, sınavlardan önce gerçekleştirilebilir. Bu şekilde dokuzuncu, onuncu ve onbirinci sınıfa devam eden öğrencilerin tümüne ulaşılabilir ve seçilecek örnekleme tüm sınıf düzeyleri eşit oranda temsil edilebilir.
- ii. Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin güvenilirlik ve faktör analizi dışındaki geçerlik çalışmalarının gerçekleştirildiği araştırma grubundaki öğrencilerin %65'ini meslek lisesi öğrencileri oluşturmuştur. İleride yapılacak çalışmalarda söz konusu geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları lise türlerinin eşit oranda temsil edildiği araştırma gruplarında tekrarlanabilir.
- iii. Türkiye'nin farklı bölgelerindeki liselerde, özel okullarda, sosyal bilimler liselerinde vb. farklı türdeki liselerde yapılacak çalışmalar ile bu araştırmadan elde edilen bulgular karşılaştırılabilir.

- iv. Araştırmada kullanılan veriler Samsun il merkezindeki yedi farklı türdeki on devlet lisesine devam eden öğrencilerden toplanmıştır. Veri toplanan lise türleri arasında meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar açısından bir farkın olup olmadığı araştırılabilir. Lise öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarının cinsiyet, sınıf, alan, algılanan akademik başarı, algılanan ekonomik durum açılarından farklılık gösterip göstermediği incelenebilir.
- v. Lise öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları ile mesleki kararsızlık, kaygı, depresyon, mükemmeliyetçilik, mesleki olgunluk, öznel iyi oluş, umut, umutsuzluk, iyimserlik arasındaki ilişkiler incelenebilir.
- vi. Lise öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarını akılcı olanları ile değiştirmek amacıyla bilişsel yeniden yapılandırma programları geliştirilebilir.
- vii. Lise öğrencilerinin Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlarını önleyici programlar geliştirilerek bu programların etkililiği araştırılabilir.

KAYNAKLAR

AMUNDSON, Norman. "A Model for Individual Career Counseling". *Journal of Employment Counseling*, 26, 1989:132–138.

AMUNDSON, Norman. "Myths, Metaphors, And Moxie: The 3ms of Career Counseling". *Journal of Employment Counseling*, 34, 2, 1997:76–84.

AUSTIN, K., B. WAGNER & D. DAHL. "Reducing Career Indecisiveness in Adults". *International Journal of Disability, Community & Rehabilitation*, 3, 2, 2004.

BAYKUL, Yaşar. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme: Klasik Test Teorisi ve Uygulaması*, Ankara: ÖSYM Yayınları, 2000.

BECK, Aaron T. "Cognitive Therapy: Nature and relation to Behavior Therapy". *Behavior Therapy*, 1, 1970:184–200.

BETZ, Nancy E. *Basic Issues and Concepts in Career Counseling for Women*, In W. B. Walsh & S. H. Osipow (Eds.), *Career Counseling for Women* (1–41), Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1994.

BORDERS, L. D. & K. A. ARCHADEL. "Self Beliefs and Career Counseling". *Journal of Career Development*, 14, 1987:69–79.

BRANHAM, Leigh. "Yor Job Yor Life". *Personnel And Guidance Journal*, 59, 1981:564–566

BROUGH, P., M. O'DRISCOLL & T. KALLIATH. "Confirmatory Factor Analysis of the Cybernetic Coping Scale". *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 78, 2005:53-61.

BROWN, S. D. & R. W. LENT, "A Social Cognitive Framework For Career Choice Counseling." *Career Development Quarterly*, 44, 1996:354-366.

BURKE, Joseph F. *Contemporary Approaches to Psychotherapy and Counseling*, Brooks/ Cole Publishers Company, 1989:351–352.

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Ankara: Pegema Yayıncılık, 2003.

CARR, Darrin L. "Effect of a Workbook Intervention on College Students' Reframes of Dysfunctional Career Thoughts: Technical Report 37" . 2004: www.career.fsu.edu/documents/technical%20reports/Technical%20Report%2037/Technical%20Report%2037.htm.

CORBISHLEY, M. A. & E. B. YOST. "Assessment and Treatment of Disfunctional Cognitions in Career Counseling." *Career Planning and Adult Development Journal*, 5, 1989:20–26.

COREY, Gerald. *Theory and Practise of Counseling and Psychoteraphy*, California: Brooks/Cole Publishing Company, 1996.

CORSINI, R. J. & D. WEDDING. *Current Psychotherapies*. Itasca: Illinois: F.E. Peacock Publishers Inc., 1989:197-203.

CROZAT, P. & J. D. KLOSS. "Intensive Community Treatment: An Approach to Facilitating the Employment of Offenders". *Criminal Justice and Behavior*, 6, 1979:133-145.

ÇANKAYA, Özlem. "Lise Son Sınıf Öğrencilerinde Sınav Kaygısı, Benlik saygısı ve Akademik Başarı İlişkisi". (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1997.

ÇÖRÜŞ, Gül. "Son Ergenlikte Öz-Değeri Etkileyen Ailesel Değişkenler: Bilişsel Kuram Açısından Bir Değerlendirme." (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2001.

DEMARIA, T. P., H. KASSINOVE & C. A. DILL. "Psychometric Properties of The Survey of Personal Beliefs: A Rational-Emotive Measure of Irrational Thinking". *Journal of Personality Assessment*, 53, 2, 1989:329-341.

DORN, F. J. & N. WELCH. "Assessing Career Mythology: A Profile of High School Students". *The School Counselor*, 33, 1985:136-142.

DRYDEN, Windy. "Rational-Emotive Therapy and Its Contribution to Careers Counseling". *British Journal of Guidance and Counseling*, 7, 1979:181-187.

DRYDEN, Windy. *Current Issues in Rational Emotive Therapy*, New York: Croom Helm, 1987:4-13.

DRYDEN, W. & L. K. HILL. *Innovations in Rational-Emotive Therapy*, London: Sage Publications Newbury Park, Calif., 1993:1-9.

DRYDEN, W. & F.W. BOND. "Reason and emotion in psychotherapy: Albert Ellis." *The British Journal of Psychiatry*, 165, 1994:131–135.

DRYDEN, W. & J. GORDON. *Yaşamın Zorluklarına Göğüs Girmek: "Nasıl Düşünüyorsanız Öyle Hissedersiniz"*, İstanbul: Rota, 1997:10–24.

ELLIOTT, Kathy J. "Anthetic Dialogue: A New Method for Working with Dysfunctional Beliefs in Career Counseling". *Journal of Career Development*, 22, 2, 1995:141–148.

ELLIS, Albert. *Reason and Emotion in Psychoteraphy*, New York, A Birch Lane Press Book, 1962.

ELLIS, Albert. *How to Stubbornly Refuse to Make Yourself Miserable about Anything-- Yes, Anything!*, Secaucus, N. J. , L. Stuart, 1988.

ELLIS, Albert. "Reflections on Rational- Emotive Therapy". *Journal of Counsulting and Clinical Psychology*, 61, 2, 1993:199–201.

ELLIS, A., J. GORDON, M. NEENAN & S. PALMER. *Stress Counseling a Rational Emotive Behavior Approach*, Springer Publishing Company, 1997:17–30.

ELLIS, A. & C. MACLAREN. *Rational Emotive Behavior Therapy: A Therapist's Guide*, San Luis Obispo, CA: Impact Publishers, 1998.

ENRIGHT, Mary S. "The Relationship Between Disability Status, Career Beliefs, and Career Indecision". *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 40, 2, 1996:134–152.

FELLER, R. W., S. L. HONAKER & L. M. ZAGZEBSKI. "Theoretical Voices Directing the Career Development Journey: Holland, Harris-Bowlsbey and Krumboltz - JoAnn Harris-Bowlsbey, John Krumboltz, John Holland." *Career Development Quarterly*, 2001: www.findarticles.com/cf_dls/m0JAX/349/72703619/p1/article.jhtml.

FROGGATT, Wayne. "A Brief Introduction to Rational Emotive Behaviour Therapy". 2005: www.rational.org.nz/prof/docs/intro-rebt.htm.

GATI, I. & S. NOA. "High School Students Career Related Decision-Making Difficulties." *Journal of Counseling and Development*, 79, 2001:331–341.

GLADDING, Samuel T. *Counseling: A Comprehensive Profession*, New Jersey: Prentice Hall Inc., 1996:235-247.

HALEY, Melinda. "Krumboltz's Social Learning Theory". 2004: www.ablongman.com/helpingprofessions/coun/ppt/cc/careerbehavior_theory.ppt

HAŞLAMAN, Tülin. "Programlama Dersi İle İlgili Özdüzenleyici Öğrenme Stratejileri İle Başarı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: Bir Yapısal Eşitlik Modeli." (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2005.

HERR, E. L. & S. H. CRAMER. *Career Guidance and Counseling Through the Lifespan (fifth edition)*, New York: Harper Collins College Publishers Inc., 1996.

HERRING, Roger D. "Career Education in the Junior High School: What is the Current Situation?". 1987: <http://search.epnet.com/login.aspx?direct=true&db=eric&an=ED332022>

HERRING, Roger D. "Attacking Career Myths Among Native Americans: Implications For Counseling". *School Counselor*, 38, 1990:13-19.

HORNAK, J. & B. GILLINGHAM. "Career Indecision: A Self-Defeating Behavior". *Personnel and Guidance Journal*, 59, 4, 1980:252- 253.

IVEY, A. E., M. B. IVEY & L. S. MORGAN. *Counseling and Psychotherapy A Multicultural Perspective*, Boston: By Allyn and Bacon, Eddition 4, 1997:196-206.

JACKSON, M. A. & C. D. NUTINI. "Hidden Resources and Barriers In Career Learning Assessment With Adolescents Vulnerable To Discrimination". *Career Development Quarterly*, 51, 1, 2002:56-77.

JONES, Richard N. *Six Key Approaches to Counseling & Therapy*, New York: Continuum, 2000:181-228.

KELLER, K. E., D. A. BIGGS & N. C. GYSBERS. "Career Counseling from A Cognitive Perspective." *Personnel and Guidance Journal*, 60, 1982:367-371.

KLINE, Paul. *An Easy Guide to Factor Analysis*, UK: Routledge.

KORKUT, Fidan. "İlkokul Öğrencilerinin Kendilerine ve Ailelerine İlişkin Bazı Değişkenlerin Denetim Odakları Üzerindeki Etkisi." (Yayımlanmış Doktora Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1986.

KOVALSKI, T. M. & J. J. HORAN. "Internet-Based Cognitive Restructuring: The Effects of Internet- Based Cognitive Restructuring on the Irrational Career Beliefs of Adolescent Girls". *Journal of Cognitive Psychotherapy*, 13, 1999:145–152.

KRUMBOLTZ, John D. "A Social Learning Theory of Career Selection". *The Counseling Psychologist*, 6, 1, 1976:71–80.

KRUMBOLTZ, John D. "Challenging Troublesome Career Beliefs". *Eric Clearinghouse on Counseling and Personnel Services Ann Arbor MI*, 1992: www.ericdigests.org/1992-3/beliefs.htm .

KRUMBOLTZ, John D. "Potential Value of the Career Beliefs Inventory". *Journal of Counseling & Development*, 72, 4, 1994a:432–434.

KRUMBOLTZ, John D. "The Career Beliefs Inventor". *Journal of Counseling & Development*, 72, 1994b:424–428.

KUZGUN, Yıldız. "Meslek Seçiminde Bilinmesi Gerekenler". 2006: www.osym.gov.tr/Yonlendir.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EFE1CA64059EFD40D2.

KUZGUN, Yıldız. *Meslek Danışmanlığı*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2000.

LADANY, N., D. S. MELINCOFF, M. G. CONSTANTINE & R. LOVE. "At-Risk Urban High School Students' Commitment to Career Choices". *Journal of Counseling & Development*, 76, 1, 1997:45–52.

LENT, R. W., G. HACKETT & S. D. BROWN. "Contextual Supports And Barriers To Career Choice: A Social Cognitive Analysis." *Journal of Counseling Psychology*, 47, 2000:36-49.

LEWIS, R. A. & M. R. GILHAUSEN. "Myths of Career Development: A Cognitive Approach to Career Counseling." *Personnel and Guidance Journal*, 59, 1981:296–299.

LIPTAK, John J. "Irrational Expectations in the Job Search Process". *Journal of Employment Counseling*, 26, 1989:35–40.

MCAULIFF, Garret J. "Assesing and Treating Barriers to Decision Making in Career Classes." *The Career Development Quarterly*, 40, 1991:82–92.

MCGINN, Lata K. "Interview: Albert Ellis on Rational Emotive Behavior Therapy". *American Journal of Psychotherapy*, 51, 3, 1997:309–317.

MITCHELL, L. K. & J. D. KRUMBOLTZ. "The Effects of Cognitive Restructuring and Decision-Making Training on Career Indecision." *Journal of Counseling and Development*, 66, 1987:171–174.

NAYLOR, F. D. & J. D. KRUMBOLTZ. "The Independence of Aptitudes, Interests, And Career Beliefs". *Career Development Quarterly*, 43, 2, 1994:152-160.

NEVO, Ofra. "Irrational Expectations in Career Counseling and Their Confronting Arguments. *The Career Development Quarterly*, 35, 1987:239-249.

NYSTUL, Michael S. *The Art and Science of Counseling and Psychotherapy*, Boston: Allyn and Bacon, 1993:234-239.

ÖNER, Necla. *Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler: Bir Başvuru Kaynağı*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, 1997.

ÖNGEN, Demet. "Denetim Odağı Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 9, 35, 2003:436-447.

ÖZGAN, Habib. "Lise Öğrencilerinin Empatik Sınıf Atmosferi Algılamaları, Başarıları ve Benlik Saygılarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi ve Aralarındaki İlişkinin Belirlenmesi". (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, 1999.

ÖZGÜVEN, İbrahim E. *Psikolojik Testler*, Ankara: PDREM Yayınları, 1999.

PARROTT, Les III. *Counseling and Psychotherapy*, New York: The McGraw-Hill Companies Inc., 1997:317-355.

PATTERSON, Cecil H. *Theories of Counseling and Psychotherapy*, Newyork: Harpe and Row Publishers, 1973:49–76.

PETITPAS, Al. "Identity Foreclosure: A Unique Challenge". *Personnel and Guidance Journal*, 57, 1978:558–561.

PINKNEY, J. W. & M. RAMIREZ. "Career-Planning Myths of Chicano Students". *Journal of College Students Personel*, 26, 1985:300–305

REED, C., J. G. LENZ, R. C. REARDON, & S. LEIERER. "A Cognitive Career Course: From Theory to Practise". *Career Development Quarterly*, 50, 2001:158–167.

ROLL, T. & N. ARTHUR. "Beliefs in Career Counselling". 2002: www.contactpoint.ca/natcon-conat/2002/pdf/pdf-02-03.pdf.

ROSENBERG, Howard. "Games the Vocationally Undecided Play". *Personnel and Guidance Journal*, 56, 1977:229–234.

SAHRANÇ, Ümit. "Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeylerinin Denetim Odaklarına Göre Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi." (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2000.

SAMPSON, J. P., G. W. PETERSON, J. G. LENZ & R. C. REARDON. "The Design and Use of a Measure of Dysfunctional Career Thoughts Among Adults, College Students and High School Students: The Career Thoughts Inventory". *Journal of Career Assessment*, 6, 2, 1998:115–134.

SAMPSON, J. P., J. G. LENZ, R. C. REARDON & G. W. PETERSON. "A Cognitive Information Processing Approach to Employment Problem Solving and Decision Making." *The Career Development Quarterly*, 48, 1999:3–18.

SAMPSON, J. P. Jr., G. W. PETERSON, J. G. LENZ, R. C. REARDON & D. E. SAUNDERS. "The Use and Development of the Career Thoughts Inventory", 1999:http://www.career.fsu.edu/techcenter/designing_career_services/career_thoughts_inventory/

SAUNDERS, D. E., G. W. PETERSON, J. P. SAMPSON & R. C. REARDON. "Relation of Depression And Dysfunctional Career Thinking To Career Indecision". *Journal of Vocational Behavior*, 56, 2000:288-298.

SEYHAN-MAŞRABACI, Tülay. "Hacettepe Üniversitesi Birinci Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi." (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1994.

SCHULTHEISS, D. E. P. & G. B. STEAD. "Construct Validity of the Career Myths Scale Among South African Adolescents." *Journal of Psychology in Africa*, 2004:1–20.

SMITH, Joseph F." Cognitive Behavioral Therapy". 2005:
www.chclibrary.org/micromed/00043200.html.

STEAD, G. B. & M. B. WATSON, "The Career Myths Scale: Its Validity and Applicability". *International Journal for the Advancement of Counseling*, 16, 1993:89–97.

STEAD, G. B., M. B. WATSON & C. D. FOXCROFT. "The Relation Between Career Indecision and Irrational Beliefs Among University Students." *Journal of Vocational Behavior*, 42, 1993:155–169.

SUNER-İKİZ, Ebru F. "Farklı Liselerdeki Ergenlerin Benlik Saygısı, Akademik Başarı ve Sürekli Kaygı Düzeyi Arasındaki İlişki." (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2000.

SÜMER, Nebi. "Yapısal Eşitlik Modelleri: temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar". *Türk Psikoloji Yazıları*, 3, 6, 2000:49–74.

SÜMER, N., C. SÜMER, S. ÇİFCİ ve K. DEMİRKULU. "Subay Kişilik Özelliklerinin Ölçülmesi ve Yapı Geçerliği Çalışması". *Türk Psikoloji Dergisi*, 15, 45, 2000:15–36.

SWANSON, J. L. & N. A. FOUAD. *Career Theory and Practise: Learning Through Case Studies*. CA: SAGE Publications, Inc., 2004: edrev.asu.edu/reviews/rev249.htm.

TAVŞANCIL, Ezel. *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2002.

TEZBAŞARAN, Ata. *Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu*, Ankara: Türk Psikoloji Derneği Yayını, 1997.

THOMPSON, Antony P. "Client Misconceptions in Vocational Counseling." *Personnel and Guidance Journal*, 55, 1976:30–33.

TURGUT, Fuat M. *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Metodları*, Ankara: Tıpkı Basım, 1997.

TÜRKÜM, Ayşe S. "Akılcı Olmayan İnanç Ölçeği'nin Geliştirilmesi ve Kısaltılması Çalışmaları." *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 18, 2003:19-31.

TÜRKÜM, Ayşe S. "Akılcı Olmayan İnanç Ölçeği'nin Lise Öğrencilerine Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışmaları." *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3, 23, 2005:77-83.

WALSH, W. Bruce. "The Career Beliefs Inventory: Reactions to Krumboltz". *Journal of Counseling & Development*, 72, 4, 1994:431.

WALSH, B. D., B. THOMPSON & J. T. KAPES. "The Construct Validity of Scores on the Career Beliefs Inventory.". *Journal of Career Assessment*, 5, 1997:31-46.

WATSON, Joshua C. "Rational Emotive Behavior Therapy: Origins, Constructs, and Applications". 1999: 2005 yılında ERIC veri tabanından alınmıştır.

WEINRACH, Stephen G. "A Rational-Emotive Approach to Occupational Mental Health". *Vocational Guidance Quarterly*, 28, 3, 1980:208-17.

VERNICK, Stacie H. "The Career Thoughts Inventory (CTI) in Research and Practise". 2000:www.career.fsu.edu/documents/career%20thoughts%20inventory/CTI%20Research%20Summary%20and%20Table.doc

YEŞİLYAPRAK, Binnur. "Lise Öğrencilerinin İçsel ya da Dışsal Oluşlarını Etkileyen Faktörler." (Yayımlanmış Doktora Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1988.

A decorative graphic consisting of a large, stylized, light pink 'X' shape. The 'X' is formed by two overlapping, slightly offset diagonal bands. In the center of the 'X', the word "EKLER" is written in a bold, black, serif font.

EKLER

EK 1**NOWICKI-STRICKLAND DENETİM ODAĞI ÖLÇEĞİ MADDE
ÖRNEKLERİ**

Sevgili Öğrenciler,

Bu ankette 40 ifade bulunmaktadır. Bu ifadeleri size göre doğru veya yanlış olarak işaretleyiniz. Sizinle ilgili tüm bilgiler saklı tutulacaktır. Vereceğiniz bilgiler araştırmada kullanılacaktır.

1. Siz çaba harcamasanız da çoğu güçlüğün kendiliğinden çözüleceğine inanır mısınız?
2. Üşütüp hasta olmayı engelleyebileceğinize inanır mısınız?
3. Bazı çocuklar doğuştan şanslı mıdır?
4. Genellikle iyi notlar almanın sizin için çok önemli olduğu kanısında mısınız?
5. Kendi kusurunuz olmayan şeylerden dolayı sık sık suçlandığınız olur mu?

EK 2

**NOWICKI-STRICKLAND DENETİM ODAĞI ÖLÇEĞİ'NİN PUANLAMA
ANAHTARI**

1. E	14. E	27. E
2. H	15. H	28. H
3. E	16. E	29. E
4. H	17. E	30. H
5. E	18. E	31. E
6. H	19. E	32. H
7. E	20. H	33. E
8. E	21. E	34. H
9. H	22. H	35. E
10. E	23. E	36. E
11. E	24. E	37. E
12. E	25. H	38. H
13. H	26. H	39. E
		40. H

EK 3

ROSENBERG BENLİK SAYGISI ÖLÇEĞİ MADDE ÖRNEKLERİ

Her bir maddeyi dikkatlice okuyup düşüncelerinizi ve hislerinizi yansıtan sıklık yuvarlak içine alarak işaretleyiniz.

1. Kendimi en az diğer insanlar kadar değerli buluyorum.

- a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok Yanlış

2. Kendimde gurur duyacak fazla bir şey bulamıyorum.

- a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok Yanlış

3. Kendime karşı fazla saygı duyabilmeyi isterdim.

- a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok Yanlış

EK 4

ROSENBERG BENLİK SAYGISI ÖLÇEĞİ'NİN PUANLAMA ANAHTARI

1. madde	
*a) çok yanlış	c) doğru
*b) yanlış	d) çok doğru
2. madde	
*a) çok yanlış	c) doğru
*b) yanlış	d) çok doğru
3. madde	
a) çok yanlış	*c) doğru
b) yanlış	*d) çok doğru
4. madde	
*a) çok yanlış	c) doğru
*b) yanlış	d) çok doğru
5. madde	
a) çok yanlış	*c) doğru
b) yanlış	*d) çok doğru
6. madde	
*a) çok yanlış	c) doğru
*b) yanlış	d) çok doğru
7. madde	
*a) çok yanlış	c) doğru
*b) yanlış	d) çok doğru
8. madde	
a) çok yanlış	*c) doğru
b) yanlış	*d) çok doğru
9. madde	
a) çok yanlış	*c) doğru
b) yanlış	*d) çok doğru
10. madde	
a) çok yanlış	*c) doğru
b) yanlış	*d) çok doğru

Not: (*) İşareti Her Maddede Puan Alacak Yanıtları Göstermektedir.

EK-5

AKILCI OLMAYAN İNANÇLAR ÖLÇEĞİ-ERGEN FORMU (AOİÖ-E)

(GÜNLÜK DAVRANIŞLAR ÖLÇEĞİ)

Aşağıda, insanların benimsedikleri bazı düşünceler yazılmıştır. Lütfen her bir cümleyi dikkatle okuyup, bu cümlelerde yazılan düşüncelere ne derece sahip olduğunuzu ilgili seçeneğin altındaki parantezin içine (X) işareti koyarak belirtiniz. Okuduğunuz her bir cümle için tek bir işaretleme yapınız.

Okuduğunuz cümlelerin doğru veya yanlış cevapları yoktur, önemli olan sizin kişisel görüşünüzdür. Bu nedenle okuduğunuz cümle üzerinde uzun süre düşünmeden, içinizden gelen ilk cevabı vermeniz beklenmektedir. İlginiz için teşekkür ederim.

1. Aksilikler hep beni bulur.
2. Başarılı ve çalışkan insanlar saygıdeğerdir.
3. İşler yolunda gitmediğinde kendimi sorumlu hissederim.
4. En zoruma giden şey, insanların duyarsız olmalarıdır.
5. Başkalarının hakkımdaki düşüncelerine her zaman önem veririm.
6. Aksilikler hep beni bulur.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Ayşe Yılmaz Erdem
Doğum Yeri ve Tarihi : 03.03.1981

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri : -

İş deneyimi

Stajlar : -
Projeler : -
Çalıştığı Kurumlar : Beypazarı Rüstempaşa İlköğretim Okulu/ Ankara,
Beypazarı İmam Hatip Lisesi/ Ankara,
Gazi Lisesi/ Samsun

İletişim

E-Posta Adresi : ayseyilmazerdem@yahoo.com.tr

Tarih : 12.06.2006